

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

НОВОХАТСЬКА НАТАЛІЯ ВАСИЛІВНА

УДК[811.111+811.161.2]'367(043.3)

**ДИНАМІКА РОЗМОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ
В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ
XVIII – поч. XXI ст.**

10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна

КИЇВ – 2009

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ЛІНГВОСЕМІОТИЧНА ПРИРОДА РОЗМОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ	14
1.1. Дефініції понять "розмовний стиль", "розмовне мовлення" і "розмовна конструкція" в сучасній лінгвістиці	14
1.2. Специфіка розмовних конструкцій у співвідношенні з художнім діалогом	22
1.3. Розмовні конструкції як знаки художнього мовлення	27
1.4. Тенденції розвитку розмовних конструкцій у контексті становлення національних літературних мов	35
1.5. Методика зіставлення англійських та українських розмовних конструкцій	48
Висновки до розділу 1	51
РОЗДІЛ 2 ПРОЦЕСИ СПРОЩЕННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ФОРМ РОЗМОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ XVIII – поч. XXI ст.	54
2.1. Формально спрощені англійські та українські розмовні конструкції	54
2.1.1. Неповнореченнєві розмовні конструкції як основа процесу спрощення	55
2.1.2. Адресантно зумовлене спрощення англійських та українських розмовних конструкцій XVIII – поч. XXI ст.	62
2.1.3. Інтеракційно зумовлене спрощення англійських розмовних конструкцій XVIII – поч. XXI ст. та українських – XIX – поч. XXI ст.	72

2.2. Формально розширені англійські та українські розмовні конструкції	75
2.2.1. Повтори як основа процесу розширення	75
2.2.1.1. Адресантно зумовлені повтори в англійських та українських розмовних конструкціях XVIII – поч. XXI ст.	80
2.2.1.2. Інтеракційно зумовлені повтори в англійських розмовних конструкціях XVIII – поч. XXI ст. та українських – XIX – поч. XXI ст. ...	94
2.2.2. Антиципація як катафоричне розширення англійських та українських розмовних конструкцій	98
2.2.2.1. Референційне співвідношення займенника <i>it</i> та дієслова в англійських розмовних конструкціях XVIII – поч. XXI ст.	100
2.2.2.2. Референційне співвідношення займенника та іменника в англійських та українських розмовних конструкціях XVIII – поч. XXI ст.	100
2.2.3. Вказівні частки як дейктичне розширення українських розмовних конструкцій XVIII – поч. XXI ст.	105
Висновки до розділу 2.....	112
РОЗДІЛ 3 ПРОЦЕСИ СЕГМЕНТАЦІЇ ТА СУБСТИТУЦІЇ ГРАМАТИЧНИХ ФОРМ РОЗМОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ XVIII – поч. XXI ст.	115
3.1. Формально сегментовані англійські та українські розмовні конструкції.....	115

3.1.1. Приєднання та парцеляція як формально-змістове членування англійських та українських розмовних конструкцій.....	115
3.1.2. Називний уявлення як формально-асоціативне членування англійських та українських розмовних конструкцій	124
3.2. Формально заміщенні англійські та українські розмовні конструкції.....	137
3.2.1. Англійські та українські інверсійні розмовні конструкції з заміщеною позицією членів речення	137
3.2.2 Інтертексти як субституція граматичної форми українських розмовних конструкцій.....	145
3.2.3 Комунікативи як субституція граматичної форми англійських та українських розмовних конструкцій.....	151
Висновки до розділу 3.....	158
ВИСНОВКИ.....	162
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	169
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	197
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	199

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Скорочення термінів

РК – розмовна конструкція

РМ – розмовне мовлення

РС – розмовний стиль

Скорочення назв мов

ав. – авестійська

англ.-норм. – англо-норманська

англ.-фр. – англо-французька

гол. – голландська

гот. – готська

гр. - грецька

дангл. – давньоанглійська

двн. – давньоверхньонімецька

дінд. – давньоіндійська

дсакс. – давньосаксонська

дфранц. – давньофранцузька

дфриз. – давньофризька

і.-є. – індоєвропейська

лат. – латинська

лит. – литовська

н. – німецька

нвн. –нововерхньонімецька

піє. – протоіндоєвропейська

прус. – пруська

псл. – праслов'янська

сангл. – середньоанглійська

свн. – середньовісхньонімецька

стсл. – старослов'янська

Інші умовні скорочення

Д.В. – давальний відмінок

Н.В. – називний відмінок

О.В. – орудний відмінок

Р.В. – родовий відмінок

Adj – прикметник

Conj – сполучник

N – іменник

Pr (dem) – вказівний займенник

Pr (p) – особовий займенник

Pr (poss) – присвійний займенник

ВСТУП

Сучасна лінгвістична наука зорієнтована на розвиток як нових напрямів, пов'язаних зі зміною наукової парадигми наприкінці ХХ ст., так і традиційних, започаткованих класиками мовознавчої думки [47; 61; 175; 195], передусім крізь призму переосмислених позицій щодо їхньої вичерпаності. Таким аспектом вивчення у сучасній лінгвістиці є поняття розмовності, розмовного стилю, розмовного мовлення, розмовної конструкції [52; 89; 108; 172; 189] тощо.

Вивчення розмовного мовлення як надскладного комунікативного явища розпочалося в русистиці у 20-х роках ХХ ст. з праць Л. П. Якубинського та О. М. Пешковського. У германистиці й україністиці розмовне мовлення стає об'єктом наукових пошуків з 60–70 рр. ХХ ст. [79; 192; 262; 275]. Проте після фундаментальних праць згаданих учених науковий інтерес до аналізу розмовного мовлення поступово згасає і актуалізується лише з 90-х рр. ХХ ст. безпосередньо в дослідженні розмовних конструкцій як окремих типів мовленнєвих актів [136; 219] та як вигуків, що іменуються комунікативами [140]. Наприкінці ХХ ст. англійські науковці роблять перші спроби зіставлення розмовних конструкцій в англійській, німецькій та французькій мовах [263]; в англійській та російській мовах [267], які виявилися надзвичайно перспективними для зіставної комунікативної лінгвістики [119]. Методика ж цього зіставлення перебуває ще в стадії розробки і потребує запровадження більш ефективних методів і прийомів аналізу цих одиниць.

Однією з найдискусійніших проблем сучасного комунікативного синтаксису залишається виявлення суперечностей у визначенні співвідношення понять *розмовне мовлення*, *розмовний стиль* і *розмовна конструкція*. У результаті тривалої дискусії науковців сформовано 3 підходи до диференціації згаданих понять. Представники першого підходу [53; 89] декларують тезу про те, що *розмовне мовлення* є ширшим за *розмовний*

стиль, тимчасом, як інші [172; 191] обстоюють протилежну думку. Окрему позицію при цьому займає О. Сиротиніна, погляди якої ґрунтуються на інтегрованому розумінні двох попередніх підходів: *розмовне мовлення* є, з одного боку, ширшим (це не завжди реалізація лише розмовного стилю літературної мови), а з іншого, – вузким (можливе лише в усній формі, а розмовний стиль – у будь-якій) за *розмовний стиль*.

Ця дискусійна проблема ускладнюється, коли йдеться про розмовно-комунікативний синтаксис, становлення якого у зіставлюваних англійській та українській мовах відбувалося неоднаково відповідно до загальних тенденцій історичного розвитку цих мов, їхньої стильової і стилістичної диференціації, а також процесів формування літературних норм [15; 28; 33; 129; 122; 169; 230; 236; 248].

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена її спрямуванням на вивчення розмовного мовлення як комунікативного феномену, що розкриває закономірності й специфіку міжособистісної взаємодії в різних лінгвокультурах. Поєднання зіставно-типологічного й порівняльно-історичного підходів до аналізу англійських та українських розмовних конструкцій є необхідним для виявлення динамічних процесів розвитку їхніх граматичних форм протягом XVIII – поч. XXI ст. та визначення спільних і відмінних тенденцій у становленні нормативного розмовного синтаксису англійської й української мов.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом "Дослідження проблем гуманітарних наук". Дисертаційна робота є складовою частиною наукової теми кафедри германського та порівняльного мовознавства Інституту іноземної філології НПУ імені М. П. Драгоманова "Зіставна семантика та проблеми міжкультурної комунікації" (тему дисертації затверджено вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова, протокол № 6 від 1 лютого 2007 р.).

Метою дисертаційної роботи є виявлення динаміки розмовних конструкцій в англійських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст. шляхом аналізу їхніх граматичних форм як на внутрішньомовних рівнях, так і в міжмовному плані.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити лінгвосеміотичну природу розмовних конструкцій;
- розробити методику зіставлення англійських та українських розмовних конструкцій;
- виявити спільні й відмінні типи розмовних конструкцій в англійських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст.;
- зіставити специфіку процесів спрощення, розширення, сегментації та субституції граматичних форм розмовних конструкцій в англійських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст.;
- проаналізувати характер змін у граматичних формах розмовних конструкцій в англійських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст.

Об’єктом дослідження є розмовні конструкції в англійських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст.

Предмет аналізу становлять граматичні форми англійських та українських розмовних конструкцій, відображених у художньому мовленні англійських та українських письменників XVIII – поч. XXI ст.

Джерельною базою дисертації є англійські та українські художні тексти XVIII ст. (тексти романів англійських письменників: D. Defoe "Memoirs of a Cavalier" 1722 р., Ch. Lennox "The Female Quixote" 1752 р., F. Burney "Evelina" 1778 р. та тексти української прози: В. Григорович-Барський "Странствованія" 1778 р., Літопис С. Величка, інтермедія "Вертеп"); XIX ст. (англійські романи Ch. Dickens "Hard times" 1854 р., Ch. Bronte "Jane Eyre" 1847 р., J. Austen "Emma" 1816 р. та українські романи П. Куліша "Чорна рада" 1850 р., Панаса Мирного "Хіба ревуть воли, як ясла повні?" 1872-1875 рр.; І. Нечуя-Левицького "Гетьман Іван Виговський"

1895 р.); початок – 90-ті роки XX ст.: англійські романи J. Galsworthy "The Man of Property" 1906 р., S. Rohmer "Fire Tongue" 1922 р., A. Burgess "The Malayan Trilogy" 1956 р. та українські романи В. Владка "Аргонавти Всесвіту" 1938 р., В. Сичевського "Чорний лабіринт" 1988 р., П. Загребельного "Вигнання з раю" 1985 р.); 90-ті роки XX ст. – поч. XXI ст. (англійські романи J. Le Carré "The constant gardener" 2001 р., I. McEwan "On Chesil Beach" 2007 р. та українські романи І. Карпи "Фройд би плакав" 2004 р., І. Роздобудько "Пастка для жар-птиці" 2001 р.). Фактичний матеріал дисертації становлять 4100 розмовні конструкції (2200 од. в англійській мові та 1900 од. – в українській).

Методи дослідження. Зіставно-типологічний метод дозволив виявити спільні й відмінні типи розмовних конструкцій в англійських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст. Методика трансформаційного аналізу як складова структурного методу сприяла визначенню особливостей граматичних форм англійських та українських розмовних конструкцій як різних варіантів тієї самої конструкції. Ця методика стала основною, адже за її результатами було встановлено 4 процеси (спрощення, розширення, сегментацію, субституцію) динаміки англійських та українських розмовних конструкцій. Прийом зовнішньої реконструкції дав змогу з'ясувати історичні форми синтаксичних конструкцій розмовного характеру, зокрема виникнення формального підмета *it* в англійській мові та вказівних часток *оце, отсе* – в українській. За допомогою контекстуально-інтерпретаційного методу проаналізовано характер впливу контексту на вибір граматичної форми розмовних конструкцій у зіставляваних мовах. Кількісно-якісний аналіз застосовано для зіставлення показників розвитку стилізованих англійських та українських конструкцій протягом трьох століть.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в роботі вперше виявлено: динаміку англійських та українських розмовних конструкцій XVIII – поч. XXI ст. (від спрощення й розширення їхніх граматичних форм в англійському та українському стилізованому

розмовному мовленні XVIII ст., сегментації в англійському стилізованому розмовному мовленні XVIII ст. та українському – кінця XIX – поч. XX ст. до субституції граматичних форм з найвищим ступенем експресивності у другій половині XX – поч. XXI ст.); спільні 8 типів розмовних конструкцій (комунікативи, конструкції з повторами і називним уявлення, неповнореченнєві, інверсійні, антициповані, парцельовані, приєднувальні) та 2 відмінні типи українських стилізованих розмовних конструкцій (із вказівними частками *ото, от, он, ось, оце, отсе* XVIII – поч. XXI ст.; з інтертекстуальними цитатами, джерелом яких є українські ЗМІ XX – поч. XXI ст.).

Теоретичне значення дисертації пов'язане з поглибленням теоретичних положень про функціонування національних літературних мов і залежність їхніх кодифікованих норм як від суспільної, так і від художньої мовної практики; з розробкою теоретичних концепцій, присвячених вивченню процесів унормування конструкцій розмовно-комунікативного синтаксису.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування у зіставно-типологічних дослідженнях з комунікативного синтаксису та у викладанні навчальних дисциплін: "Історія української літературної мови", "Історія англійської мови", "Історична граматики української мови", "Стилістика англійської мови", "Стилістика української мови", "Порівняльна типологія англійської та української мов". Опрацьований фактичний матеріал може стати в пригоді при укладанні англо-українського та українсько-англійського словника-довідника розмовних конструкцій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися в доповідях на *п'яти* міжнародних наукових конференціях: "Національна культура у парадигмах семіотики, мовознавства, літературознавства, фольклористики" (Київ, 2007 р.), "Мовно-культурна комунікація в сучасному соціумі" (Київ, 2008 р.),

"Українська мова – мова державна" (Донецьк, 2008 р.), "Мова і світ: дослідження та викладання" (Кіровоград, 2009 р.), "Діалог мов і культур" (Київ, 2009 р.); на *трьох* всеукраїнських наукових конференціях: "Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація" (Харків, 2009 р.), "Пріоритети германського та романського мовознавства" (Луцьк, 2008 р.), "Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем" (Горлівка, 2008 р.); на щорічних науково-звітних конференціях Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, 2007–2009 рр.). Дисертаційна робота обговорювалася на засіданнях кафедри германського та порівняльного мовознавства Інституту іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження викладено в одинадцяти публікаціях: у восьми статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України, та тезах доповідей трьох наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (285 найменувань, з яких 64 – іноземними мовами), списку джерел ілюстративного матеріалу (25 найменувань) та списку лексикографічних джерел (15 найменувань). Повний обсяг дисертації – 201 сторінка, основний зміст викладено на 168 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну дисертації, методи дослідження, охарактеризовано фактичний матеріал, теоретичне й практичне значення здобутих результатів, указано форми їхньої апробації і структуру роботи.

У **першому розділі** "**Лінгвосеміотична природа розмовних конструкцій**" уточнено дефініції понять *розмовне мовлення, розмовний стиль і розмовна конструкція*, з'ясовано специфіку розмовних конструкцій як знаків художнього мовлення, визначено основні тенденції їхнього

розвитку в контексті становлення національних літературних мов, розроблено методику зіставлення розмовних конструкцій в англійських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст.

У другому розділі **"Процеси спрощення та розширення граматичних форм розмовних конструкцій в англійських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст."** встановлено особливості адресантно й інтеракційно зумовленого спрощення та розширення, а також специфіку катафоричного розширення граматичних форм англійських та українських розмовних конструкцій і дейктичного – лише українських.

У третьому розділі **"Процеси сегментації та субституції граматичних форм розмовних конструкцій в англійських та українських художніх текстах XVIII – поч. XXI ст."** виявлено лише адресантно зумовлений характер цих процесів, властивий як формально сегментованим розмовним конструкціям (приєднувальним, парцельованим та розмовним конструкціям з називним уявленням), так і формально заміщеним (інверсійним, інтертекстуальним розмовним конструкціям та комунікативам).

У загальних висновках представлено результати виконаного дослідження, окреслено шляхи та перспективи подальшого вивчення цієї проблематики.

РОЗДІЛ 1

ЛІНГВОСЕМІОТИЧНА ПРИРОДА РОЗМОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

1.1. Дефініції понять "розмовний стиль", "розмовне мовлення" і "розмовна конструкція" в сучасній лінгвістиці

Однією із найважливіших проблем сучасної лінгвістичної науки є визначення специфіки розмовного мовлення (далі РМ). Особливу увагу науковці [1; 31; 38; 89] приділяють дослідженню синтаксичної структури мовлення [31; 222], ролі мовних та позамовних факторів у формуванні особливостей розмовних конструкцій [38], встановленню відмінностей між усним розмовним мовленням та його репрезентацією на письмі [1; 105], а також виокремленню типів розмовних конструкцій [89; 191].

У кожній мові існують певні шаблони її структури та семантики для вираження думок, що властиві носіям цієї мови. У відповідних ситуаціях вони відразу ж постають у свідомості мовця на позначення конкретних комунікативних ситуацій, що зумовлено такими факторами, як непередбачуваність та невимушеність мовленнєвого акту, безпосередня участь мовців та встановлення між ними неофіційних стосунків [189, с. 32].

Глибоке знання національно-культурної специфіки мови та усвідомлене розуміння розмовних конструкцій як іноземної, так і рідної мови полегшує їх сприйняття і сприяє встановленню повного розуміння в комунікативних ситуаціях міжкультурного спілкування [142]. Тому, спираючись на дослідження українських [10; 68; 79; 111; 119; 124; 133; 139; 199], російських [43; 54; 88; 93; 101; 103; 109; 121; 130; 189; 166] та зарубіжних [228; 233; 237; 238; 240; 245; 252; 255; 265; 266; 270; 277; 281] лінгвістів у роботі встановлено основні структурні та функціональні характеристики конструкцій англійського розмовного мовлення, порівняно з

розмовними конструкціями українського мовлення у їх динамічному розвитку протягом XVIII – поч. XXI ст.

Не всі дослідники РМ є одноставними у визначенні розмовного стилю (далі РС). Так, В. В. Виноградов [45], М. М. Кожина [108], А. Н. Васильєва [39] відносять РС до функціональних стилів мови, тим часом як інші [І. Р. Гальперін [53], О. А. Земська [89] вважають, що вивчення РМ в аспекті функціонального стилю є неправомірним. Так, під поняттям стилю В. В. Виноградов [45, с. 19] розуміє "суспільно усвідомлену і функціонально зумовлену, внутрішньо поєднану сукупність прийомів вживання, відбору і поєднання засобів мовленнєвого спілкування у сфері будь-якої загальнонародної мови, що співвідноситься з іншими подібними засобами вираження, які слугують для інших цілей, виконують інші функції у мовленнєвій суспільній практиці такого народу". Учений [45, с. 19–21] відповідно до різних функцій серед п'яти стилів мови виокремлює РС [комунікативно-побутова функція], що поділяється на два види: *повсякденно-побутовий* та *повсякденно-діловий* [45, с. 19–21]. Окрім того, В. В. Виноградов виокремлює стилі на основі таких трьох основних функцій мови: 1) спілкування, 2) повідомлення і 3) впливу: повсякденно-побутовий стиль (функція спілкування), повсякденно-діловий, офіційно-документальний і науковий (функція повідомлення), публіцистичний і художньо-беллетристичний (функція впливу) [45, с. 21].

На те, що РМ пов'язане з побутом, вказує ряд авторів. Зокрема, у колективній монографії Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР "Закономірності розвитку українського літературного мовлення" П. С. Дудик [72, с. 108] зазначає, що усне розмовне мовлення в першу чергу є побутовим. Для нього характерне концентроване використання усномовних конструкцій і побутової лексики, які добираються цілеспрямовано і становлять більш або менш замкнуту систему". Таку ж позицію, яка полягає у наголошенні зв'язку розмовного мовлення з побутом, висвітлено у монографіях "Усне побутове

літературне мовлення" [213, с. 12] та "Українське усне літературне мовлення" [210, с. 224].

В. В. Виноградов різновидами РМ вважає *повсякденно-побутовий* та *повсякденно-діловий стиль* [45, с. 19–21]. Таку ж позицію має М. М. Кожина, ототожнюючи РМ із побутовою сферою використання [108, с. 71–75]. У *розмовно-побутовому* стилі автор відмежовує усне і писемне (здебільшого епістолярне) мовлення. Йдеться про діалогічну форму мовлення (запитально-відповідну систему, двоголосий або багатоголосий діалог із коротких реплік), бесіди на різні теми, монологічне мовлення (розповідь про певні події). Серед функціональних різновидів літературної мови, що використовується для усного неофіційного, тобто побутового спілкування, виокремлює РС В. П. Москвін [145, с. 37]. Завдяки останній характеристиці цей стиль дослідник називає *розмовно-побутовим*, під яким розуміє лише літературну форму РМ. Цього ж підходу дотримується А. Н. Васильєва, при цьому зазначаючи, що для сучасної функціональної стилістики властиві три основні *власне-комунікативні стилі* (науковий, газетно-публіцистичний, *розмовний*) і якісно інший *власне-комунікативний стиль, художнє мовлення*. Три власне-комунікативних стилі перебувають між собою в ієрархічних відношеннях за принципом супідпорядкування. Художнє ж мовлення, на думку А. Н. Васильєвої [39, с. 7] є "системою вищого рівня і співвідносне із сукупністю власне-комунікативних стилів, але за принципом взаємопідпорядкування". Це пояснюється тим, що, з одного боку, власне-комунікативні стилі об'єктивні і диктують свої умови художньому мовленню, яке їх відтворює; з іншого, – художнє мовлення відтворює власне-комунікативні стилі не цілком адекватно і не механічно, а синтезує їх у новій функціональній якості (естетичній), яка відображується у формально-структурному плані [39, с. 7]. До прибічників теорії взаємозв'язку РС і побутового спілкування належить також Ф. С. Бацевич, який доводить, що РС вживається у щоденному спілкуванні і віддзеркалює побутовий тип мислення [10, с. 194].

Про тісний зв'язок побутового мовлення із розмовним стилем писав О. М. Мороховський. Утім позиція дослідника є дещо відмінною від позиції В. В. Виноградова, М. Н. Кожині, А. Н. Васильєвої, які ототожнюють РС із побутом. На відміну від них, О.М. Мороховський [198, с. 244–245] протиставляє художню (поетичну) і нехудожню (практичну, побутову) мову. Нехудожній тип мови, вважає учений, може бути як усним, так і писемним. Підвидом нехудожнього усного типу мови є фамільярно-розмовний стиль, а нехудожнього писемного типу – літературно-розмовний. Літературно-розмовний стиль базується переважно на нехудожньому письмовому типі мови, але може включати структури художнього писемного й усного типів мовлення, вживаючись у формальних ситуаціях при рівному і нерівному рольовому статусі комунікантів. Фамільярно-розмовний стиль заснований на нехудожньому типі мови, включає структури художнього усного типу мови і вживається за однакового рольового статусу комунікантів [198, с. 244–245]. З цього випливає висновок, що О. М. Мороховський розглядає РС як підвид побутового типу мови, виділяючи функціональні типи мови: книжну мову і РМ.

РМ Ю. М. Скребнев пов'язує із суб'єктивними і об'єктивними факторами. З погляду суб'єкта, РМ – спонтанне, непередбачене. З об'єктивних факторів найважливішими є дві умови: побутове спілкування здійснює безпосереднє спілкування людей і має переважно діалогічний характер [191, с. 7]. Риси, притаманні розмовному мовленню, отримують своє відображення не лише в семантиці, а й у структурі його специфічних конститuentів. Неофіційність, невимушеність спілкування дозволяють скоротити висловлення, використати лише ті частини речення, які абсолютно необхідні для розуміння змісту [207, с. 35]. РМ, на думку Ю. М. Скребнева, має певний ряд особливостей, стилістичних рис, які мають бути відображені у його специфічних конструкціях, серед яких він називає такі, як очевидну недбалість граматичного оформлення, загальний уривчастий характер,

лаконізм, викликаний невживанням службових слів, незвичайний порядок членів речення [191, с. 3].

РМ повинно відповідати трьом параметрам: відносинам, настанові та обставинам. Параметр неофіційних стосунків передбачає відсутність офіційних зв'язків між мовцями, настанови на повідомлення, що має офіційний характер, умов, що порушують неофіційність ситуації. Саме неофіційність стосунків між учасниками мовлення виокремлює РМ від кодифікованої літературної мови [89, с. 10–11].

Опонентами прихильників РС є, як уже згадувалося, І.Р. Гальперін та О. А. Земська.

Так, І. Р. Гальперін не виокремлює РС і досліджує лише художній, публіцистичний, газетний та стилі наукової прози й офіційних документів. Він відзначає, що "функціональні стилі є результатом розвитку писемного різновиду мови" [53, с. 33], і стверджує, що РМ також має притаманні йому стилі. До функціональних стилів РМ І. Р. Гальперін відносить фольклор, оскільки "йому притаманна певна ціль при вираженні фактів та ідей, тому він характеризується чітко обраними мовленнєвими засобами" [53, с. 33]. Ці аргументи дають підстави говорити про те, що дослідник протиставляє РМ і мову як окремі системи.

РМ, вважає О. А. Земська, не є функціональним стилем, оскільки його протиставляють кодифікованій літературній мові. Вона розуміє РМ як непідготовлене мовлення носіїв літературної мови, що виявляється в умовах безпосереднього спілкування при неофіційних стосунках між ними і відсутності настанови на повідомлення, яке має офіційний характер [89, с. 5]. Дослідниця називає ряд суттєвих відмінностей між розмовним мовленням та функціональним стилем і визначає РМ як самодостатню систему, в якій немає місця функціональним стилям мови. РМ і кодифікована літературна мова, на думку О. А. Земської, протиставлені як різні мовні системи, що функціонують в одному й тому ж мовному колективі. Вибір між ними

залежить від екстралінгвістичних факторів, тобто від специфічних умов ситуації [89, с. 23].

Отож, РМ протиставлене не певному стилю, а всій кодифікованій літературній мові, у межах якої існує диференціація функціональних стилів. Жоден із членів протиставлення РМ не може бути прирівняним до компонента іншого члена (до одного із функціональних стилів кодифікованої літературної мови), тому розгляд РМ як функціонального стилю не є науково обґрунтованим [89, с. 17–21].

Помірковану позицію у цьому питанні займає О. Б. Сиротиніна, розглядаючи РМ як різновид літературної мови, який використовують в умовах безпосереднього, персонального, переважно неофіційного спілкування. Неофіційність відносин – обов'язкова умова РС з його тематичною обмеженістю (побутове спілкування), байдужістю до форми і виду мовлення (не лише усне побутове спілкування, а й побутові листи, щоденникові записи). РС може реалізовуватися у розмовному мовленні, але його не можна ототожнювати з ним. РМ, пише О. Б. Сиротиніна, "використовується для характеристики мовлення при безпосередньому неофіційному спілкуванні, в якому найчіткіше виявляється комунікативна функція мови" [189, с. 16]. Розвиваючи ідею взаємозв'язку РМ і РС, О. Б. Сиротиніна виділяє РМ, літературно-розмовне мовлення і РС. Останній реалізується у розмовному мовленні, але з ним не тотожний. Дослідниця встановлює, що поняття РМ вужче за поняття РС (РМ можливе лише в усній формі мовлення, а РС в будь-якій) і ширше за поняття РС, оскільки РМ не завжди є реалізацією лише РС літературної мови (воно може бути і не літературним) [189, с. 16]. РМ – це не просто усна форма РС: воно є коректним і до діалектів, і до просторіччя, і до жаргону, оскільки все це – безпосереднє спілкування [189, с. 29–33].

Однодумцем О. Б. Сиротиніної є В. П. Москвін, який виділяє дві форми існування РМ по відношенню до норми: 1) нелітературну (просторіччя, жаргони, діалекти) і 2) літературну. Розмовним стилем дослідник вважає

лише літературну форму РМ [146, с. 558]. Проте, позиція В. П. Москвіна і О. Б. Сиротиніної не співвідносна з поглядом О. А. Земської, яка називає терміном РМ непідготовлене мовлення носіїв літературної мови [89, с. 17] і стверджує, що саме однорідність мовного колективу дозволяє вивчати єдину мовну систему [89, с. 6]. Вона вважає, що побутове мовлення, просторіччя і діалекти належать до усного мовлення, а мовлення носіїв літературної мови – до РМ. Отже, РМ і усне мовлення, за О. А. Земською, – це різні мовні системи [89, с. 5–7].

При дослідженні РМ як окремої системи, протиставленої кодифікованій літературній мові, О. А. Земська виділяє притаманну їй систему норм. У розмовному мовленні існує поняття правильного/неправильного. Важливим критерієм для встановлення нормативності тих чи інших явищ РМ є їх відтворення у мовленні багатьох людей, що володіють літературною мовою [89, с. 26–28].

Підсумовуючи вищезазначене, слід констатувати той факт, що РМ має широке й вузьке тлумачення. У широкому розумінні РМ – це: 1) особлива стилістично однорідна функціональна система, що протиставляється книжному мовленню як не кодифікована і кодифікована форми літературної мови [291, с. 328]; 2) особливий мовленнєвий стиль [191, с. 6]; 3) різновид усного літературного мовлення [288, с. 407], який застосовують у повсякденному побутовому спілкуванні носіїв певної мови [289, с. 521] і виконує функцію спілкування та впливу [288, с. 407].

У вузькому розумінні, до РМ відносять: 1) невимушене мовлення носіїв літературної мови [89, с. 5]; 2) вживання мови в усіх її фонологічних, лексичних, синтаксичних, просодичних, ритмічних різновидах [281, с. 9]; 3) мову щоденного спілкування, яку передусім вживають у неофіційних ситуаціях [31, с. 12].

Виходячи із широкого та вузького розуміння дефініцій поняття РМ, його можна визначити як мовлення носіїв літературної мови, що характерне некодифікованістю, спонтанністю, безпосередністю спілкування,

невимушеністю, лінійним характером, загальнонародністю, діалогічністю, і слугує для повсякденного спілкування, тобто виконує комунікативну функцію.

Не є усталеним і однозначно витлумаченим це поняття в англomовній літературі. Для його характеристики вживають такі терміни, як *the speech* [279, с. 370], *the language of conversation* [281, с. 6]. Всі ці терміни перекладають українською мовою як РМ.

РМ реалізується на різних мовних рівнях, проте його характерні риси найчіткіше відображені на лексичному та синтаксичному рівнях. У рамках роботи дослідницький інтерес становлять саме конструкції синтаксису РМ, що визначаються як 1) лаконічні, стислі, порівняно прості за будовою синтаксичні структури [191, с. 7]; 2) "особливі конструкції", притаманні лише розмовному мовленню [189, с. 109]; 3) організовані форми побудови усного мовлення [47, с. 17]; 4) роздільне лінійне представлення тісно синтаксично-спаяних членів у зв'язку з завданням актуалізації висловлення [126, с. 68]; 5) конструкції, типові для діалогу, що є його нормою [64, с. 45].

Виходячи з наведених визначень, вважаємо науково коректним розуміння розмовних конструкцій (далі РК) як певних організованих форм побудови усного мовлення з властивою граматичною структурою РМ, що відображає його характерні риси і виступає в аспекті актуалізації висловлення.

Спираючись на вищезазначені твердження вчених щодо цього питання, пропонуємо нове його бачення, що ґрунтується на таких теоретико-методологічних положеннях: 1) *розмовне мовлення* ширше за поняття *розмовний стиль*, адже перше є явищем, а останнє – процесом відображення цього явища; 2) основним засобом реалізації розмовного мовлення у розмовному стилі є розмовні конструкції .

1.2. Специфіка розмовних конструкцій у співвідношенні з художнім діалогом

Основним у дослідженні і вихідним для розуміння лінгвoseміотичної природи РК є питання про співвідношення понять РК та художнього діалогу. У трактуванні взаємозв'язку між ними необхідно враховувати, що між усним мовленням і його відображенням у художній літературі тотожності немає. РК, на думку В. В. Виноградова, О. О. Лаптевої, Н. Ю. Шведової, О. Б. Сиротиніної, використовують у художніх текстах, проте в неповному обсязі й умовно, тобто відбувається стилізація РМ на письмі. Цю позицію розділяє Кв. Кожевнікова, яка вказує, що "у дзеркалі художньої репродукції спонтанне усне мовлення постає перед читачем у стилізованому вигляді: передусім змінюються пропорції його плану змісту, що спричинює зміну плану вираження" [106, с. 147].

У творенні динамічних норм літературної мови, як зазначає Р. О. Будагов, беруть участь не лише видатні письменники, але й весь народ, на мову якого, зазвичай, завжди спираються самі письменники [29, с. 72].

Такої ж думки дотримується і О. Б. Сиротиніна, наголошуючи на тому, що невимушене РМ відображається в художній літературі [мовлення персонажів], яка є джерелом для вивчення РМ [189, с. 18].

У дослідженні російського РМ О. А. Земська виділяє три умови, які сприяють застосуванню РМ носіями літературної мови: 1) непередготовленість мовленнєвого акту; 2) невимушеність мовленнєвого акту; 3) безпосередня участь мовців у мовленнєвому акті [89, с. 9].

Дослідниця протиставляє кодифіковану літературну мову і РМ, стверджуючи, що кожна людина володіє цими двома системами і вибір мовця поміж них залежить від умов ситуації. Також існує феномен неволодіння розмовним мовленням, що пояснюється професійними навичками (тривала необхідність і звичка говорити кодифікованою літературною мовою) або ж психологією мовця [89, с. 23].

Між спонтанним усним мовленням в природних умовах, як уже згадувалося вище, і його відображенням у художній прозі шляхом репродукції нема і не може бути тотожності [107]. Змінний характер і загальна нерівність процесу виникнення комунікатів спонтанного усного мовлення при репродукції підлягає значному спрощенню, тимчасом, як результат цього процесу набуває яскравіших характеристик, ніж це було б можливим у природних умовах [106, с. 147–148]. Цю позицію підтримує Н. Ю. Шведова, виокремлюючи два етапи входження РК у художній текст. На першому етапі РК цілком зберігає своє специфічне забарвлення і сприймається як щось зовнішнє, чуже по відношенню до писемного тексту. На другому етапі, зберігаючи свою "розмовну" якість, РК вже стає елементом системи таких засобів у межах писемного мовлення, які служать для надання їй забарвлення невимушеності і свободи, спрямованої на встановлення безпосередніх контактів з читачами [222, с. 151–152].

У цьому контексті варта уваги думка Г. М. Акимової, яка виділяє три етапи входження РК у художній текст. На першому етапі входження вони копіюються в мовленні персонажів художніх творів, але це не копія реального РМ. Другий етап вживання РК в літературній мові – вживання РК у мові автора. Ці конструкції стають синтаксичним елементом художнього мовлення, яке має за мету не лише імітувати усне мовлення, а й вплинути на читача. Третій етап входження РК позначений лише стилістичним зсувом, який відображається у нейтралізації експресивного відтінку. Це сприяє утворенню синтаксичних кліше [1, с. 98–100].

Розділяючи літературну мову на два типи (книжно-писемну та усно-розмовну), О. О. Лаптева доходить висновку, що в оповіданнях та розповідях, які належать до книжно-писемного типу, допускається вживання форм та конструкцій РМ [127, с. 133–136]. В. В. Виноградов також вирізняє усне мовлення та літературно-усне. До літературно-усного мовлення дослідник відносить оповідь, під якою розуміє реальність індивідуальних художніх побудов, що має свої відповідники в стилістичній системі

"загального" вимовлюваного мовлення; своєрідну комбіновану стильову форму художньої літератури, сприйняття якої відбувається на тлі відповідних конструкцій монологічних утворень, наявних у суспільній практиці мовленнєвих взаємодій. "Усне" мовлення в літературі не звучить, – пише В. В. Виноградов. Воно – писемне. Проте у цьому "літературно-усному" мовленні є "симптоми" його співвідношення з формами усного мовлення. Очевидно, що ці симптоми полягають в особливостях синтаксичної та лексичної побудови "усного мовлення" в літературі, у своєрідності його композиційної структури [47, с. 17]. У художніх конструкціях форми усного мовлення (які впливають на писемне мовлення й самі включають до себе його елементи) зазнають значних трансформацій та перетворень. Літературні твори часто від них відштовхуються, на них орієнтуються. Маючи свої специфічні відмінності, конструкції художнього мовлення виникають і сприймаються на тлі паралельних стилістичних рядів у повсякденній мові [47, с. 17].

Конструкції розмовного синтаксису, широко-відображені в художньо-літературних текстах, не є чужорідними в загальній синтаксичній організації мовлення. Навпаки, у творчості кращих письменників вони органічно впливають на арсенал різних засобів і прийомів побудови мовлення, вміло використовуються для точного та економного виконання комунікативного завдання [94, с. 286–287].

Життя слова у художньому тексті, за спостереженням О. А. Лаптевої, не є цілком ідентичним його функціонуванню у природному мовленні. Вживання РК у художньому тексті також не є абсолютним, оскільки вони, по-перше, наявні у стилізованому вигляді, а по-друге, не всі типи конструкцій РК можуть використовувати автори. Це можна проілюструвати використанням у художньому тексті усно-розмовних синтаксичних засобів. У живому розмовному мовленні, активно вживаними є різні типи конструкцій із називним теми [127, с. 213]. Вони виступають у мовленні носіїв літературної мови відповідно до комунікативної та ситуативної

необхідності їхнього вжитку, використовуються сучасними письменниками, проте здебільшого умовно. У літературі, як правило, використовують певні види конструкцій з називним теми, проте не всі. Це твердження О. А. Лаптева проілюструвала вживанням займенника рос. *тот* у прозі, коли у розмовному мовленні застосовується займенник рос. *он*, в художньому діалозі вживається одинарний іменник, у розмовному мовленні – іменникова група у розмовному мовленні: рос. *Вот эта женщина пожилая, она у него в подчинении*; в художньому діалозі: рос. *Петька тот пришел сразу* [127, с. 213].

Також у художньому тексті неможлива конструкція рос. *Подай вон газета лежит*, властива і традиційна для РМ. Неприпустимі конструкції накладання, конструкції безсполучникового підпорядкування тощо [127, с. 214].

На думку Ю. М. Скребнева, РМ, будучи фіксованим, тобто записаним на папері, письменником, що реалістично відображає діалог дійових осіб роману, не втрачає своїх стильових особливостей [191, с. 6].

Типізованим відображенням РМ О. Б. Сиротиніна вважає мовлення персонажів у драмі й художній прозі. Але це не фотографія, адже не всі особливості РМ можуть бути передані засобами писемного мовлення (передача усного мовлення засобами писемного є стилізацією, а не відображенням) і не всі особливості РМ помічають письменники. Явища, притаманні живому розмовному мовленні, у мові художньої літератури можуть бути відображені посилено чи послаблено, залежно від ступеня усвідомлення письменником норм живого РМ, від його художніх уподобань та завдань [189, с. 34–38]. Письменник, навіть найупевненіший і талановитий реаліст, пише О. А. Лаптева, не може безпосередньо відобразити в художньому творі реальне поширення усно-розмовних фактів. Справа у тім, що письменником керують певні закономірності перетворення усного факту в писемний. Також при стилізації під усно-розмовне мовлення, мова письменника може виявитися колоритнішою, оскільки він може

використовувати такі мовні засоби, які в своїй сукупності в розмовному мовленні реально не функціонують, а вживається переважно один із них [126, с. 64–65].

У процесі написання творів, письменники запозичують із РМ притаманні йому характеристики, створюючи у читача необхідні враження. Найяскравішими прикладами імітації РМ у художній прозі є представлені у ній діалоги дійових осіб. Але з цього не можна робити висновку, що діалоги дійових героїв є точною копією РМ, оскільки в такому разі "мовлення" писемне, а не розмовне, воно має відображати певну впорядкованість мови. А тому М. Шот виділяє *діалоги розмовного мовлення* і *діалоги-імітації розмовного мовлення*, зазначаючи, що діалог у драмі написано для того, щоб він наслідував РМ [279, с. 91].

Стилізовані РК відображаються у художньому тексті, як правило, в межах діалогу. За визначенням Т. М. Колокольцевої [110, с. 15–16], діалогом є форма активної комунікативної взаємодії двох чи більше суб'єктів, матеріальним результатом якої є утворення специфічного дискурсу, що складається із реплік, поєднаних у діалогічну єдність: репліку-стимул та репліку-реакцію.

В. В. Бузаров [32, с. 23] наголошує, що репліки діалогічної єдності співвідносні як стимул та реакція, тобто структура і семантика першої репліки визначає форму і структуру другої.

Таким чином, можна зробити висновок, що в художньому тексті відбувається стилізація РМ, адже основним завданням письменника є реалізація естетичної функції мови. РК відображені в прозі у стилізованому вигляді, оскільки їх вибір та вживання залежить від особистості письменника, його намірів, усвідомлення письменником норм і способів передачі одиниць РМ. Саме тому типи розмовних конструкцій живого розмовного мовлення і стилізованого відрізняються.

1.3. Розмовні конструкції як знаки художнього мовлення

У сучасній лінгвoseміотиці вчені продовжують досліджувати загальні проблеми знакової природи мовних одиниць [274, с. 37–65], [258; 619–625]. Проте у зв'язку зі зміною лінгвістичної наукової парадигми на перше місце висуваються такі аспекти власне лінгвoseміотики, як семіотика і культура [13; 285, с. 3–4], [259, с. 2–4], [271, с. 6–7], [260, с. 83–103], [76], [123]; когнітивна семіотика [5; 244, с. 4–6], [273, с. 2–4], семіотика та електронна обчислювальна техніка [239, с. 8–10], [241, с. 4–6], [229, с. 2–4], семіотичне тлумачення [234, с. 6–8], [272, с. 473–476]; семіотика та створення іміджу і дизайну [280, с. 6–8] тощо.

Існують два підходи до розуміння семіотики, які були незалежно започатковані американським логіком та філософом Ч. Пірсом [167] і швейцарським лінгвістом Ф де Сосюром [195].

Перший підхід – філософський, заснований свого часу Ч. Пірсом, який з філософських позицій вперше розробив основи семіотики, виокремивши три розділи: чисту граматику, логіку та чисту риторику. Велику увагу дослідник приділяв класифікації знаків [167, с. 57–62]. На основі трьох трихотомій останні були поділені на десять категорій. Згідно з першою трихотомією виокремлюються знаки-квалісігнуми (якість, яка є знаком), знаки-сінсігнуми (речі, що реально існують, річ чи подія, які є знаком) та знаки-легісігнуми (закон, що є знаком). Чарльз Пірс підкреслював, що "всякий конвенційний знак є легісігнумом, причому кожен легісігнум означає щось завдяки певній ситуації" [167, с. 58]. Відповідно до другої трихотомії є знаки-ікони, знаки-індекси та знаки-символи, а до третьої – реми, діцисайни та аргументи.

Ідеї Чарльза Пірса розвинув американський філософ Ч. Морріс, увівши в науковий обіг поняття семіозису, тобто процесу, в якому щось функціонує як знак, та виділивши основні його компоненти: знаковий засіб (те, що виступає як знак), десігнатум (те, на що вказує знак), інтерпретанта (вплив,

через який відповідна річ стає для інтерпретатора знаком) та інтерпретатор [144, с. 47]. При цьому дослідник наголошував, що кожен знак має свій десигнат, однак не в кожного знака є денотат, тобто ситуація, коли об'єкт референції реально існує.

Другий підхід формувався працями Фердінана де Сосюра, який під лінгвістичним знаком розумів не поєднання речі та назви, а єдність поняття та акустичного образу, що не є "матеріальним звучанням, суто фізичною річчю, а є психічним відбитком цього звучання, уявлення, яке ми отримуємо про нього від наших органів чуттів" [195, с. 87]. Фердінан де Сосюр пропонує залишити слово *знак* для назви цілого, загального і вживає терміни *позначене (сигніфікат, поняття)* та *позначення (сигніфікант, акустичний образ)* [195, с. 89]. Дослідник наголошує на довільності зв'язку між позначеним та позначенням, проте пояснює, що мовці не можуть довільно вибирати позначення, а повинні використовувати те з них, яке визнане певною мовною спільнотою. Окрім того, Ф. де Сосюр підкреслює лінійний характер позначення [195, с. 90–93].

Досліджуючи структуру знаків, М. В. Нікітін компонентами позначення називає денотат та референт, а також формулює основні відмінності між ними: денотат – родовий термін на позначення, яке існує реально чи вигадане, в той час як референт – позначення, що реально існує; денотат – позначене, як воно інтерпретується слухачем, референт – те позначене, яке має на увазі мовець; референт – позначене як цілісність, денотат – певний аспект, сторона позначення [148, с. 12–13]. Також учений розмежовує денотативне та сигніфікативне значення, уточнюючи, що "хоча денотативне значення виникає по відношенню знака до предмета, а сигніфікативне – знака до поняття, знак не відповідає прямо речі, він опосередкований поняттям про річ" [148, с. 83–84].

Підсумовуючи різні підходи до виділення структури знаків, слід сказати, що кожен знак має денотат [об'єкт в позамовній ситуації], сигніфікат [ментальне відображення певного об'єкта позамовної дійсності], референт

[конкретний предмет мовлення]. Як влучно зауважив М. В. Нікітін, "особливості знакової матеріалізації думки полягають в тому, що знаки виявляють її, трансформуючи за певними правилами в паралельний їй матеріальний аналог" [148, с. 83–84].

Кожне висловлення співрозмовника, незалежно від того, чи звучить воно в розмові, чи зафіксоване на письмі, виражає певне усвідомлення мовцем дійсності, закодоване за допомогою знаків. Основне завдання слухача або читача полягає в декодуванні змісту висловлення, тобто в творенні тієї інтерпретації, про існування якої вперше заговорив Ч. Пірс. У колективній монографії "Знак. Слово. Текст: Семіотичні аспекти мовних одиниць різних рівнів" докладно розглядають основні принципи декодування змісту тексту. Зокрема, З. М. Ветчинкіна [90, с. 135–136] зазначає, що цей процес відбувається через читання і обов'язково включає мисленнєві операції порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення, абстракції тощо для відновлення ходу думок автора і збагнення змісту написаного. Знання, необхідні для декодування, не зведені лише до мови, а передбачають соціальний контекст висловлення, уміння відтворювати з пам'яті інформацію, планування та управління дискурсом тощо. З цього випливає, що процес читання полягає у виокремленні та переробці інформації з тексту, наслідком якого стає розуміння, що складається з двох послідовних ступенів: 1) мовного розуміння та 2) збагнення значення або декодування. Для адекватного опису мовних одиниць, зокрема стилізованих РК, необхідним є їхнє тлумачення не ізольовано, а в складі цілого, тобто тексту [209, с. 124].

А. Сеше [184, с. 109] наголошував, що "подібно тому, як використання мовного знаку для вираження поняття звільняє уяву мовця, так і використання звичної граматичної форми для вираження думки звільняє усвідомлену психічну діяльність, що може бути пов'язаною з цією думкою"[184, с. 109].

Таким чином, РК за своєю онтологією мають знакову природу (рис.1, с.30): денотат (позамовна ситуація), референт (конкретний предмет

мовлення) та сигніфікат (ментальне відображення цієї ситуації). При цьому кожний тип РК відображає певну комунікативну ситуацію та поведінку співрозмовників [186], що формуються залежно від усвідомлення учасниками спілкування соціокультурного та мовного кодів.

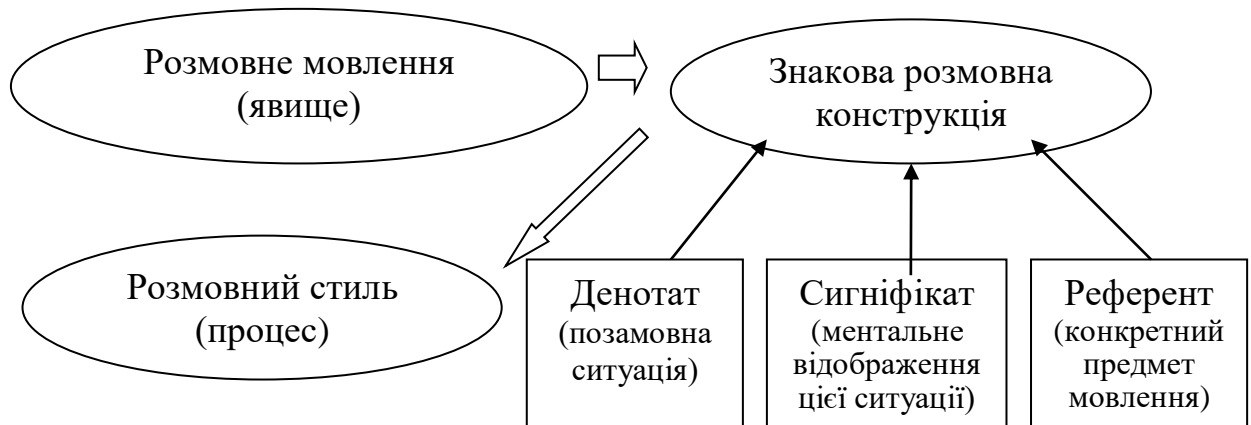

Рис. 1. Знакова природа розмовних конструкцій у співвідношенні з поняттями *розмовне мовлення* і *розмовний стиль*

Для декодування знакової природи конструкцій РМ (неповнореченневих РК, антиципованих РК, інвертованих РК, парцельованих РК, приєднувальних РК, інтертекстуальних РК, РК з повторами, РК з називним уявленням, РК із вказівними частками, комунікативів), слід описати основні ситуації, в яких вживається та чи інша РК, беручи до уваги єдність позначення та позначеного.

Так, РК з неповними реченнями застосовуються у ситуаціях, під час яких мовці підсвідомо намагаються скоротити тривалість висловлення, маючи на меті заощадження засобів спілкування. При цьому економія здійснюється таким чином, що інформація цілком зберігається і реконструюється співрозмовником, як-от укр. – *Я додому!* – *Додому? Так рано?* Тут денотативне значення РК відображає повернення людини додому, сигніфікативне значення – відношення співрозмовників до висловлення, а реферативне значення має на увазі конкретну людину у визначеній ситуації.

В українському РМ пропуск дієслів імпліцитно вказує на сигніфікативне значення висловлення, що в комунікативній ситуації виражено за допомогою інтонації. В англійському ж РМ сигніфікативне значення експліцитне, оскільки відбувається пропуск лише зв'язки, яка формально поєднує денотат та сигніфікат.

Конструкції з антиципацією вживаються в ситуаціях РМ, в яких ідеться про інтонаційне та структурне виокремлення певної людини чи речі в комунікативному контексті для вираження суб'єктивного ставлення мовця до об'єкта [288, с. 34–35]. У таких ситуаціях РМ мовець називає в першу чергу ті речі, які під час мовлення його найбільше цікавлять, тобто виявляється психологічна особливість кожного індивіда [191, с. 17–18]. Наприклад, синтаксична конструкція укр. *Ні, вона навіть кмітлива й дотепна, ця дівчина* [Владко, 377]. Денотатом в цій РК є ситуація обговорення поведінки певної дівчини як молодої неодруженої особи жіночої статі, сигніфікатом – відображення у людській свідомості денотату та вираження схвалення вчинків дівчини, а референтом – конкретна дівчина, про яку йдеться у даному висловленні.

В антиципованих РК з референційною тотожністю займенника та іменника сигніфікативне значення конструкції зосереджено саме в іменнику, який виконує функцію уточнення; займенник взагалі не має ані сигніфікативного, ані денотативного значення: він є лише референтом, що вказує на сигніфікат.

За допомогою інверсії актуалізується сигніфікативне значення висловлення та відображаються в свідомості людини спочатку найважливіші факти позамовної дійсності. Наприклад, *Ніхто ні шажка, ні копійчки не хоче дати*. Денотатом конструкції є позамовна ситуація відмови виконання певних дій, а сигніфікатом – ставлення адресанта до висловлення.

У приєднувальних та парцельованих РК сигніфікативне значення базового висловлення конкретизується там же значенням приєднуваного / парцельованого елемента. У висловленні *Максим прийшов... Од Тура...*

Живий денотатом є типова позамова ситуація "повернення додому коханої людини". Сигніфікативне значення парцельованого ад'єктива *живий* відображає полегшення комунікантів і передбачає реакцію, що буде висловлена у репліці-реакції.

Інтертекстуальні РК є знаком, денотатом якого виступає позамова ситуація, що міститься в джерелі цитування, а сигніфікатом – відображення та сприйняття цієї ситуації у свідомості мовців. Так, укр. *Добре, – пообіцяла Віра, – я поки подумаю і пообідаю, а ти, будь ласка, іди накресли пару формул*. Далі авторка пояснює походження цитати: *Останній вираз вона підхопила з фільму "Сімнадцять миттєвостей весни" – так сказав Штірліц п'яній дамі, яка чіплялася до нього в ресторані*. Адресант цитує фразу *іди накресли пару формул*, денотативне і сигніфікативне значення якої збігаються в ситуації спілкування та в кінофільмі.

РК, представлена кіно-фразою, посилається на окремий епізод із певної стрічки, що пояснює суть висловлення та мету його вживання. РК такого типу використовують у ситуаціях РМ, де їх денотатом виступає річ чи людина, про яку згадується у висловленні. *Ну и розжа у тебя, Шарапов*. Денотатом слова *рожа* є передня частина обличчя людини, сигніфікатом – розуміння передньої частини обличчя як перекошеного, скривленого обличчя мовцем, а референтом – обличчя певної людини, тобто Шарапова. Денотат із висловлення співвідноситься з відповідним денотатом у кінофільмі, створюючи у свідомості людей не лише зв'язок між двома денотатами, що сприяє встановленню розуміння між співрозмовниками, а й чітко відтворює уявну картину подій. Такий механізм побудови висловлення мають фрази на зразок рос. *Икра заморская, баклажанная; Спортсменка, комсомолка и просто красавица; Show me the money; Nobody puts Baby in the corner*. Тут ідеться про кодифікацію інформації (наявну систему знаків), яку передає один мовець іншому. Необхідною умовою такої передачі є належність співрозмовників до одного мовного середовища, коди (знаки) якого зрозумілі обом мовцям.

Конструкція з називним уявленням, що складається в основному з ініціальної номінативної фрази, яка виражає суб'єкт думки, співвідносний з займенником у такій фразі: укр. *Доля! Яка вона непередбачувана!* містить іменник *доля*, що узгоджений з займенником *вона* у другій частині конструкції.

У конструкціях з називним теми, пише О. М. Пешковський, люди часто звертаються до відсторонених понять, міфологічних істот та речей, що не існують, тобто денотат для такого типу конструкції відсутній, проте їм властивий десигнат. Коли ж йдеться про відсутніх людей, або ж про існуючі речі, можна встановити денотат [166, с. 174–176]. У висловленні укр. *Дорога! Куди вона мене веде?* денотатом виступає розмуніння дороги як смуги землі, по якій їздять і ходять [292, с. 256]. Сигніфікатом є поняття про дорогу та уявлення про неї у свідомості людини, за допомогою якого встановлюють референційний зв'язок з денотатом.

Загалом РК характерні належністю до певного референта. Як підкреслює О. О. Селіванова, референт – це інтеріоризований у свідомості носіїв мови предмет чи явище реального світу, що є базовим у дослідженні референційної проекції на мовленнєві акти та інтенційні дії мовців [289, с. 514]. Звідси випливає, що саме референт визначає способи творення висловлення мовцем в умовах комунікативної ситуації. Прикладом встановлення референта є такі РК з називним уявленням та називним теми, що позначають ситуації глибокого усвідомлення мовцем сенсу життя, почуттів, особистих переконань, тобто тих проблем, які споконвічно потребували філософського підходу. У конструкції, наведеній вище, слово *дорога* може сприйматися не лише у прямому значенні. *Дорога* в даному випадку позначає певний життєвий шлях, що обрала людина, що і є референтом такої конструкції з називним уявленням.

Конструкції з повторами також мають денотат чи десигнат і за допомогою понятійного відношення (сигніфікату) посилаються на них. Ці побудови позначають основні характерні риси мовця, невпевненість,

неуважність, захоплення. укр. – *Нашому сусіду вже вісімдесят три роки! – Вісімдесят три???* Володимиру Сергійовичу???

Денотатом конструкції виступає позамова ситуація, в якій співрозмовники діляться інформацією про певного викладача, сигніфікатом – відображення цієї ситуації у свідомості людини і відношення до неї. Референтом є *Володимир Сергійович*, тобто конкретний об'єкт у певній ситуації.

Сигніфікативне значення РК з повторами відображає усвідомлення і сприйняття мовцем типової ситуації позамовної дійсності (денотата), характеристики якої зосереджені саме в другому дублюванні.

Денотатом конструкцій із вказівними частками є позамова ситуація, яку описує висловлення. Самі ж вказівні частки не мають денотата, а лише вказують на ставлення мовця до висловлення, тобто на його сигніфікативне значення. Так, наприклад, вказівна частина *от* позначає захоплення, радість *Ну, от уже й аеропорт!* [Карпа, 94] або ж розчарування *От тобі й добрий ранок* [Карпа, 33] адресанта.

Комунікативи виражають поняття (денотат) у формі вираження почуттів. Комунікативи – це висловлення, що не мають структурних схем речень [140] та функціонують як реакція на певне висловлення адресанта. Оскільки репліка-реакція, як правило, містить не тільки конкретну інформацію, а й передає інтенцію адресанта і забезпечує зв'язність висловлення, комунікативи виступають у ролі елементів, що відображають емоційний стан адресанта та попереджають адресата про подальше висловлення.

Отож стилізовані розмовні конструкції є знаками художнього мовлення, семіотичний характер яких залежить від денотата (позамовної ситуації), референта (конкретного предмета мовлення) та сигніфікату (ментального відображення позамовної ситуації). РК з вказівними частками та комунікативи не мають денотата, а лише вказують на нього у формі вираження почуттів.

1.4. Тенденції розвитку розмовних конструкцій у контексті становлення національних літературних мов

Процеси становлення національних літературних мов та закріплення літературних норм відбувалися у зіставлюваних мовах у різні історичні періоди. Спираючись на дослідженнях з цієї тематики [15; 28; 227], у роботі визначено основні характерні риси розвитку англійської та української національних літературних мов.

Таблиця 1.1

Тенденції розвитку англійської та української національних літературних мов

Період	Англійська мова	Українська мова
XVIII ст.	завершення процесу стабілізації норм; становлення граматичної системи;	панування староукраїнської мови в Галичині й Закарпатті та російської й церковно-слов'янської – на решті території; початок формування української літературної мови;
XIX ст.	Входження живого розмовного мовлення у книжну мову	
	поширення впливу англійської літературної мови;	полонізація і русифікація на Правобережній Україні; процес формування української літературної мови; середина століття – початок стабілізації норм;
XX – поч. XXI ст.	становлення англійської мови як мови міжнародного спілкування.	закріплення норм; сприйняття української мови як меншовартісної до проголошення незалежності України [183].

С. С. Беркнер [15, с. 48] розглядає основні проблеми розвитку англійського РМ XVI–XX ст. і виокремлює важливість саме XVIII ст., "оскільки приблизно в середині цього століття завершився тривалий процес стабілізації літературних норм англійської мови. На бажанні фіксувати мову та вберегти її від випадкових змін позначилися філософські концепції англійського суспільства XVIII ст., перш за все просвітництво та раціоналізм, віра в безмежність сили розуму" [15, с. 48].

Найбільш чітко бажання закріпити мову і вберегти її від небажаних нововведень відображено в поглядах таких суспільно-літературних діячів XVIII ст., як Д. Свіфт, Д. Аддісон, С. Джонсон [15, с. 100].

Ряд прикладів, які відображають літературно-розмовне мовлення першої половини XVIII ст, пише С. С. Беркнер, свідчить про те, що у сфері граматики, а також слововживання, усно-розмовна норма допускала значні коливання й відхилення від літературного стандарту наступного століття. Так, *you* часто узгоджується із дієсловом у однині, зустрічається подвійне заперечення, ненормативне вживання форм сильних дієслів, заперечна форма без *do* з дієсловами, на зразок *know, think, see, take, go, ask, doubt*. Регулярне використання застарілого типу заперечної форми цих дієслів припинилося лише в середині XVIII ст. [15, с. 107–108]. Учений відзначає явища розмовного синтаксису, структурні типи питальних речень, еліптичні конструкції, односкладні речення, що виражають оцінку [15, с. 115–116].

XVIII ст. характерне широким функціонуванням конструкцій із неунормованими граматичними формами в англійській мові, зокрема: 1) заперечних конструкцій без допоміжного дієслова: *Your impatience to fly to a place which your imagination has painted to you in colors so attractive, surprises me not* [Burney, 36]; 2) конструкцій з неузгодженням підмета та присудка: *Pray, Sir, was you ever in Paris?* [Burney, 98] та 3) конструкцій з неправильними формами дієслова: *You knowed where we were fast enough* [Burney, 124].

Заперечні конструкції без допоміжного дієслова *do* були вживаними у першій половині XVIII ст. За дослідженням С. Беркнера [15, с. 108] кількість дієслів з цією формою була обмеженою, проте співрозмовники їх часто використовували: *know, think, see, take, go, ask, doubt*. Цей ряд можна продовжити наступними дієсловами *give, resolve, care, surprise*.

Конструкції з неузгодженням підмета та присудка функціонували на початку та в середині XVIII ст.: *You was very young, Sir, you say, interrupted Arabella tartly* [Lennox, 102]. К. Брунер [28, с. 315] зауважував, що інколи порушувалося правило узгодження підмета та присудка в числі на цьому періоді розвитку мови. У XVIII ст. вчені мали різні погляди на природу такого явища. Так, за А. Бау [230, с. 336], Н. Вебстер відстоював формулу *you was*, де дієслово вживалося в однині. Натомість, проти цієї тенденції виступали Р. Лоус та Дж. Пріслі. На основі їхніх поглядів було зафіксовано подальший вжиток конструкції *you were* [230, с. 336].

Слід відзначити, що не узгоджувався лише займенник другої особи однини *you* з дієсловом. Досліджуючи це питання, Дж. Мак Хортер [282, с. 230] стверджує, що *you* вживалося по відношенню до двох або більше людей, а *thou* позначало другу особу однини. З часом *you* стали використовувати також і в однині, аналогічно до франц. *vous*. До 1700 р. *thou* вийшов з ужитку, а замість нього стали використовувати *you* в розмовному мовленні. Оскільки *you* був в однині, то був природнім вибір дієслова в однині.

РК з дієсловами, утвореними за продуктивним типом, у XVIII ст. існували поряд з історичними формами літературної мови [28, с. 234]. Так, у XV–XVI ст. для англійської літературної мови було характерне прагнення поширити форми слабкого минулого на сильні дієслова, проте в подальшому для одних дієслів закріпилися аналогічні форми, а для інших – залишилися історичні. У XVIII ст. дані побудови не були широко розповсюдженими, проте ще залишилися в мовному вжитку: *My Lady told me, said Lucy: But,*

*howsomever, he was turned away; for the Gardener says he **caught** him stealing Carp* [Lennox, 162].

На відміну від XVII ст., коли основним предметом обговорення англійських дослідників було питання про доцільність вживання англійської мови замість латинської, XVIII ст. увійшло в історію англійської мови насамперед як етап становлення англійської граматики [231, с. 307]. І передусім, синтаксичні норми англійської мови були закріплені у граматиках XVIII ст.: *A Grammar of the English Tongue* [Charles Gildon & John Brightland], що перевидавалися дев'ять разів між 1711 і 1782 роками, *Rudiments of English Grammar* (1761) [Joseph Priestley], *A Short Introduction to English Grammar* (1762) [Robert Lowth], *Grammatical Institutes* (1763) [John Ash], *English Grammar* (1795) [Lindley Murray].

Питання кодифікації українських літературних норм також було дуже полемічним саме у XVIII ст. За І. Огієнком [162, с. 172], у Київській академії у цей час сформувалося вчення про три мовні стилі: високий, звичайний і низький. Високий стиль – це "словенороська мова", якою пишуться всі поважні твори, низький стиль чи "подлий" – це мова народна, якою можна писати тільки речі неповажні, інтермедії чи інтерлюдії [162, с. 173]. Автор підкреслює, що до кінця XVIII ст. жодна книжка українською мовою надрукована не була [там само]. Цю позицію також відображено при описанні пам'яток давньої української літератури [211].

У XVIII ст. історія української мови зазнала багато змін. Слов'яно-руська мова у творах українських письменників XVIII ст. ще мала до себе пошану, але в ній було більше змін, ніж у мові XVII ст., на користь народних елементів [21, с. 14].

Занепад козацької держави, за даними Енциклопедії українознавства [286, с. 1361–1363], після Полтавського бою 1709 р. підірвав нормальний розвиток мови. Під впливом заходів російського уряду (укази 1721, 1727, 1728, 1735, 1766, 1772 рр. про цензурування мови українських друків і русифікацію освіти), а почасти з бажання певних прошарків козацької

старшини й вищого православного духовенства ствердити своє становище в Російській Імперії, в обставинах занепаду стилю бароко й секуляризації культурного життя, твори, написані літературною мовою XVII ст., перестають з'являтися друком. Літературною мовою України в другій половині XVIII ст. фактично стає російська мова. Народна мова в літературі цього періоду допускалася у творах сатирично-гумористичного, рідше романсово-ліричного жанру відповідно до теорії низького стилю в класицизмі. Твори такого типу не підносилися до формування літературної мови, а фіксували різні говірки (полтавську у І. Котляревського, харківську в Г. Квітки-Основ'яненка).

Як зазначає Л. А. Булаховський [34, с. 10–15], виникнення української літературної мови на основі полтавсько-київського діалекту припадає на другу половину XVIII – поч. XIX ст. Літературною постаттю, яка втілює у своїй творчості риси нової національної писемної мови, пише дослідник, був І. П. Котляревський. Л. А. Булаховський підкреслює, що саме занепад у другій половині XVIII ст. книжної української мови, найголовніше – ділової ученої та історичної прози, був явищем, яке сприяло виникненню іншої літературної мови, ближчої до народної. Проте, скасування майже всіх залишків колишньої автономності України у складі Російської Імперії, процес русифікації шляхетської верхівки, заходи політичної і центральної духовної влади щодо зближення конфесіональної мови з прийнятою в російській церкві стали перешкодою на шляху формування національної літературної мови.

Знаменита поема І. П. Котляревського стала першим друкованим твором, написаним живою народною мовою всупереч тогочасній традиції користування книжною українською мовою у писемній практиці, конкретні сфери якої, зокрема, книгодрукування, поступово зводились нанівець заборонами на українське слово, розпочатими Петром I [201, с. 14].

Отож, у той час, коли в англійській мові активно проводилися наукові розвідки у царині фіксації норм граматики, лише починає формуватися українська літературна мова наприкінці XVIII ст.

XIX ст. ввійшло в історію англійської та української мов як період зближення розмовного мовлення та книжної мови. У 1798 В. Уотсворт і С. Т. Колрідж опублікували збірку поем "Lyrical Ballads". В. Уотсворт [283] у вступній частині другого видання "Lyrical Ballads" 1800 р. та С. Т. Колрідж [232] в збірці "Biographica Literaria" стверджували, що настав час залучити народне РМ до книжної мови.

Дослідники історичної граматики [257; 263; 249; 268] вважають, що англійська мова належить до найбільш вивчених мов світу, однак наголошують, що XIX ст. потребує більш детальних і глибоких студій, оскільки раніше було недоцільним розглядати його як самодостатній період у розвитку англійської мови.

На розвиток літературно-розмовного мовлення XIX ст., підкреслює С. С. Беркнер, впливало, з одного боку, живе народно-розмовне мовлення, а з іншого, загальні тенденції в розвитку літературної мови. Оскільки у XVIII ст. стабілізація мовних норм літературної мови загалом завершилася, подальший розвиток мови, особливо її граматичної структури, в XIX ст. відбувається набагато повільніше. Однак окремі елементи граматичної будови продовжують розвиватися. Так, поступово поширюються у загальнолітературній мові дієслівні форми тривалого виду [15, с. 118]. Саме у XIX столітті РМ було визнано варіантом літературної мови. Знову виникає зацікавленість у народній мові, діалектах, що безсумнівно пов'язано із виникненням нового літературного напрямку – романтизму, який, у свою чергу, з'явився після французької буржуазної революції 1789 року [15, с. 124].

Наукові розробки А. Бауг і Т. Кейбл [230, с. 279] об'єднані спільною ідеєю, сутність якої полягає в тому, що успіх Британії на морі під час Наполеонських війн, війни проти Росії та Криму (1854-1856), політичні та

законодавчі реформи, поява першої дешевої друкованої газети 1816 р., а також доступних поштових послуг 1840 р. спричинили об'єднання частин Британії та поширення впливу англійської літературної мови.

В історії англійської мови XIX ст. вважають періодом вивчення діалектів. Так, у 1875 р. А. Елліс [245, с. 16] розробив класифікацію англійських діалектів, а в 1889 р. автор провів перше в історії мови системне дослідження англійських діалектів. Одночасно з'являлися праці, присвячені вивченню окремих діалектів. У 1875 р. вийшла праця Т. Елворсі, присвячена діалекту Західного Сомерсету [247], у 1892 р. – наукові розвідки Дж. Райт стосовно діалекту Віндхіл в Йоркширі [284].

У XIX ст., підкреслює Л. А. Булаховський [34, с. 17], українська мова на письмі здобуває значення літературної завдяки Т. Г. Шевченку, а 1840 р. (рік, коли було видано твори Т. Г. Шевченка) може вважатися доленосним: з того часу нова українська літературна мова, живлена чистими джерелами народно-мовної стихії і мовотворчою діяльністю письменників, науковців, діячів культури, стала на важкий і суперечливий, але плідний шлях розвитку і нормативної стабілізації [201, с. 15]. Період від І. Котляревського до Т. Шевченка – це час утворення нової української літературної мови. У цей період були закладені міцні основи і створені перспективи для подальшого розвитку й удосконалення української літературної мови [138, с. 78].

Зважаючи на історичні причини, у XIX ст. існувало два варіанти української літературної мови, оскільки українські землі були роз'єднані кордонами ворожих імперій. За дослідженням Г. М. Школи [225, с. 36], на Східній Україні через царські заборони українська мова була обмежена у своєму функціонуванні, а на Галичині та Буковині внаслідок ліберальної політики Австро-Угорської імперії вона могла розвиватися відносно вільно. Через державну роз'єднаність українці мали різні говіркові бази, отже, й різні літературно-мовні традиції. На західноукраїнських землях, за дослідженнями Л. А. Булаховського, давня книжна українська мова перетворилася в XIX ст.

на дивовижну строкату мішанину, яка ґрунтувалася на місцевих південно-західних діалектах [34, с. 26].

Правобережна Україна, пише В. М. Русанівський [183, с. 225], у ХІХ ст. різко відрізнялася від Лівобережної тим, що великими землевласниками тут були переважно поляки. Дослідник вказує на два асимілятивні процеси на Правобережній Україні ХІХ ст.: полонізацію і русифікацію.

Таким чином, ХІХ ст. позначене в історії англійської та української мов становленням норм літературної мови. В англійській мові цей етап належить до вивчення норм літературної мови і діалектів, а в українській – до визначення національної основи літературної мови, а також впливу мови інших держав на українські мовні процеси.

На відміну від ХVІІІ ст., коли розвідки лінгвістів зосереджувалися переважно на дослідженні граматичної структури англійської мови, у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. акцент наукових пошуків в Америці, за А. Бау і Т. Кейбл, було зміщено на обговорення англійського правопису [230, с. 13]. У публікації системи умовних позначень 1837 р. І. Пітман разом з А. Дж. Елліс запропонував декілька варіантів фонетичного правопису. Реформу правопису підтримали також В. Д. Хоувеллс, Б. Метьюз [230, с. 315]. У 1906 р. у США було створено Комісію з питань спрощеного правопису, функціонування якої підтримував Т. Рузвельт. Першим практичним кроком комісії стало видання списку слів зі зміненим правописом. Однак американці не сприйняли запропоновані зміни зважаючи на етимологічну цінність правопису. Генрі Бредлі та В. Крейді стверджували, що помилковою є думка про те, що єдина функція письма – представлення звуків, а також виражали точку зору більшості мовців, що полягала у неприйнятті спрощення [230, с. 315–316].

ХХ ст. стало періодом розвитку науки, медицини, технологій, з'явилися слова на позначення нових явищ. У Великобританії в цей час велася боротьба за використання літературної англійської мови. Так, у 1922 р. при заснуванні

каналу БіБіСі, його перший генеральний директор Джон Рейт видав дикторам посібники з правильного застосування англійської мови. У цей період існувала також думка, що неправильне використання англійської мови пов'язане із шкідливим впливом мовлення, яким користуються вдома [269, с. 240–241].

У ХХ ст. англійська мова стала мовою міжнародного спілкування завдяки поширенню впливу політики, економіки, преси, реклами, радіо та телебачення, кінофільмів, поп-музики, подорожей, освіти та комунікації [235, с. 427]. Тенденція до наближення літературно-книжних і живих розмовних норм набула в ХХ ст. великих масштабів. Вона посилилася вже у період першої світової війни, проте ще інтенсивніше стала розвиватися під час другої світової війни. Конкретними проявами цієї тенденції С. С. Беркнер вважає більшу розкутість слововживання в літературно-розмовному мовленні, меншу суворість у граматиці та вимові [15, с. 135]. У сфері синтаксису вчений наголошує на розвитку еліптичних форм, порядку слів тощо у розмовному мовленні.

Українська ж літературна мова не могла розвиватися на наддніпрянській Україні, пише О. Курило [122, с. 11], через обмеження та заборони російського уряду від 1876 до 1906 року. Українська національна культура, а з нею і наукова мова могли розвиватися тільки на галицькому ґрунті. У цей час, за даними Г. П. Півторака [169, с. 110–111], українську мову в Росії вважали наріччям польської, яке утворилося після ропадку Київської Русі внаслідок змішування московської мови з польською. На думку автора, царські чиновники, проводячи посилену русифікаторську політику, виправдовували її сприйняттям української мови як полонізованого варіанту російської мови. Ю. Шевельов [223, с. 29–30] говорить про два аргументи, що відтоуюють збереження української мови: романтизм і позитивізм. Перший полягає в розумінні мови як неповторного вияву душі народу, другий – обґрунтований необхідністю отримання освіти рідною

мовою селянами та селянськими дітьми, інакше кажучи, літературна мова повинна бути загальнозрозумілою.

XX ст. відзначене в історії української мови як період закріплення її норм. На початку століття було два підходи щодо розуміння діалектної основи української літературної мови. Одні дослідники, за Л. П. Лушпинською, (І. Нечуй-Левицький у листі до І. Шрага від 13 червня 1915 р., до М. Лободовського від 13 квітня 1907 р. та ін.) заперечували доцільність використання тих елементів, які характеризували у свій час західноукраїнський варіант літературної мови при виробленні єдиних норм [134, с. 6–8]. Інші діячі (О. Пчілка, В. Мова, І. Верхратський, С. Смаль-Стоцький, А. Кримський (лист до Б.Грінченка від 23 лютого 1892 р. та від 29 серпня 1892 р.), М.Коцюбинський (лист до В.Гнатюка від 22 листопада 1899 р.), І. Франко (лист до С.Єфремова від 28 жовтня 1901 р.) пропонували поєднати наддніпрянські мовні риси з певними західноукраїнськими [134, с. 6–8]. При цьому простежувалася виразна орієнтація передусім на наддніпрянські мовні норми.

У 1920 р. М. Левицький у відбитках із тижневика "Воля" відстоював правила української мови та зазначав, що з 1905 р., коли вперше з'явилася можливість писати рідною мовою, почалася жвава боротьба за чистоту української мови та її відмежування від російської. Автор зазначає, що у XX ст. "калічення мови торкається майже всіх її боків: окремих слів (лексики), фонетики, граматики і стилю взагалі" та дає практичні вказівки стосовно правил застосування української мови [129, с. 6].

Отож, у 20-ті роки XX ст., за В. М. Русанівським, багато було зроблено для утвердження української термінології та освіти українською мовою. З 1922-1930 рр. проводилася українізація, а 1930-1990 рр. позначені ставленням до української мови й культури як до меншовагартісних [183, с. 410]. З часів проголошення незалежності українська мова стала державною, отримала юридичну основу до вільного розвитку.

Таким чином, формування української літературної мови на основі РМ почалося наприкінці XVIII ст. з творчості І. Котляревського і тривало протягом першої чверті XIX ст. на території центральної України, а згодом і Галичини та Закарпаття. Завершальним етапом становлення української літературної мови стало XX ст.

Стабілізація ж норм англійської літературної мови відбулася в середині XVIII ст. У XIX ст. англійське РМ було визнано варіантом літературної мови, норми якого наблизилися до літературно-книжних у XX та поч. XXI ст. Як бачимо, більш ніж на століття розійшлися процеси становлення англійської та української національних літературних мов.

Особливостям функціонування РК присвячено досить широкий спектр робіт науковців [1; 30; 89; 189; 127; 191; 222; 242; 235; 256; 264]. Різниця у тлумаченні конструкцій англійського та українського РМ зумовила неоднозначні підходи до виокремлення типів таких конструкцій. Зарубіжні вчені [276], досліджуючи РМ, вводять термін *conversation analysis* [розмовний аналіз]. Його вжито в Кембріджській енциклопедії мови [237, с. 116], в якій досліджено історію розвитку такого аналізу та обґрунтовано його вживання на позначення певного методу вивчення структури розмови, який, у свою чергу, базується на методах американського соціологічного руху 70-х рр., відомого як етнометодологія. Також чітко не встановлено типи РК, оскільки вчені [1; 43; 73; 89; 189; 191; 208] виокремлюють лише певні специфічні конструкції, притаманні розмовному мовленню. Це, релятиви, вокативи та, як називає їх О. Б. Сиротиніна, "вказівки". Дослідниця не відносить такі конструкції до специфічних РК [189, с. 109–110]. Досліджуючи вокативи, що виражають особу чи предмет, до якого звертаються, В. П. Москвін підкреслював, що "кличний відмінок [*Тань, Мань, мам, пап*] поза межами РМ не використовується, та, ймовірно, через це в граматиках не фіксується, а час від часу заперечується" [146, с. 45]. Вказівки привертають увагу мовців до предмета і можуть легко бути замінені на жести. Релятиви є реакцією мовця на певне висловлення [укр.

ні, *ще чого*]. За спостереженнями К. Ф. Шульжук, який називає релятиви словами-реченнями, виділяються такі їх види, як 1) стверджувальні слова-речення, 2) заперечні слова-речення, 3) питальні слова-речення, 4) емоційно-оцінні слова-речення та 5) слова-речення у функції структур мовного етикету [226, с. 143–144].

Усі конструкції РМ характеризуються властивою для них граматичною формою, під якою в дисертації розуміється засіб вираження граматичних значень (предикативних, суб'єктних, об'єктних, адресантних, інтеракційних, корелятивних) [293, с. 110].

Синтезуючи досягнення попередніх досліджень конструкцій РМ [1; 5; 41; 89; 189; 127; 191; 222; 235; 242; 254; 256; 264], а також сучасний досвід, можна дійти висновку, що формально-граматичні типи РК включають:

- 1) Формально спрощені РК
 - а) контекстуально неповні речення;
 - б) ситуативно неповні речення;
 - в) еліптичні неповні речення.
- 2) Формально розширені РК
 - а) лексичне дублювання;
 - б) антиципація;
 - в) вказівні частки.
- 3) Формально сегментовані РК
 - а) називний уявлення;
 - б) парцеляція та приєднання.
- 4) Формально заміщені РК
 - а) інверсія;
 - б) інтертекстуальні цитати;
 - в) комунікативи.

Грамматичні форми виявлених типів РК протягом трьох століть змінювалися за такими процесами: 1) *спрощення*, наслідком якого стали неповнореченнєві розмовні конструкції; 2) *розширення* – розмовні

конструкції з лексичними повторами, антиципацією та вказівними частками;
3) *сегментації*, який сприяв появі парцельованих, приєднувальних та розмовних конструкцій з називним уявленням; 4) *субституції* – в інверсійних, інтертекстуальних розмовних конструкціях та комунікативах (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Кількісно-якісна характеристика
динаміки граматичних форм
стилізованих англійських та українських РК**

Типи РК	XVIII ст.		XIX ст.		XX–XXI ст.		Всього	
	англ.	укр.	англ.	укр.	англ.	укр.	2200 англ.	1900 укр.
Процес спрощення граматичних форм								
Неповнореченнєві РК	164	28	247	226	393	429	804	683
Процес розширення граматичних форм								
РК з повторами	82	12	94	134	346	339	522	485
Антициповані РК	43	34	66	88	175	119	284	241
РК із вказівними частками	-	15	-	60	-	34	-	109
Процес сегментації граматичних форм								
Приєднувальні РК	19	-	31	22	23	37	73	59
Парцельовані РК	-	-	23	-	55	69	78	69
РК з називним уявленням	18	-	43	-	53	79	114	79
Процес субституції граматичних форм								
Інверсійні РК	64	26	73	21	128	43	265	90
Інтертекстуальні РК	-	-	-	-	-	15	-	15
Комунікативи	10	5	23	32	27	33	60	70

1.5. Методика зіставлення англійських та українських розмовних конструкцій

У сучасній лінгвістиці ще не вироблено єдиного підходу як до класифікації, так і до методів дослідження РК. Найчастіше об'єктом наукових пошуків стають окремі аспекти явища розмовності, зокрема різні типи конструкцій [42; 57; 197; 214; 217].

Так, варто відзначити методику дослідження англійських розмовних конструкцій Е. О. Трофимової [207, 23–25], яка розглядає синтаксичні одиниці англійського розмовного мовлення на чотирьох рівнях: 1) в парадигматичному плані на логіко-синтаксичному (глибинному) рівні на основі логічного аналізу, 2) на структурно-семантичному рівні за допомогою трансформаційного і семного аналізу, 3) в синтагматичному плані на лексико-семантичному рівні через дистрибутивний аналіз і експеримент субституції та 4) на комунікативному рівні на основі актуального членування. Дослідниця зіставляє англійські експресивні розмовні конструкції з нейтральними одиницями на різних рівнях і робить висновок про їхню лексико-структурну специфіку [там само].

Синтаксичну організацію англійських РК аналізують Ю. М. Скрєбнєв [191] та О. Б. Сиротиніна [189]. Проте цей аналіз є дещо спрощеним і оглядовим, тобто звернуто увагу лише на граматичну будову цих одиниць. І лише в працях О. А. Земської [89] спостерігається комплексний підхід до аналізу конструкцій спонтанного російського розмовного мовлення.

Цікавий підхід до класифікації РК пропонують Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров [44], які розглядають національну психологію народу як основу для класифікації РК на типи. Автори визначають певні ситуації, у яких мовці вживають РК та характеризують тактики поведінки представників різних етнокультурних спільнот. Зокрема учені вирізняють семантичні складові ситуацій спілкування у розмовному мовленні [44, с. 218–223].

У дисертаційній роботі запропоновано комплексну методику зіставлення типів РК в англійському та українському стилізованому розмовному мовленні в діяchronії, що передбачає не лише структурно-семантичний аналіз цих конструкцій, а враховує характер комунікативної ситуації.

Методика аналізу розмовних конструкцій здійснювалася в три етапи:

- 1) збір фактичного матеріалу та його класифікація за типами РК;
- 2) визначення специфіки будови, змісту та функцій РК спершу в одній мові, потім – у міжмовному плані;
- 3) виявлення тенденцій розвитку РК в англійському та українському художньому мовленні від XVIII до поч. XXI ст.

На першому етапі шляхом суцільної вибірки з англійських та українських прозових художніх текстів XVIII – поч. XXI ст. було виписано 4100 розмовні конструкції (2200 од. в англійській мові та 1900 од. – в українській).

На другому етапі здійснено трансформаційний аналіз граматичних форм кожної РК, за результатами якого встановлено їхню формально-граматичну типологію: 1) неповнореченнєві РК, 2) антициповані РК, 3) приєднувальні та 4) парцельовані РК, 5) інверсійні РК, 6) інтертекстуальні РК, 7) РК з повторами, 8) РК з називним уявленням, 9) РК з вказівними частками та 10) комунікативи.

Тут релевантними виявилися такі методи: 1) зіставно-типологічний та порівняльно-історичний методи, 2) методика трансформаційного аналізу як складова структурного методу та 3) контекстуально-інтерпретаційний метод.

Зіставно-типологічний метод дозволив виявити спільні та відмінні типи англійських та українських РК, засоби їхньої реалізації у художніх текстах XVIII – поч. XXI ст.

Процедура етимологічного аналізу та прийом зовнішньої реконструкції порівняльно-історичного методу дали можливість з'ясувати походження тих компонентів розмовних конструкцій, які зумовили їх використання у певних

комунікативних ситуаціях (наприклад, інтенсифікаторів англ. *very* / укр. дуже) або встановити історичні форми синтаксичних конструкцій розмовного характеру, зокрема виникнення формального підмета *it* в англійській мові та вказівних часток *оце, отсе* – в українській. Так, судячи з етимології прислівників (англ. *very* від двн. *wāra* 'віра, забота' / укр. *дуже* і.-є. **dhengh* **dhong* 'досягати', 'сильно схопити'), в англійському РМ вони вживаються у комунікативних ситуаціях з сигніфікативним значенням турботи та занепокоєння, на відміну від українського прислівника, який має функцію підсилення значення ад'єктива.

Трансформаційний аналіз як складова структурного методу дав змогу виявити граматичну будову РК, оскільки в основі класифікації лежить їх еквівалентність іншим за будовою структурам [119, 381], тобто можливість однієї структури перетворюватися на іншу. Саме тому методика трансформаційного аналізу сприяла визначенню особливостей граматичних форм англійських та українських розмовних конструкцій як різних варіантів тієї самої конструкції. За допомогою трансформаційної методики визначено синтаксичні і семантичні подібності і відмінності РК порівняно з їх трансформаціями.

За допомогою контекстуально-інтерпретаційного методу визначено вплив соціокультурного контексту, насамперед комунікативної ситуації на семантику мовних одиниць [див. 23], що входять до складу розмовних конструкцій. Контекстуально-інтерпретаційний метод, зазначає О. Селіванова [289, 254–255], передбачає два етапи: контекстуалізацію й інтерпретацію. На підставі контекстуалізації здійснюється інтерпретація інформаційного масиву, закладеного у тексті, установлення авторської мети та стратегій впливу на читача.

На другому етапі дослідження застосовано також кількісний метод для зіставлення показників розвитку стилізованих англійських та українських конструкцій протягом трьох століть.

Третій етап спрямовувався на виявлення змін у граматичних формах англійських та українських РК, які засвідчили 4 процеси їхнього розвитку (спрощення, розширення, сегментацію й субституцію).

Запропонована методика зіставлення англійських та українських РК дозволяє визначити динаміку РК з урахуванням їхньої структурної, семантичної, комунікативної та національно-маркованої специфіки в англійському та українському розмовному мовленні.

Висновки до розділу 1

Розмовне мовлення – це артефакт носіїв літературної мови, що характеризується спонтанністю, безпосередністю спілкування, невимушеністю, діалогічністю і слугує для повсякденного спілкування, тобто виконує комунікативну функцію.

З синтаксичної точки зору розмовне мовлення є системою притаманних йому *конструкцій*, тобто певних організованих форм побудови усного мовлення з властивою граматичною формою, що відображає його характерні риси і виступає в аспекті актуалізації висловлення.

Розмовне мовлення ширше за поняття *розмовний стиль*, адже перше є явищем, а останнє – процесом відображення цього явища. Основним засобом реалізації розмовного мовлення у розмовному стилі є *розмовні конструкції*

В умовах спілкування людей, що належать до однієї мовної спільноти, розмовна конструкція існує в їх свідомості як певна неподільна єдність на позначення окремої ситуації. Вона формується в мисленнєвому апараті людини та є природною для реципієнта інформації. Таке спілкування потребує мінімум затрат часу на обдумування та творення висловлень, призводячи до економії спілкування.

Розмовні конструкції характеризуються лінгвoseміотичною сутністю, адже кожен тип такої синтаксичної сполуки є знаком, що позначає певне ставлення людини до світу, її оцінку, переживання, чи усвідомлення подій та

об'єктів навколишнього середовища. Кожна така конструкція має денотат, сигніфікат, референт. Денотатом розмовної конструкції є позамовна ситуація, сигніфікатом – ментальне відображення цієї ситуації, закріплене у свідомості людей, референтом – конкретний предмет мовлення.

Комунікація представників різних етномовних спільнот потребує від мовців знання не лише мовних та позамовних характеристик, а й володіння соціальним семіотичним кодом, за допомогою якого творяться основні структури передачі інформації.

Розмовні конструкції розвивалися у контексті становлення національних літературних мов.

Формування української літературної мови на основі розмовного мовлення почалося наприкінці XVIII ст. з творчості І. Котляревського і тривало протягом першої чверті XIX ст. на території центральної України, а згодом і Галичини та Закарпаття. Завершальним етапом становлення української літературної мови стало XX ст.

Стабілізація ж норм англійської літературної мови відбулася в середині XVIII ст. У XIX ст. англійське розмовне мовлення було визнано варіантом літературної мови, норми якого наблизилися до літературно-книжних у XX та поч. XXI ст.

Як бачимо, більш ніж на століття розійшлися процеси становлення англійської та української національних літературних мов, що позначилося на розвитку типів та видів конструкцій розмовного мовлення.

Спираючись на наявні традиційні класифікації розмовних конструкцій (Г. Акімова, Г. Вейхман, О. Лаптева, Л. Чахоян, D. Tannen), у дисертаційному дослідженні виявлено спільні 8 типів розмовних конструкцій (комунікативи, конструкції з повторами та називним уявлення, неповнореченнєві, інверсійні, антициповані, парцельовані, приєднувальні) та 2 відмінні типи українських стилізованих розмовних конструкцій (із вказівними частками *ото, от, он, ось, оце, отсе* XVIII – поч. XXI ст.; з інтертекстуальними цитатами, джерелом яких є українські ЗМІ XX –

поч. ХХІ ст.).

Усі конструкції розмовного мовлення характеризуються властивою їм граматичною формою, під якою у дисертації розуміється засіб вираження граматичного значення за допомогою синтаксичних зв'язків.

Граматичні форми виявлених типів розмовних конструкцій протягом трьох століть змінювалися за такими процесами: спрощення, розширення, сегментації та субституції.

РОЗДІЛ 2

ПРОЦЕСИ СПРОЩЕННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ГРАМАТИЧНИХ ФОРМ РОЗМОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ XVIII – поч. XXI ст.

Спрощення розглядається у роботі як один із видів економії мовних засобів та, як зазначає А. М. Приходько [176, с. 16], є результатом операції вилучення зі структури речення певного конструктивного елемента.

Розширення, за дослідженнями Г. Г. Почепцова [92, с. 214], базується на фундаментальній властивості граматики, що називається рекурсивністю. Процес розширення полягає в додаванні до певної синтаксичної одиниці інших одиниць того ж синтаксичного статусу. Присутність елементів розширення, підкреслює Г. Г. Почепцов, не є конструктивно необхідним, а речення є структурно закінченим і без розширення [там само].

2.1. Формально спрощені англійські та українські розмовні конструкції

Спрощення граматичної форми висловлення відображають неповні речення.

Процес спрощення граматичних форм стилізованих РК розпочався з неповноти висловлення мовця у XVIII ст. (адресантно зумовлене спрощення), а у XIX ст. його виявлено ще і при комунікативній інтеракції співрозмовників (інтеракційно зумовлене спрощення).

На відміну від традиційної класифікації неповних речень [70; 84; 172; 226] на контекстуальні, ситуативні й еліптичні, у дисертаційній роботі ці конструкції розглянуто відповідно до етапів їхнього входження до стилізованого РМ, тобто характерних спочатку для еліптичних та

контекстуальних конструкцій, а згодом – і для ситуативних.

2.1.1. Неповнореченнєві розмовні конструкції як основа процесу спрощення. При комунікативній взаємодії партнерів, зазначає Н. М. Дзюбак [65, с. 15], комунікація представлена не як окремий комунікативний акт, а як мовленнєвий контакт, в результаті якого кожен учасник формує своє повідомлення [22, с. 98], а продуктом діалогічної взаємодії є об'єднана смисловим зв'язком послідовність окремих повідомлень – реплік учасників спілкування, що становить діалогічну єдність [65, с. 16].

У комунікативній ситуації мовці часто використовують неповні речення. Неповні речення, на думку П. С. Дудика, є особливо характерними для мовлення розмовно-побутового, усного й писемного, переважно діалогічного [69, с. 263].

Термін *неповне речення* був вперше запропонований у 1827 р. М. І. Греч [58, с. 243], який відмічав, що у мові часто трапляються випадки, коли будь-яка із головних частин речення опускається чи мається на увазі. Опуститися, на його думку [58, с. 243], може зв'язка бути в теперішньому часі, іменник (при поєднанні з прикметником), власний займенник "при дієсловах" в теперішньому та майбутньому часі або наказовому способі, а також дієслово [58, с. 348–349]. На відміну від нього, О. М. Пешковський [166, с. 453] наполягав, що не лише речення з опущенням головних членів, але й речення без другорядних членів можуть бути неповними. Речення з частковою реалізацією структурних схем, вважає І. Р. Вихованець [48, с. 103], належать до неповних речень. Як свідчать досліджені літературні джерела з тематики неповних речень, останні розглядаються науковцями тільки у порівнянні з повними реченнями, результатом якого є встановлення норми та відхилення від неї.

У лінгвістиці і дотепер не існує однозначного погляду на природу неповних речень. Їх розглядають як 1) речення, в яких одна з ланок їхньої

будови не вимовляється, однак фіксується свідомістю [86, с. 173]; 2) різновид простого речення з пропущеними членами, головними, другорядними чи детермінантами, які зрозумілі з контексту або ситуації [289, с. 418]; 3) речення, в яких одна із ланок їх внутрішньосинтаксичної будови (один чи кілька членів речення, навіть частина одного з членів речення) не вимовляється (не пишеться), але усвідомлюється, повністю чи достатньо зрозуміла [69, с. 260], 4) речення без одного або кількох формально відсутніх членів, які потрібні для смислової закінченості речення, підказуються його граматичною будовою та смислом і зрозумілі з сусідніх речень, з обстановки розмови або з внутрішніх лексико-граматичних засобів [67, с. 145], 5) речення, в якому принаймні одне слово представлене нульовим варіантом [9, с. 180].

В українських працях неповні речення детально розглядали Л. А. Булаховський, П. С. Дудик, О. Д. Пономарів, К. Ф. Шульжук, які виокремлювали контекстуально неповні, ситуативно неповні та еліптично неповні речення.

Як влучно зауважує П. С. Дудик [70, с. 152], неповні речення – це виразно індивідуалізовані і закономірні, цілком природні синтаксичні структури, що є результатом багатовікової живої мовної практики, перенесеної згодом і в сферу писемної мови. П. С. Дудик [70, с. 260–262], окрім власне неповних (контекстуальних і ситуативних) та еліптичних речень, виділяє неповні приєднувальні речення (парцельовані конструкції). У ситуативній мові, визначає дослідник, неповні речення простежуються виключно в прямій мові персонажів і дійових осіб, а контекстне вживання припадає головним чином на авторську мову і ті діалогічні речення-репліки, які прямо не обумовлені у своїй структурі іншими репліками [70, с. 155].

На думку К. Ф. Шульжук [226, с. 132], неповні речення зумовлені потребами комунікації, оскільки дають змогу висловлювати думку економно, без зайвих повторень і водночас зрозуміло. Дослідник також підкреслює, що хоча деякі члени речення формально відсутні, однак вони утримуються в

свідомості, є необхідними складниками і беруть участь в організації неповних речень [226, с. 132]. З огляду на це він поділяє неповні речення на *контекстуальні, ситуативні та еліптичні*.

Дещо відмінним є підхід до розуміння неповних речень. Відповідно до класифікації О. О. Шахматова [221, с. 236], є три типи неповних речень: 1) з опущеним підметом, 2) з опущеним присудком, 3) з опущеною частиною підмета чи присудка.

Таким чином, у дослідженні розглядаються власне неповні та еліптичні речення як один з типів РК, а парцельовані та приєднувальні конструкції кваліфікуються як особливі та окремі види РК, що не входять до складу неповних речень.

Неповні речення контекстової мотивації, пише Н. М. Дзюбак [65, с. 31], є результатом взаємодії речень у тексті чи реплік у діалогічній єдності, а відсутність у їх складі якогось члена продиктована потребою уникнути небажаного його повторення, оскільки наявний у попередньому реченні член виступає спільним для наступного одного чи кількох речень.

Контекстуальні неповні речення дослідник О. П. Сковородников поділяє на два основні типи: 1) неповні речення з безпосередньою, прямою лексичною компенсацією неповноти з макротексту і 2) неповні речення з непрямым, асоціативним відновленням із макроконтексту [190, с. 11].

Серед ситуативних речень О. П. Сковородников також виділяє два типи ситуативних неповних речень: 1) стаціонарні структури – типізовані конструкції РМ, що є цілісними побудовами комунікативного характеру і закріплені за певною високочастотною ситуацією та 2) нестаціонарні структури, які вільно створюються в мовленні [190, с. 12].

В літературі, написаній англійською мовою, дослідники взагалі не розмежовують поняття неповного речення та еліптичного речення. Так, РК у формі еліптичних речень вивчав Ю. М. Скребнев, який вказував, що еліпсис є найтипівішим саме для РМ, де і наявні особливі, не характерні для інших мовних типів, види еліпсисису [191, с. 9]. Дослідник не виділяє

еліпсис у складі неповних речень, а також випадки власне неповних речень (ситуативних та контекстуальних). Ю. М. Скрєбнєв відносить до еліптичних речень контекстуальні, і, досліджуючи еліпсис, відзначає, що для РМ типовими є приклади, коли відсутній підмет заміщує одне зі слів попередньої репліки [191, с. 10]. Таким чином, контекстуальні та ситуативні речення дослідником ототожнено.

Вивчаючи еліптичні речення у структурному плані, Ю. М. Скрєбнєв встановлює, що еліпсисис буває повним (відсутність двох головних членів речення) та частковим (відсутність одного із головних членів). Частковий еліпсисис у свою чергу поділяється на два типи: 1) без підмета та 2) без присудка [191, с. 9–13].

При дослідженні еліптичних конструкцій РМ Ю. М. Скрєбнєв доходить висновку, що при частковому еліпсисі відсутність підмета може зумовлюватися двома факторами. У першому випадку можливе невживання підмета, що позначає самого мовця – займенника першої особи. Дуже часто еліптичне речення є відповіддю на запитання співрозмовника, тому слухач заздалегідь знає, про кого йтиметься далі. В англійській мові з її майже повною відсутністю дієслівної флексії таке невживання займенника-підмета могло б бути витлумачене як помилкове вживання спонукального речення з дієсловом-присудком в інфінітиві [191, с. 9–10]. Особливістю діалогічного мовлення є зміна реплік. Діалог складається із репліки-стимулу та репліки-реакції, яка зазвичай представлена неповною синтаксичною конструкцією. За Л. П. Чахоян "у більшості випадків репліка-реакція є бездієслівним висловленням, тобто виражає комунікативне завдання без участі предикативної форми дієслова" [218, с. 67]. Найтипівішою сферою появи бездієслівних висловлень є запитально-відповідні єдності.

Особливим у РМ є невживання підмета у формулах, що починаються зі слів *glad, happy, delighted, sorry*, що є предикатами (відсутні підмет та дієслово-зв'язка) [152, с. 9–10]. Цю групу доповнює Л. П. Зайцева [87, с. 70–71] дієсловами *hear, see, think, like* та іншими, у сполученні з якими підмет-

займенник першої особи опускається. Також дослідниця приділяє особливу увагу скороченню речення з дієсловом-присудком у формі Continuous (пропущено підмет і допоміжне дієслово) і наводить приклад англ. – *Time, my dear. – Coming.*

В англійському РМ еліптичними, як правило, є артиклі, прийменники та займенники [Кверк, с. 227].

Для РМ також типовими є речення без підмета, що починаються з модального чи допоміжного дієслова в заперечній формі. Слід зазначити, що стверджувальні речення такого типу менш вживані. У другому випадку невживання підмета зумовлено тим фактом, що одне зі слів попередньої репліки виступає як відсутній підмет, проте воно не може вважатися граматичним підметом [191, с. 9–10].

Відсутність частини присудка найхарактерніша для питальних речень. У таких реченнях зазвичай відсутній і підмет. Обидва відсутніх елемента – підмет і дієслово-зв'язка чи допоміжне дієслово – відновлюються у думках слухачем [191, с. 10–11]. Типовим для англійського РМ є невживання вставних формул *there is/are, it is*, і не лише в запитальних реченнях [191, с. 12].

Повний еліпсис властивий коротким відповідям на запитання співрозмовника, а також питальним реченням, що складаються з обставинних слів у ізолюваному вжитку [191, с. 12].

Еліптичними ж реченнями української мови К. Ф. Шульжук називає речення, пропущені члени яких встановлюються зі структури та змісту самого неповного речення [226, с. 134–137].

Внутрішньофразою еліпсис став об'єктом досліджень Н. Д. Писаренко [168, с 9], на думку якої це явище більш широке, ніж еліптичні речення (які традиційно розуміють як бездієслівні). Дослідниця відносить до внутрішньофразового еліпсиса фрази з опущеним дієсловом-присудком, а також фрази без будь-яких інших членів речення (зокрема підмета, додатка, означення, обставини, прийменника, сполучника або його частини).

Особливий статус внутрішньофразового еліпсиса пов'язаний з його семантичною детермінованістю при лексичній редукованості. Опущені компоненти внутрішньофразового еліпсиса мають різний ступінь детермінованості. Деякі з них змістовно можуть бути доповнені за допомогою антецедента, який представлений одним семантично ємкісним структурним компонентом. Інші співвідносяться з антецедентом, який складається з декількох структурних компонентів; для доповнення семантики третіх необхідні визначена формально-логічна компетенція адресата мовлення, його життєва практика, логіка суджень, будь-які знання [168, с 16].

За дослідженням Н. М. Дзюбак [65, с. 33], на відміну від контекстуальних та ситуативних неповних речень, при граматичному еліпсисі опущений член не фіксується у контексті і не встановлюється із візуально-чуттєвої ситуації, оскільки у цьому немає потреби. Його семантика підказується самою синтаксичною ситуацією, наявними членами цього речення, які залежать від імпліцитно вираженого компонента і мисляться як мікро контекст [65, с. 33].

Еліпсис, зазначає В. Г. Александрова [2, с. 16], є явищем синтаксичної деривації, заснованим на процесі скорочення / усічення матеріальних компонентів речення на принципах ергономіки мовлення і пов'язаним із прагненням мовної особистості до гармонізації своїх мовленнєвих повідомлень шляхом їх розукрупнення.

При дослідженні еліптичних речень, П. С. Дудик [70, 217–234] говорить про лексико-формальну невираженість одного з їх членів, що усвідомлюються безпосередньо з їхнього змісту і будови. Формально відсутнім в еліптичних реченнях, зауважує дослідник, може бути не тільки присудок, а й підмет або додаток. Пропуск присудка обумовлено граматико-смысловими причинами і функціональною спрямованістю мовлення.

Г. О. Золотова [91, с. 196] розглядає речення з відсутнім дієсловом як 1) неповні дієслівні речення та 2) повні бездієслівні речення, пояснення яких

не включає процес домислення "відсутнього". Дослідниця наголошує на існуванні конструкцій, функціонування дієслова в яких є надлишковим.

Різновидом еліпсису, підкреслює В. П. Москвін [145, с. 40], є паратакис, тобто пропуск сполучників та сполучникових слів у складнопідрядному реченні. Також дослідник виділяє новий тип конструкції, заснованої на явищі еліпсису. Це – конструкції, утворені двома дієсловами.: рос. *Сижу читаю*. Позиція В. П. Москвіна суперечить позиції О. О. Селіванової [289, с. 447], на думку якої паратакис – це тип синтаксичного зв'язку граматично рівноцінних мовних одиниць: однорідних членів речення, предикативних одиниць складносурядного речення й деяких безсполучникових, а також окремих речень. З цього випливає, що дослідниця ототожнює розуміння *паратакису* та *двохдієслівної конструкції* В. П. Москвіна. О. Б. Сиротиніна в окрему конструкцію виносить лише паратакисне поєднання дієслів та наводить приклади таких конструкцій типу рос. *беги принеси, взяли привезли, плакати здавати*. Як підкреслює дослідниця, такі побудови широко використовуються письменниками як сигнали РМ [189, с. 111]. Очевидно, що О. Б. Сиротиніна описала їх як *дводієслівні конструкції* В. П. Москвіна, а безсполучникове поєднання предикативних елементів складносурядного речення не взято до уваги.

Учені розрізняють різні види неповних еліптичних речень. Так, П. С. Дудик [68, с. 168–185]. виокремлює: 1) речення з еліпсисом присудка на позначення дієслова руху, 2) речення з еліпсисом присудка на позначення спонукання чи запитання, 3) речення з еліпсисом присудка на позначення буттєвого дієслова, 4) речення з еліпсисом присудка на позначення дієслова мовлення. К. Ф. Шульжук доповнює цей список 5) реченням з еліпсисом заперечної форми дієслова бути, 6) конструкціями питального характеру з еліпсисом дієслова-присудка, 7) односкладними реченнями з еліпсисом предикативного дієслова можна, треба та 8) односкладними реченнями з еліпсисом інфінітива за наявності предикатів пора, час [226, с. 136–137].

**Зіставлення англійських та українських РК
з неповними реченнями**

Контекстуальні		Ситуативні		Еліптичні	
англ.	укр.	англ.	укр.	англ.	укр.
Пропуск підмета		у репліках-стимулах XVIII ст.		Еліпсис присудка	
на позначення мовця XVIII ст.				<i>be Present Simple</i> XVIII ст.	<i>буттєве дієслово</i> XVIII ст.
на позначення об'єкта мовлення, зазначеного у репліці-стимулі XIX ст.		XVIII ст.	XIX ст.	<i>It is</i> XVIII ст.	дієслово <i>руху</i> XIX ст.
Пропуск присудка XVIII ст.				<i>be Present Continuous</i> XIX ст.	дієслово <i>мовлення</i> XIX ст.
	Пропуск додатка XIX ст.			<i>do, have</i> XX ст.	

2.1.2. Адресантно зумовлене спрощення англійських та українських розмовних конструкцій XVIII – поч. XXI ст. Функціонування РК з неповними реченнями зафіксовано в англійській та українській прозі XVIII ст. Адресантно зумовленими є еліптичні та контекстуальні неповні речення.

У Новому Оксфордському словнику англійської мови з історичної бібліографії [297, с. 92] дослідження явища еліпсиса пов'язують з працями А. Коулі, який у примітках до поеми *Davideis* (1667) зазначав, що еліпсис – це пропущення інформації, зрозуміле читачу. Вартими на увагу є також думки А. Поупа про те, що еліпсис, або мовлення за допомогою напівслів, є особливим талантом міністрів та політиків [297, с. 92]. Дж. Бентам у "The Principles of Morals and Legislation" (1789) наголошував, що античні юристи в апелятивних конструкціях щоразу звертаюся до еліпсисису [297, с. 92].

Навіть ці попередні спостереження вже дають змогу говорити про характерність такого типу РК, як еліпсис англійському розмовному мовленню XVIII ст. Про наявність еліпсиса в українській мові XVIII ст.

свідчать дані Енциклопедії "Українська мова", де вказано, що у більшості літописів як XI – XIII, так і XVI – XVIII ст. стиль викладу лаконічний, дохідливий, а мові властиве використання простих речень, еліптичних конструкцій [293, с. 321].

Еліптичними вважаються неповні речення, пропущений член яких не відновлюється з контексту чи з ситуації спілкування, а зумовлений структурою висловлення. До них належать речення з еліпсисом присудка.

В англійському розмовному мовленні XVIII ст., як правило, була незайнята синтаксична позиція на позначення допоміжного дієслова *be* в Present Simple: англ. *A strange kind of Virtue and Courage indeed, to take the lives of one's Fellow-Creatures!* [Lennox, 214]. У XVIII ст. мовці не вживали допоміжне дієслово *be* в Present Simple також у питальних РК: англ. *Whence that anxiety?* [Burney, 71].

Починаючи з XVIII ст., особливою рисою англійських РК з еліпсисом присудка є відсутність формул *there/it + is/are*: англ. *Impossible, cried he with vehemence* [Burney, 163], *Pity he's not a Malay* [Burgess, 63], *A very nice wine* [Galsworthy, 100]. Властивою ознакою англійського РМ початку XVIII ст. було також еліптичне використання формул на зразок англ. *It is, It was : 'Fore George, 'twas plaguy unlucky you was not with him!* [Burney, 237].

У XVIII ст. в українському розмовному мовленні еліптичними були, як правило, присудки на позначення буттєвого дієслова: укр. *Тамо Жидовь множество и власть ихъ великая* [вып.1, 4], [...] *поясь ремень и при боку тиквица, ради ношенія води*[...] [вып 1, 12].

У XIX ст. в англійському розмовному мовленні з'являється нова модель РК з еліпсисом частини присудка: незайнята синтаксична позиція на позначення допоміжного дієслова *be* в Present Continuous: англ. *Person here waiting for you* [Jane, 155]. Починаючи з XX ст. дієслово-зв'язка не вживається комунікантами ані в активному, ані в пасивному стані. В активному стані в XX ст. випускається допоміжне дієслово *do*: англ. *You think so?* [Galsworthy, 109] та *have*: англ. *Been what, old boy?* [Carré, 9]

У пасивній формі допоміжне дієслово не використовується в: 1) Perfect Passive: англ. *Been kicked out, gov'nor?* [Rohmer, 48] або 2) Indefinite Passive: англ. *Anyone else invited to the party?* [Burgess, 70].

Однак, в англійських реченнях з еліпсисом допоміжного дієслова ХХ ст. зазвичай не заміщена синтаксична позиція підмета: англ. *Trying to help women who've come to grief?* [Galsworthy, 259], – *What was Tessa doing? – Lying in the bed* [Carré, 72].

За спостереженнями Е. Фінеган [248, с. 397], еліпсис допоміжного дієслова у сучасному розмовному мовленні американців зустрічається у два рази частіше, ніж у мовленні британців. Останні, натомість, вживають більше еліптичних конструкцій, у яких відсутні підмет і допоміжне дієслово.

Відсутність присудка у художніх текстах ХІХ – поч. ХХІ ст. виражалася:

а) еліпсисом присудка зі значенням *буттєвого* дієслова: англ. *Yes, said he, smiling – and reason good* [Austen, 130]. *And the little girl – my pupil!* [Jane, 166]. *Nothing so simple* [Rohmer, 10]. *Anyone else we know involved?* [Carré, 9]. *Your mistress at home?* [Galsworthy, 266] / укр. *А що, як справді він характерник?* [Куліш, 60], *Ну, а Грицько що? Грицько – не промах* [Мирний, 54]. *На пальцях – три каблучки* [Роздобудько, 16]. *Ну, ти – молоток! – похвалила Марла Павела* [Карпа, 11]. До буттєвих дієслів, за Н. М. Дзюбак, належать такі: *бути, існувати, знаходиться*. Проте, дослідниця наголошує, що у буттєвих еліптичних реченнях може бути представлений формально не виражений присудок зі значенням способу розміщення у просторі (стояти, лежати, сидіти, висіти, простягнутись): укр. *Ото... ото вона! низенька, чорнява... чорним платком голова пов'язана, – чує Мотря позад себе в бабинці* [Мирний, 17]. Семантичні властивості цих дієслів уможливають їх уживання в буттєвих реченнях, оскільки, окрім власного лексичного значення, вони констатують факт існування відповідного предмета, явища, особи [65, с. 157–158]. Зосереджена інформація в таких синтаксичних

утвореннях сприймається переважно в теперішньому, рідше у майбутньому чи минулому часах [65, с. 157];

б) еліпсисом присудка зі значенням дієслова *руху* : укр. *"Воно б таке, що й додому час"*, – *подумав Грицько, та зима застукала* [Мирний, 61]. *Краще – до тебе!* [Роздобудько, 7]. *Ти чого сюди?* [Загребельний, 122].

в) еліпсисом присудка зі значенням дієслова *мовлення* : укр. *Ні, я зовсім про інше* [Владко, 403]. *І чого ти все... не чіпай, не бери, не дихай* [Сичевський, 26]. *А він по телефону – тільки про свиню* [Загребельний, 291].

г) еліпсисом предикативних слів *можна, треба, потрібно, необхідно* укр. *А старшина ж із гетьманом на що?* [Куліш, 13], *На біса мені гроші? – крикнув Максим. – Катай, братця, на всі!..* [Мирний, 118]. *Тобі чого?* [Загребельний, 122].

Речення з еліптичним присудком вживаються для побудови лаконічного висловлення в комунікативних ситуаціях. У розмовному мовленні незаміщення позиції присудка зумовлене ситуативністю спілкування та використанням паравербальних засобів.

До контекстуальних неповних речень в англійській та українській мовах належать РК з незаміщеною синтаксичною позицією головних та другорядних членів речення.

Серед контекстуальних неповних речень з пропуском головних членів речення не заміщується синтаксична позиція а) підмета та б) присудка.

Відповідно до способу встановлення підмета, РК побудовано за двома моделями: 1) РК без підмета на позначення мовця та 2) РК, в яких підмет встановлюється із попереднього контексту.

Як правило, пропускався підмет на позначення першої або другої особи. За О. Фішер та В. В. дер Вурф [249, с. 162], ця тенденція спостерігається в англійській мові починаючи від староанглійського періоду.

РК з пропуском підмета, що позначає мовця, в англійському РМ зафіксовані у середині XVIII ст.: *Suppose, said Lucy, your Ladyship went down the Stairs* [Lennox, 158]. *Suppose he should be absent spring, summer, and*

autumn: how joyless sunshine and fine days will seem! [Bronte, 251].

В українському розмовному мовленні XVIII ст. зафіксовано РК з незаміщеною синтаксичною позицією іменника на позначення першої особи: укр.*Привѣствовахомь убо архидіакона, и игумена...* [Григорович-Барський 1, с. 10]. *Тамо замедлѣхомь полтора дня* [Григорович-Барський 1, с. 10].

Згідно з теорією лівосеміотики пропущений займенник першої особи однини, що вказує на мовця, не називає об'єкт, а прямо вказує на нього, тобто не має денотата та сигніфіката, а має тільки референт. В умовах спілкування відбувається пропуск цього займенника, оскільки комуніканти (адресат та адресант) відомі, тому немає необхідності для адресанта ще раз ідентифікувати себе при передачі повідомлення.

Речення з пропуском підмета були детально описані Н. М. Дзюбак [65, с. 107], яка зазначала, що "на відміну від діалогу, граматичну неповноту синтаксичних одиниць монологічного мовлення здебільшого зумовлює опущення підмета", пояснюючи це тим, що саме в підметі зосереджено інформацію про ту сторону дійсності, на яку спрямована увага комуніканта і яка визначає предметну віднесеність понять, що розкриваються в кількох послідовних реченнях зв'язного тексту або предикативних частинах синтаксичних структур, поєднаних сурядним чи підрядним зв'язком. [65, с. 109].

Для будови речень з пропуском підмета, пише В. В. Богатко [19, с. 40–41], є характерною наявність присудка, який скоординований з не названим підметом і членами його групи. Непоширені речення вживаються тоді, коли не названий суб'єкт схарактеризований лише за процесуальною ознакою, без вказівки на його взаємодію з іншими предметами. Часто такі вислови мають інформативний характер, якому не властива особлива емоційність [19, с. 40–41]. Проте й тоді імпліцитне вираження суб'єкта зумовлене не тільки прагненням до лаконізму. Завдяки небагатослівній структурі в неповному реченні виражаються лише найсуттєвіші моменти повідомлення, тільки рематична частина вислову та необхідні для розуміння компоненти

тематичного плану. Неповне речення сприймається як єдине ціле з попереднім контекстом і саме тому не відчувається його семантична неповнота, а оповідь ведеться активніше, лаконічніше, чіткіше [19, с. 40–41].

Відсутність підмета Н. Шігеко [278, с. 2–8] розглядає як нульову анафору, що використовується з метою економії висловлення в умовах непередбаченого спілкування комунікантів або ж метою інтимізації висловлення в умовах спланованого повідомлення (наприклад, фраза на квитанції банкомату *Ok. Got that?*, як стверджує автор, звучить більш дружньо саме завдяки еліпсису підмета).

І. Г. Матвіяс [138, с. 80–82] відмічає, що у староруській мові характерною була відсутність особових займенників. Автор стверджує, що в українській літературній мові першої половини XIX ст. звичайнішим є вживання особових займенників при присудках-дієсловах дійсного способу, хоч в розмовному стилі опускаються вони дуже часто.

Контекстуальні РК з опущенням присудка зафіксовано в англійському РМ XVIII ст. та українському РМ XIX ст. у реченнях з порівняльними конструкціями, поєднаними сполучником *like / як, наче, мов, немов*.

Like походить від середньоангл. *lik*, раніше *ilik*, ще раніше *gelic* (з + тіло), стангл., стсакс. *gilik*, днв. *gilih*, свн. *gelich*, н. *gleich*, гот. *galeiks*, сгол. *gelike*, гол. *gelijc*, днорв. *Līkr*, схоже на стангл. *līc*, 'тіло', дфриз. і стсакс. *līk*, днв. *līh*, свн. *līch*, *līche*, тіло, н. *Leiche* 'тіло', гот. *leik* 'тіло', сгол. *like*, гол. *lijc*, днорв. *līk* 'тіло' [Partridge, 1785]: англ. *I sat cross-legged, like a Turk* [Bronte, 7]. *What, I suppose you'd have me to learn to cut capers?-and dress like a monkey?-and palaver in French gibberish?-hey, would you?-And powder, and daub, and make myself up, like some other folks?* [Burney, 100].

В українській мові *наче* є результатом стягнення слів *не иначе*. *Иначе* походить від псл. *інакъ* 'інакше', гот. *ainoho* 'єдиний'. Форми з *ч, ш* є утворенням порівняльного ступеня з суфіксом *je* [287, с. 301].

Отож, судячи з етимології сполучників, за допомогою яких утворюється порівняльна конструкція, вони вказують на той факт, що не

"єдиний" об'єкт виконував "схожу" дію, а тому в таких висловленнях випущено присудок, тотожній присудку базової частини конструкції.

За М. Дж. Мак Шейн [267, с. 136] пропуск присудка можливий у сурядних реченнях і реченнях з порівнянням. При цьому пропуск присудка можливий у другій частині висловлення, оскільки у першій він уже експлікований, а перша та друга частини висловлення характерні синтаксичним перелелізмом. На прикладі *The man at the next table ordered the fish and the woman the chicken salad* М. Дж. МакШейн доводить, що контекстуальний пропуск присудка у складносурядних реченнях можливий в англійському РМ, однак у досліджуваному стилізованому РМ таких РК не виявлено. Незаміщення синтаксичної позиції присудка в англійському РМ М. Мак Шейн вважає характерною рисою формального або ж запланованого мовлення, а в російській мові – всіх стилів [267, с. 139].

Українському розмовному мовленню XVIII ст. були типовими РК з незаміщеною позицією присудка: укр. *Єгипет єсть слово еллінсько, єже проісходить в словенськом і латинськом язичі, простим же язиком римським іменується gran Caïro, турецьким – Мисир і арабським – Мауар* [Григорович-Барський, 479]. *Нижє сих, на єдиной часті, архангел Гавриїл ізсічен, а на другой — богородиця благовіствуєма і мало даліє, за архангелом – Давид, а за богородицею – Соломон; нижєє же сих такожде два круги, подобнії вишишим* [Григорович-Барський, 450]. *Нижєє же сих, на десной часті, ізрито: "Ізволєнієм отця і сопоспішєством сина, і совершенієм святого духа". Противу же сего, на другой часті: "Совершиєся діло сіє в дні благочєстивого дєспота Юрга сербського", і паки нижєє сих, на десной часті: "В літо 6060, місяця сєптеврія, при ігумену ієромонаху Арсенію"; на лівой же часті сія: "Христу раб, в іноціх таха, послідний Антоніє", і сіє посліднєє, мнїтьєся бути, подписаніє імені самого майстра, сочинившого врата* [Григорович-Барський, 463]. *В которєє время воєнноє, були при нем, Хмельницьком, два чоловіки знаменитих, рожєаю шляхєтного козацького: єден – Петро Дорошенко конюшим, а другий – Іван Брюховецький слугою*

старшим [Величко, 482]. Такі конструкції О. В. Падучева [164, с. 178] називає "симетричним еліпсисом".

Усі українські РК з контекстуальним опущенням присудка характерні синтаксичним паралелізмом і пропущенням дієслова з тотожною синтаксичною функцією. У першій частині конструкції функціонує дієслово, вербалізація якого не є необхідною в наступних частинах конструкції. У XVIII ст. випускалося буттєве дієслово або ж дієслово-скрипт. У реченні *Воторое время военное, були при нем, Хмельницьком, два чоловіки знаменитих, рожая шляхетного козацького: еден – Петро Дорошенко конюшим, а другий – Иван Брюховецький слугою старшим* [Величко, 482] використано конструкцію з орудним присудковим, який, як стверджує О. Синявський, означає "переходову функцію, тимчасове становище підмета, а не щось постійне. Це стосується, здебільшого, дієслова *бути* не в теперішньому часі" [188, с. 114]. Однак, Г. М. Школа [225, с. 157] відзначає невелику кількість випадків з пропущеною зв'язкою *бути* в теперішньому часі в конструкціях XIX ст. Конструкцію з орудним відмінком та дієсловом *бути* в теперішньому часі зазвичай дослідники [122] тлумачили як специфічну галицьку рису або полонізм. І. І. Слинько досліджував динаміку формування орудного предикативного. Він розглядає його як складову частину особливої конструкції, що може виступати на місці всіх подвійних відмінків і мати більшу чи меншу частку предикативності. Наукові пошуки автора свідчать, що старовинні форми минулого часу абстрактної зв'язки – аористичні, імперфектні, перфектні, плюсквамперфектні – для староукраїнського періоду були вже мало типовими, хоч і вживалися аж до кінця XVIII ст. як данина книжній традиції. Із застарілими формами зв'язок найчастіше вживався другий називний, а орудний відмінок як нова форма вираження предиката не встигав закріплюватися за старими формами зв'язок, які виходили з ужитку [193, с. 14].

За спостереженнями Г. П. Арполенко [95, с. 39], в давньоруській мові іменний присудок міг уживатися як з особовими формами дієслова-зв'язки,

так і без них. Дослідниця підкреслює, що вживання зв'язки залежало від жанрових особливостей. Так, перевага беззв'язкових конструкцій у грамотах свідчить про те, що в живій розмовній мові використання зв'язки не було поширеним, а лише мало книжний характер. У пам'ятках давньоруської і староукраїнської мов, які відбивають усну розмовну мову, широко розповсюдженими були беззв'язкові іменні конструкції. Оскільки іменний присудок без зв'язки не мав ані стилістичних, ані смислових, ані лексико-семантичних обмежень, з часом почала збільшуватися продуктивність беззв'язкових конструкцій, поширювалося їхнє застосування, що відбилося в пам'ятках XVI–XVIII ст., особливо тих, які відображали живе РМ [95, с. 39–42].

Про функціонування зв'язок у писав І. Б. Шатуновський [220, с. 49]. Учений виокремлює 2 основні зв'язки – бути та мати. Інші ж зв'язки мають обмежену фразеологічну сполучність. Порівняно із XVIII ст., у XIX ст. з метою економії засобів висловлення в українському розмовному мовленні використовується також пропуск присудка на позначення дієслова мовлення: *А птиці щебечуть так, як сам господь дав: одній сказав гарно щебетати, а другій – ні* [Мирний, 23], переміщення у просторі: укр.*Вона кудись геть-геть дивилася, а він – на неї* [Мирний, 51]. Як правило, випускаються однакові компоненти висловлення, один з яких вже зазначений в основній частині. Так, у першому прикладі незаміщеним є присудок на позначення дієслова мовлення "сказав", а речення стає структурно неповним. Незаміщення позиції предиката відбувається лише за умови, якщо дієслова мають тотожне синтаксичне значення, вживаються в однаковому часі та способі з метою акцентуалізації протиставлення об'єктів чи дій.

Так, потреба вираження присудка засобами контексту, згідно Н. М. Дзюбак [65, с. 116], виникає переважно за умови, коли комунікант у синтаксичних утвореннях такого типу зіставляє чи протиставляє різні семантичні суб'єкти за однаковою дією, яка у кожному випадку спрямована на інший семантичний об'єкт, виконується різними засобами чи знаряддями.

Оскільки в таких умовах предикати передають однотипну інформацію, то мовець, керуючись законами організації зв'язного тексту, називає дію лише на початку. Зміст другої та наступних частин зумовлюється включенням їх у єдине ціле з попереднім, внаслідок чого у них експлікуються лише ті елементи повідомлення, значення яких не збігається зі значенням відповідних одиниць попереднього речення чи предикативної частини, за рахунок чого вони сприймаються як елементи рематичного плану [65, с. 117].

На думку В. В. Богатько [19, с. 12–13], локативний компонент може вказувати на кінцевий пункт переміщення, виступаючи в позиції теми, а ремою слугує адвербіатив, що означає спосіб виконання дії: укр. *З-за хатки виглядали невеличкі хлівці, повіточки; трохи далі – тік; за током – огород; а все кругом обнесено низенькою ліскою* [Мирний, 7]. *Так над ворітьми у башті було й віконце, щоб роздивитись перше, чи впускати гостя до господи, чи ні. Над щитом – гостроверхий гребінь із дубових паль, а округ хутора – годящий вал* [Куліш, 3].

Дослідниця відзначає, що випущеними бувають присудки предикативних частин складносурядного або безсполучникового речення з протиставними чи зіставними відношеннями. За допомогою такої організації акцентується протиставлення об'єктів дій чи підкреслюється невідповідність між потребами адресата й тим, що він отримав: укр. *Дочка в тебе буде на весь світ красою, а зять – на весь світ славою* [Куліш, 25].

Контекстуально неповні речення з пропуском другорядних членів (додатків та обставин) виявлено у XIX ст. Так, в англійській мові, за даними М. Дж. МакШейн [267, с.33], пропуск додатка можливий тільки у рецептах (*Crack eggs; beat □well; pour into pan; stir vigorously over high heat*), сценічних ремарках і телеграмах. На противагу цьому, відмічає автор, у російській мові випущення додатка є поширеним. Розглядаючи пропуск прямого додатка у висловленнях із однорідними присудками, поєднаними копулятивним сполучником, М. Мак Шейн [267, с. 44–47], доходить висновку, що за умови наявності прямого додатка у першій частині

висловлення інший додаток на позначення того ж об'єкта або суб'єкта дії може бути випущеним. Така ж тенденція властива і українській мові: укр. *І взяв її за руку і поцілував, як дитину* [Куліш, 42]. В українському розмовному мовленні, як правило, опускаються прямі додатки при дієслові-присудку: укр. *Прийму... прийму!* - сказала сміливо Олеся [Нечуй-Левицький, с. 274].

Отож, еліптичні РК зіставлюваних мов представлені еліпсисом присудка. При цьому в англійському розмовному мовленні незаміщена синтаксична позиція включала еліпсис допоміжного дієслова чи допоміжного дієслова і підмета, а в українському – дієслова на позначення буття, руху, мовлення, потреби. У XVIII ст. англійські РК з еліпсисом підмета містили еліпсис: 1) допоміжного дієслова *be* в Present Simple та 2) форми *It is*. У XIX ст. РК з еліпсисом присудка поширюються випущенням 3) допоміжного дієслова *be* в Present Continuous та у XX ст. – 4) допоміжних дієслів *do, have* як в активному, так і в пасивному станах. В українському розмовному мовленні у XVIII ст. функціонували РК з еліпсисом присудка на позначення буттєвого дієслова, у XIX ст. – руху, мовлення, потреби.

До контекстуальних неповних стилізованих РК належить пропуск головних та другорядних членів речення, при цьому пропуск останніх виявлено лише в українських РК XIX ст. Пропуск підмета на позначення мовця та присудка зафіксовано у РК зіставлюваних мов XVIII ст. .

2.1.3. Інтеракційно зумовлене спрощення англійських розмовних конструкцій XVIII – поч. XXI ст. та українських – XIX – поч. XXI ст. Інтеракційно зумовлене спрощення властиве ситуативним неповним реченням та реченням з контекстуальним підметом.

У *ситуативних* неповних реченнях пропущений член не використовується, оскільки він зрозумілий із ситуації спілкування або може бути компенсованим паравербальними засобами: англ.: *Who? I! Madam!* [Lennox, 173]. Ситуативні неповні речення в коротких репліках-стимулах зафіксовано в українському РМ XVIII ст.: укр. *Откуда? Зачимъ? Пощо?*

[Григорович-Барський 1, 14], а в репліках-реакціях – в англійському розмовному мовленні XVIII ст.: англ. *Just as usual, Sir, one person each* та в українському – у XIX ст.: укр. – *Де ж ти живеш? – У Пісках* [Мирний, 52].

РК з ситуативним еліпсисом, за Д. У. Фахтуловою [214, с. 6], мають дві моделі: перша відображає невимушеність комунікативної ситуації (еліпсис перш за все характеризує репліку-реакцію, оскільки проста ситуація вимагає номінації лише найважливішого елемента комунікації), а друга – спирається на пресупозицію і комунікативну ситуацію (в такому еліпсисі залишається невираженим весь ланцюг логіко-семантичних відносин).

Ситуативні неповні речення Ю. Кричевська [120, с. 195] вважає цікавим полігоном для дослідження у сфері психолінгвістики, особливо у вивченні маній та фобій. Авторка наводить приклад російського ситуативного неповного речення *Геня, по коліно* [120, с. 195] та пояснює його значення: *якщо Герман не припинить розповідати політичні анекдоти, його заберуть, як і Ізю, в табір та він буде там працювати, стоячи по коліно у воді*.

З-поміж англійських й українських ситуативних неповних речень значне місце займають імперативні висловлення у репліці-стимулі: англ. *Not so loud – not so loud!* [Rohmer, 26] / укр. *Апельсинчиком його, апельсинчиком!* [Карпа, 73]. У даному випадку використано висловлення імперативної семантики, яке продиктоване певним типом соціальних відношень комунікантів, особливим психологічним станом адресанта і реакцією на поведінку адресата. Н. В. Катанцева доводить, що маючи спонукальну семантику, імперативні неповні речення містять додаткові конотації, які впливають на емоційно-вольову сферу адресата і надають конструкції максимальної експресії та категоричності [99, с. 19].

У XIX ст. з'являється нова модель РК з пропуском підмета в репліці-реакції, що був наявний в репліці-стимулі або попередньому контексті: англ. – *Has – what has he missed? – Missed his tip* [Dickens, 27]. Ця модель використовується для економії засобів висловлення: англ. – *What hurts the*

C.T.'s is that they gave him a chance to pay protection money, but he wouldn't do it. – Couldn't do it, I should think. Debts allover the place [Burgess, 28]. Тут пропущено займенник третьої особи однини *he* у репліці-реакції. Оскільки основна функція займенника – вказувати на суб'єкт, про який ідеться (на референт за відсутності денотата і сигніфіката), то в умовах комунікативної ситуації він вже названий в репліці-стимулі і не потребує повтору. Ситуацією в другому прикладі є "зустріч знайомих у барі", учасниками – адресат і адресант, інтенція повідомлення адресанта *Couldn't do it, I should think* – переконати адресата у помилковості його твердження. У наступному висловленні адресант обґрунтовує свою позицію. Якщо розглядати окремо висловлення *Couldn't do it, I should think*, можливою є й інша ситуація, коли присутні ті ж учасники, проте інтенція адресанта полягає у вираженні обурення вчинком суб'єкта. Таким чином, ситуація спілкування вимагає від мовців застосування певних РК та регулює їхню мовленнєву поведінку.

Етапом становлення стилізованих українських РК з відсутністю підмета у репліці-реакції стало XIX ст.: укр. *Все б стояла та дивилась на цього Зінька* [Нечуй-Левицький, 388]. *Чула, серденько, чула... І скажіть: од такого!!* [Мирний, 17] та *О, між ними єсть добрі лицарі!* — каже Сомко.— *Скажи лучче, синку, були да загули* [Куліш, 46]. — *Ото диво! Чи знаєш ти, Олесю, що в його очі й брови неначе твої, неначе він украв їх у тебе. Ото диво! – Украв, та не вмів сховати, бо виставив їх на показ людям, так що й я бачила вкрадене добро* [Нечуй-Левицький, 258].

В українській мові закінчення дієслова *а* (*чула*) вказує на займенники *Я, Ти, Вона*. У ситуації спілкування, під час якої мовці діляться плітками про вагітність жінки, адресант виражає осуд та невдоволення. У цьому випадку випущено підмет у комунікативній ситуації, яка характерна негативним сприйняттям перебігу подій. Важливу роль у встановленні пропущеного підмета відіграє ситуація спілкування, а у визначенні сигніфіката – інтонація. Окрім цього, мовець застосовує зменшено-пестливе звертання *серденько*, денотативне значення якого – центральний орган кровоносної системи у

вигляді м'язового мішка, ритмічні скорочення якого забезпечують кровообіг [292, с. 746], сигніфікатом є розуміння під словом *серденько* коханої, дорогої людини, а референтом виступає певна "молодиця" – адресат повідомлення. За допомогою слова *серденько* комунікативна ситуація визначається як дружня бесіда, під час якої адресанти обмінюються думками та будують свої повідомлення шляхом вилучення компонентів речення, які легко встановлюються із ситуації спілкування.

Таким чином, встановлено особливості адресантно (еліпсис XVIII ст. в англійському та українському РМ, адресантно зумовлений підмет XVIII ст. у зіставлюваних мовах, контекстуальний присудок XVIII ст. у зіставлюваних мовах, контекстуальні другорядні члени речення XIX ст. в українському РМ) й інтеракційно (ситуативні неповні речення XVIII ст. у зіставлюваних мовах) зумовленого спрощення.

2.2. Формально розширені англійські та українські розмовні конструкції

Процеси розширення відобразилися на становленні РК з повторами, вказівними частками та антиципованих РК.

2.2.1. Повтори як основа процесу розширення. Античні стилісти, пише Т. В. Жук [81, с. 19], вбачали у повторі дієвий засіб посилення виразності мови. Так, у "Риториці до Гереннія" вказано, що повтор одного або декількох слів має на меті посилення мовлення або виклик співчуття. Повтор одного й того ж слова сильно впливає на слухача і боляче ранить супротивника, подібно до списа, який постійно впивається в ту саму частину тіла [4, с. 263]. Цю точку зору підтримував також Квінтіліан [4, с. 263–264], проте окрім посилення мовлення та виклику співчуття філософ називає й іншу функцію повтору – іронічне вихваляння.

Залежно від рівня мови, повтори у РК можуть бути фонетичні, морфологічні, лексичні та синтаксичні [64, с. 40–41]. В. Д. Девкін виділяв два

типи таких конструкцій. Перший тип представлений конструкціями з повторами, зумовленими взаємодією реплік. До другого типу належать повтори в межах однієї репліки. У першій групі дослідник виокремлює 1) повтори-хезитації та 2) повтори-емоційні реакції. Повтори-хезитації називаються також перепитуванням. Вимушене цитування елемента попередньої репліки пояснюється неухважністю мовця, його бажанням зібратися з думками. Повтори-емоційні реакції вживаються тоді, коли на базі цитування без додаткових слів інтонаційно виражається певне суб'єктивне ставлення [64, с. 40–41].

Новаторський інтерес до конструкцій з повторами простежується в роботі Г. М. Акимової, зокрема, це питання розглядається в аспекті взаємозв'язку 1) художніх конструкцій з повторами та 2) конструкцій з повторами, що належать до РМ. Проаналізувавши конструкції, дослідниця відносить їх до сильних та слабких елементів мовлення, а також робить висновок про наближення таких конструкцій до РМ. Так, речення, побудовані за принципом повтору для вираження додаткових значень модального типу, повторення прийменників у атрибутивному словосполученні належать до сильних елементів РМ і завжди сприймаються як емоційно-розмовні. До слабких елементів РМ належать різні синтаксичні фігури художнього мовлення, передусім поетичного, з так-званим синтаксичним паралелізмом, що вживаються як художній прийом. Таким чином, Г. М. Акімова встановлює, що повтор словоформи з синтаксичним поширенням – це структура книжного мовлення, що відрізняється від всіх різновидів повторів РМ; на письмі найчастіше використовуються повтори іменників, в той час як у розмовному мовленні переважно повторюється дієслово-предикат [1, с. 125–133].

Виділяючи конструкції такого типу, Е. О. Трофимова звертає увагу саме на структуру дубльованих конструкцій у взаємовідношенні з експресивністю і розподіляє їх на три типи: 1) чисте дублювання (повторення будь-якого члена речення без змін та доповнень), 2) ускладнене дублювання

(повторення ускладнюється новими словами), та 3) синонімічне дублювання (повторюються синонімічні слова, іноді контекстні синоніми). На її думку, найпоширенішими у розмовному мовленні є випадки ускладненого дублювання, коли повторюється не лише слово чи словосполучення, а й вживається уточнюючий елемент [208, с. 47–50].

У такому ж аспекті досліджував повтор О. М. Мороховський Проте, окрім структури, дослідник розглядав також і положення повторюваних елементів, які розділяв на: 1) простий контактний повтор, 2) поширений повтор, 3) кільцевий повтор, 4) повтор-підхоплення, 5) ланцюговий повтор. Як бачимо, О. М. Мороховський виділив нові види повтору: кільцевий повтор (повторення мовної одиниці на початку та наприкінці висловлення), повтор – підхоплення (повторення кінцевого елемента одного висловлення на початку іншого висловлення) та ланцюговий повтор (сукупність декількох підхоплень) [198, с. 143–144].

Однією з характеристик усного мовлення, якому властиве вживання готових словесних формул, відтворення стабілізованих синтаксичних структур, за Л. Г. Скрипник, є словесні повтори найрізноманітніших моделей [192, с. 132]. Дослідниця виділила такі види повторів [192, с. 133–139] в українському розмовному мовленні, як 1) нагнітання однокореневих слів в ряді однорідних членів речення. Дуже часто повторюється присудок. Ця фігура передає здебільшого ідею тривалості, що увиразнюється префіксом *пере* в одному з однорідних присудків: укр. *Бачила й перебачила...* Зазвичай наявні слова на зразок *так, такий от, одно, як, ну й, ж*: укр. *Он той хлопець такий радий, такий радий*; 2) повтори однорідних означень, ознака може посилюватися порівнянням: укр. *А старий – сивий, сивий, як голуб...*; 3) поєднання прикметника чи прислівника з однокореневим прикметником, утвореним за допомогою суфікса *пре*: укр. *Хороші, прехороші*; 4) тавтологічні пари займенників і прислівників типу *той і той, такий і такий, так і так, там і там*; 5) однокореневі слова на зразок *суди та пересуди, жити-поживати*; 6) поєднання в предикаті інфінітива і особової форми дієслова за

зразком *питати питає, годувати годували*; 7) поєднання однокореневих підмета і присудка (*світ світати*), дієслова-присудка з однокореневим іменником в орудному відмінку (*валом валити, ходором ходити*), присудка і прямого додатка (*біду бідувати*), дієслова-присудка та іменника у непрямому відмінку із прийменником (*напутити на добру путь*), іменника та іменника з прийменником (*село на село, день у день*); 8) структури на зразок *життя є життя, закон є закон*; 9) конструкції, утворені за моделлю *куток як куток, дірка як дірка*; 10) моделі з “орудним підсиленням” (*баран бараном, дуб дубом*).

За дослідженнями, викладеними у Курсі сучасної української літературної мови [125, с. 122–124], повторення слова в тій самій формі в межах одного речення найчастіше має емоціональне значення. Значення повторення залежить від того, яка частина мови дублюється. При повторі дієслів недоконаного виду виникає значення великої тривалості дії, а повтор дієслів доконаного виду створює значення великої інтенсивності чи завершення. Повтор прикметника першого ступеня вказує на велику міру ознаки, другого – на поступове наростання ознаки. Повтор іменника створює значення великої кількості предметів або показує їх великий вплив на психологію мовця. Парні ж повтори мають тенденцію зливатися інтонаційно в одне слово.

Дублювання дієслова, окрім синтаксичного значення, що полягає в трансформації звичайного простого присудка у простий ускладнений, також набуває певної семантико-стилістичної функції, бо виступає індикатором цілком окресленого значення та емоції [68, с. 114–116].

Повтори сприяють встановленню когезії [256, с. 241]. Так, у Longman Grammar of Spoken and Written English [264, с. 1055] вказано, що мовець може вдаватися до повторів як одного слова, так і одиниць, менших за слово (пів складу) з метою відновлення та обдумування інформації. Виявлено, що найчастіше в англійській мові повторюються особові (*I, they, he, she, we, it, you*) та присвійні (*our, their, my, your*) займенники, артиклі (*the, a*),

сполучники (*if, and, when, because*), прийменники (*with, at, for, of*), дієслова (*is, was, were*) та скорочені форми (*it's, they're*). Частіше за все використовується одиничний повтор (*the the*), рідше – подвійний, і є поодинокі випадки потрійного повтору, сильну тенденцію демонструє повтор особових та присвійних займенників, артикль *the*, сполучники, дієслово *is*. Слабку ж тенденцію – прийменники та дієслова [264, с. 1055–1062].

Синтезуючи різні підходи до розуміння специфіки розмовних конструкцій з повторами, можна зробити такий висновок: дані конструкції широко використовуються у художній прозі з метою імітації сильних та слабких елементів РМ, а також виражають суб'єктивне ставлення адресанта чи реакцію на висловлення. При подальшому аналізі конструкцій з повторами візьмемо за основу структурну класифікацію повторів Е. О. Трофимової та О. М. Мороховського, тобто будемо розглядати такі види повторів, як чисте контактне дублювання; синонімічне дублювання; ускладнене дублювання та кільцевий повтор [208, с. 47–50], [198, с. 143–144].

Зміна кількісно-якісного складу англійських синтаксичних засобів, пише К. О. Малютіна [136, с. 14] проявилася передусім у збільшенні частоти використання повтору, що можна пояснити послабленням контролю мовця на мовленням порівняно з середньоновоанглійським періодом. За допомогою повторів ключових понять відбувається концентрація уваги на найважливішій, головній думці повідомлення з точки зору мовця [6, с. 10]. Є. В. Афанасенко наголошує, що в російських контекстах повтори мають більшу граматичну варіативність. Це пов'язано з будовою та синкретизмом мови, що дає більше можливостей для варіювання засобів вираження.

Властивими англійському та українському розмовному мовленню є розмовні конструкції з повторами [159], які поділяються на: 1) РК з повторами іменника, дієслова й прикметника в межах одного висловлення (адресантно зумовлені повтори) та 2) РК з повторами в межах діалогічної єдності (інтеракційно зумовлені повтори): точний повтор репліки-стимулу, повтор елемента репліки-стимулу, ускладнений запитальним словом,

подвійний та неускладнений повтор окремого елемента репліки-стимулу в репліці-реакції (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Зіставлення англійських та українських РК з повторами

Повтори в межах одного висловлення		Повтори в межах діалогічної єдності	
англ.	укр.	англ.	укр.
Простий контактний повтор іменника XVIII ст.		Точний повтор репліки-стимулу XIX	
дієслова			
XIX ст.	XVIII ст.	Повтор елемента, ускладнений запитальним словом	
прикметника			
XVIII ст.	XIX ст.	XX ст.	XIX ст.
Поширений повтор іменника		Подвійний повтор XIX ст.	
дієслова XIX ст.			
XIX ст.	XIX ст.	Неускладнений повтор окремого елемента іменника	
прикметника XIX ст.			
–	XIX ст.	XVIII ст.	XIX ст.
Синонімічне дублювання дієслова		дієслова	
дієслова		XVIII ст.	XIX ст.
–	XIX ст.	Кільцевий повтор іменника	
прикметника			
–	XIX ст.	Кільцевий повтор іменника	
дієслова			
XVIII ст.	XIX ст.	Кільцевий повтор іменника	
прикметника			
XIX ст.	XIX ст.	Кільцевий повтор іменника	
прикметника			
XIX ст.	XIX ст.	Кільцевий повтор іменника	
прикметника			

2.2.1.1. Адресантно-зумовлені повтори в англійських та українських розмовних конструкціях XVIII – поч. XXI ст. В українській прозі XVIII ст. не зафіксовано РК з повторами, проте вони функціонували в інтерлюдіях та інтермедіях, написаних, за І. Огієнком, народною мовою. Це дає підстави стверджувати, що РК з повторами були

вживаними у розмовному мовленні XVIII ст. та стали основою формування розмовного нормативного синтаксису.

При аналізі синтаксичних конструкцій з повтором суб'єктної синтаксеми Л. Б. Пришляк [177, с. 62–64] наголошує на впливі предиката на суб'єктну синтаксему, оскільки "семантична реалізація суб'єктної синтаксеми залежить від характеру предиката, валентність якого формує елементарне просте речення з семантико-синтаксичного погляду" [177, с. 62]. Визначальними для семантики суб'єкта, відзначає дослідниця, є не тільки значення й форма його вираження, але й семантика предиката, з яким він пов'язується, позиція відносно предиката й інших елементів семантичної структури речення. Відповідно до природи предиката Л. Б. Пришляк [177, с. 65–66] виділяє три семантичні варіанти суб'єктної синтаксеми: 1) суб'єкт дії (у функції суб'єкта дії звичайно використовуються іменники-назви істот), 2) суб'єкт процесу (за І. Р. Вихованцем [49, с. 112] вказує на істоту або предмет, що не є ініціатором такого процесу, не спричинює його перебігу, а є пасивним носієм процесу) та 3) суб'єкт стану (синтаксеми передають більший вияв пасивності і реалізуються іменниками на позначення рослин, яким властивий відповідний стан) [177, с. 65–66].

В англійському художньому розмовному мовленні XVIII – поч. XXI ст. виявлено три види повтору іменника: 1) простий контактний повтор з чистим дублюванням, 2) поширений повтор та 3) кільцевий повтор.

Простий контактний повтор у XVIII–XIX ст. можливий лише в ініціальній позиції у односкладному вказівному окличному номінативному реченні: англ. *Larron, Larron!* (in English, "*Thief, thief*"), *on the other side the street, and all the auditors ran away, from Mr. Doctor to see what the matter was* [Defoe, 7]. *Fact, fact, fact!* [Dickens, 6].

У першому прикладі автор відображає ситуацію спілкування, під час якої адресант виражає прохання спіймати та затримати злодія. В умовах комунікативної ситуації вербалізуються лише найважливіші компоненти висловлення з точки зору інформативності. Таким чином, повтори іменника

адресантом в ініціальной позиції висловлення вимагають певних дій від адресата.

В українських інтермедіях XVIII ст. зафіксовано функціонування простого контактного повтору іменника кличного відмінку в ініціальной позиції (звертання): укр. *Ой ви літа, літа, поганая справа* [Вертеп]. При цьому іменник у кличному відмінку може бути загальним або власним: укр. *Гараську, Гараську!* [Вертеп]. Як зазначають О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський [183, с. 44], іменник з граматичними ознаками вокатива у семантичному плані з одного боку номінує адресат-об'єкт, а з іншого – є суб'єктом, що може потенційно виконати волю мовця, а тому в одному слові простежується синкретизм двох функцій: адресатно-об'єктної і суб'єктної, що зумовлено складними трансформаційними мовними процесами конденсації тексту, внаслідок яких виникла форма кличного відмінку наказового способу. Аналізований матеріал свідчить, що в українському РМ, як і в англійському, повтори субстантиву в ініціальной позиції мають спонукальну дію.

У XX – поч. XXI ст. простий контактний повтор з чистим дублюванням в англійському РМ мав місце у фінальній позиції повних двоскладних окличних речень: англ. *He would have to bring a divorce! A divorce!* [Galsworthy, 223] або в ініціальной позиції односкладних речень: англ. *Beer, beer, beer* [Burgess, 2].

Тут повтор адресантом іменника, вираженого іменником *beer* в ініціальной позиції відображає роздратування адресанта думками адресата та заклик припинити думати про пиво. Крім того, в даному випадку РК з повтором поєднується з РК з називним уявленням, основною функцією якої є роздум над сенсом та проблемами людського життя. Використавши ці дві конструкції, мовець мав на меті інтенсифікувати свій заклик. Повтор іменника *divorce* у фінальній позиції висловлення використовується мовцем щоб підкреслити його страх та неприйняття такого розвитку подій.

В українському мовленні ХХ ст. виявлено простий контактний повтор іменника у фінальній позиції неповного речення: укр. *Ну то й що? – знизала плечима Марла, – демонстрація то демонстрація* [Карпа, 32]. У наведеному прикладі повтор іменника демонстрація відображає нейтральну позицію адресанта стосовно повідомлення.

Повтор іменників у називному відмінку, за свідченнями Т. В. Жук [81, с. 23], поєднує в собі два стилістичні моменти: 1) підсилення семантики членів атрибутивної сполуки та 2) вираження кількісних відношень. Т. І. Сильман [187, с. 70] наголошує, що може відбуватися як дублювання різних форм того самого слова, так і варіювання різних частин мови, пов'язаних спільним коренем.

Таким чином, простий повтор іменника в ініціальной позиції стимулює адресата до виконання певних дій, а у фінальній – підкреслює ставлення мовця до об'єкта повідомлення чи адресата.

Поширений повтор функціонував в англійському РМ від XVIII ст. в ініціальной та у фінальній позиції. В ініціальной позиції він мав місце в окличному односкладному оцінному номінативному реченні та був репрезентований дублюванням загального іменника: англ. *Favours! criminal Favours!* [Lennox, 302]. Ускладнене дублювання в англійському мовленні реалізується також в ініціальной позиції у односкладному номінативному реченні: англ. *A scandal! A possible scandal!* [Galsworthy, 106]. У першому прикладі адресант виражає невдоволення діями адресата та спонукає його припинити схвалення "злочинної" фамільярної поведінки чоловіків. Мовець застосовує прикметник *criminal* на підсилення вираження своєї інтенції, оскільки судячи з етимології такого слова, в давньофранцузькій мові *crimne*, в латинській мові *crimen* означало "звинувачення" та *cernere* "вирішувати, аналізувати, відсіювати" [295, с.676–677].

У фінальній позиції поширений повтор виражався власним іменником, ускладненим ад'єктивом у повному, двоскладному розповідному реченні: англ. *He, cried the afflicted Princess with a disorder'd Accent, He whom I now*

behold! and whom you call Glanville, was once Ariamenes, she perjurd, the ungrateful Ariamenes [Lennox, 585]. *This is a new principle, a discovery, a great discovery* [Dickens, 5].

В українському мовленні XIX ст. поширений повтор зафіксовано у неповному окличному реченні з еліпсисом дієслова: укр. *От і наша слаба! Гарна слаба!* [Нечуй-Левицький, 273] та в повному, двоскладному реченні, в якому дубльовані іменники вживалися з префіксом *пере*: укр. *Намерпілася страху Мотря од тих хитрих спросів та переспросів; набралася горя Оришка, глядя на свою дитину* [Мирний, 17]. Тут префікс *пере-* походить від лат. *pār*, стел. *prъ* та має значення надмірності [287, с. 338]. Спрос (питання) сягає стел. *просити*, псл. *prostiti* 'просити', дінд. *praśnāh* 'питання', ав. *frasa* 'питання', лат. *preco* 'прошу', гот. *frāihnan* 'питати', двн. *fragen* 'питати', *frāga* 'питання', нвн. *frāgēn* 'питати' [287, с. 601–602]. Мовець застосовує наведене вище висловлення, оскільки бажає не тільки виразити співчуття об'єкту повідомлення та показати його страждання, а й підкреслити іронічне ставлення до представників влади та бюрократичної системи загалом (яка не може нічого вдіяти окрім як проводити спроси-переспроси).

Для українського РМ поч. XXI ст. також характерним є поширений повтор іменників. Зважаючи на встановлення статусу англійської мови як мови міжнародного спілкування, саме у XXI ст. столітті з'явився новий тип повтору іменників, який передбачав дублювання субстантиву не лише українською мовою, а й повтор іменника англійською мовою, який передається на письмі за допомогою транскрипції, адже міжмовне варіювання є наслідком універсальних принципів функціонування мови [102, с. 44]: укр. *Ага. Пірнання. Я буду, значить, Пірнальником Відкритих Вод. Знаєш, звучить куди більш вражаюче, ніж Оупен Вотер Дайвер* [Карпа, 98].

Кільцевий повтор реалізується в межах фрази, утвореної двома висловленнями. Перша частина фрази містить конкретний іменник у називному відмінку, який дублюється наприкінці другої частини. Перша частина, як правило, виражалася односкладним оцінно-окличним

номінативним реченням. Друга ж була представлена повним, двоскладним, стверджувальним або запитальним реченням: англ. *A Rogue! said he, What Reason have you for calling me a Rogue?* [Lennox, 157]. *Benefactress! benefactress! they all call Mrs. Reed my benefactress* [Austen, 49] / укр. *Ом добрі люде! У їх крадеш, а вони тебе цілують! Їй богу, добрі люде!* [Куліш, 57]. Такі РК містять називний уявлення у першій частині висловлення, а тому можлива реалізація всіх сигніфікативних значень називного уявлення. Він є одним із показників тематичного розгортання тексту, адже, як зазначає Л. Б. Пришляк, кількаразове повторюване ім'я є репрезентантом теми [177, с. 50].

Таким чином, повтор іменника є більш типовим англійському РМ ніж українському (англ. 84 од. / укр. 16 од.). Ці конструкції в ініціальной позиції висловлення містять називний уявлення, який дублюється у базовій частині. Тому функції двох конструкцій (РК з називним уявленням і РК з повторами) ще більше інтенсифікують висловлення та сприяють його інтимізації [116].

Основними сигніфікативними значеннями дублювання іменника в межах висловлення одного мовця в англійському та українському РМ є:

– здивування (англ. *Ceylon? Ceylon? Who gave you Ceylon?* [Burgess, 168]. *Crabbe? Victor Crabbe?* [Burgess, 191]. *Fresh air! What should I do with fresh air?* [Galsworthy, 36]? *East? They wouldn't know the bloody east if they saw it* [Burgess, 2]. *Тегарт! Вольфганг Тегарт... Як же він раніше не подумав про нього* [Сичевський, 55];

– роздратування (англ. *Doctors! I've had all the doctors in London for one or another of us* [Galsworthy, 10]. *Paid subordinates! What! you are my paid subordinate, are you?* [Bronte, 225]. *Success, it would be a success if you behaved yourself properly!* [Galsworthy, 161]. *Цар! Так ото той цар!!!* [Мирний, 56];

– смуток (англ. *Gratitude. After all I've done. Gratitude* [Burgess, 3] / укр. *Із моїм батьком? Еге! Я ж кажу, що мій батько, скоро розчовнав, що пожививсь, як собака мухою, то й заскучав по братчиках* [Куліш, 56].

Окрім повтору іменника, в англійському художньому РМ XIX ст.

вавиявлено два типи дієслівного повтору: 1) простий контактний повтор з чистим дублюванням і 2) кільцевий повтор, порівняно з українським, в якому наявні, окрім цих, ще два типи: 3) поширений повтор та 4) синонімічне дублювання.

РК з простим контактним повтором з чистим дублюванням у XIX – поч. XXI ст. мають дві моделі відповідно до позиції повторюваного дієслова: ініціальної або фінальної.

В англійській мові має місце повтор дієслова в ініціальній позиції у складі повного двоскладного пасивного чи активного речення: англ. *I was I was run after* [Dickens, 22]. *They talk and talk and shout but they never do anything* [Burgess, 170]. Типовою рисою англійських повторів XIX – поч. XXI ст. є повтор не лише дієслова-присудка, а й підмета: англ. *I can't – I can't stop* [Galsworthy, 221]. *I know, I know* [Burgess, 172].

В українському мовленні XVIII ст. мав місце простий контактний повтор дієслова у наказовому способі: укр. *Ступай, бабо, ступай!* [Вертеп]. *Неси ж, неси* [Вертеп]. *Ох, їсти ж, їсти* [Вертеп]. Починаючи з XIX ст. повтор дієслова стає типовим для українського стилізованого РМ, на відміну від англійського, де його дублювання має спорадичний характер.

В українській мові ті речення, в ініціальній позиції яких дублюється дієслово, є односкладними як означено-особовими з головним членом-дієсловом у формі 1-ї чи 2-ї особи однини, яка прямо вказує на агента дії: укр. *Прийму... прийму!* – сказала сміливо Олеся, ані запикнувшись [Нечуй-Левицький, 274]. *Помиляєтесь, ... Ой, помиляєтесь* [Сичевський, с. 7]. *Диви-диви! а що то за вулкан там?* [Карпа, 42]. так і двоскладні, але неповні контекстуальні речення на зразок укр. *Умер, умер* [Мирний, 10].

Таким чином, повтор має емоційний характер, а його використання зумовлене специфікою РМ.

У XX ст. простий контактний повтор в українській мові зафіксовано також у фінальній позиції як інфінітивних речень: укр. *Та їм ще до мафії вбивати і вбивати...* [Карпа, 17], так і двоскладних повних парцельованих

речень: укр. *Ви обіцяєте мені? Обіцяєте?* [Владко, 444].

Англійські РК з простим контактним повтором дієслова з чистим дублюванням у фінальній позиції не характерні для художнього мовлення XIX ст. (принаймні, у досліджуваному матеріалі таких не виявлено).

За Л. Б. Пришляк [177, с. 90], предикатні синтаксеми, як правило, виражаються дієсловами дійсного чи наказового способу, а граматична категорія способу широко представлена дійсним способом теперішнього часу, минулий та майбутній час вживаються рідко. Також дослідниця зазначає, що однією з найбільш поширених дієслівних форм, які спостерігаються у синтаксичних конструкціях з повтором предикатних синтаксем, є форма наказового способу, що передає бажання та спонування. Модальне значення становить адресовану співрозмовникові чи групі співрозмовників вимогу такої поведінки, яка забезпечила б відповідність між основним змістом спонукального речення й дійсністю [177, с. 95].

Повтор дієслова, який на мовному рівні відносять [149; 177] до лексичного типу, належить до сильних елементів мовлення, оскільки переважно займає ініціальну позицію у висловленні. Л. Б. Пришляк [177, с. 79–83] виокремлює три типи предикативного повтору: 1) предикати дії (вказують на динамічну ситуацію, що не передбачає активного виконавця, а стосується суб'єкта процесів, які ним не породжуються й активно та безпосередньо не стимулюються), 2) предикати стану (виражають фізичний, емоційний або інтелектуальний стан, психічні переживання людини та інших істот чи стан навколишнього середовища), 3) предикати якості (позначають постійну, внутрішню, у певному розумінні невід'ємну щодо предмета ознаку). Повтор предикативної синтаксеми, на думку Л. Б. Пришляк, дозволяє передати дуже широку гаму почуттів і переживань ліричного героя, якнайповніше розкрити його ставлення до зображуваних подій [177, с. 79–83].

Ускладнене дублювання дієслова в англійських розмовних конструкціях зафіксовано не було. Ускладнене дублювання в українських

розмовних конструкціях ХІХ – ХХІ ст. виражалося дієсловом у наказовому способі в ініціальній (сильній) позиції: укр. **Смійся, смійся собі на здоров'я! аби не плакати!** – обізвалась стара [Нечуй-Левицький, 379]. **Покарати! Жорстоко покарати відступника!** [Сичевський, 8]. **Слухаю вас! Слухаю вас уважно! Слухаю вас дуже уважно! Слухаю вас надзвичайно уважно!** [Владко, 274-275].

Кільцевий повтор з фінальною позицією повторюваного дієслова однаково притаманний як англійському, так і українському розмовному мовленню ХІХ ст. Водночас в англійських прикладах порядок слів є прямим: англ. ***I cannot agree with you, papa; you know I cannot*** [Austen, 5]. ***I can't, said Rosemary, agitated. You know I can't*** [Burgess, 171]. в українських – інверсійним: укр. **Не одбере він... ні! Хай тільки одбере...** [Мирний 42]. **Знала я того Окуня, знала...** [Мирний 10] або прямим: укр. **А пам'ятаєте, як ви сказали, що самі особисто були б раді, коли б я полетіла з вами? пам'ятаєте?** [Владко, 378].

Синонімічне дублювання дієслова зареєстровано в українських розмовних конструкціях ХІХ ст., оформлених розповідними, повними, неозначено-особовими: укр. **Ченурить її, прибира** [Мирний 12]. запитальними, двоскладними, повними, інверсійними: укр. **Чи не здурів, бува, я, чи не збожеволів?..** [Мирний 7], а також розповідними, окличними, двоскладними, неповними ситуативними реченнями: укр. **Ой, буде вже, буде, моє серденько! Ой, годі вже, годі!** [Нечуй-Левицький, 263].

У ХХ – поч. ХХІ ст. синонімічне дублювання дієслова в українських РК мало місце в розповідних, повних реченнях з парцеляцією присудка: укр. **Вони прогинаються дедалі більше. Відтягуються назад** [Владко, 341]. М. В. Ломоносов однойменними називав ті слова, якими можна назвати той самий об'єкт. Такі слова часто об'єднуються одне з одним для підсилення представлення мовлення [131, с. 55–56]. Лексичну синоніміку Т. В. Жук [81, с. 65] сприймає як один із найбільш поширених засобів відтворення реальної дійсності, вираження внутрішнього духовного світу людини. У самій системі

мови закладені можливості передачі того самого змісту близькими за значенням словами, формами слів, синтаксичними конструкціями. Дослідниця спирається на позицію В. І. Даля [63, с. XXIV], який пропонував пояснювати значення слів їх синонімами, оскільки більш зрозумілим є пояснення слів іншими словами, ніж розкриття їх змісту через тлумачення. На думку О. К. Клименко [104, с. 185] синонімічний повтор призводить до створення відкритих періодичних утворень, особливістю яких є розгортання, посилення, наростання невинного мовного потоку.

У XIX – поч. XXI ст. в українських розмовних конструкціях наявний повтор дієслова як недоконаного, так і доконаного виду: укр. **Смійся, смійся!** **Засмієшся ти в мене на кутні!..** [Куліш, 78]. **Моргай, моргай!** **Ось як моргну тебе, то й ногами вкрисися!** [Куліш, 78]. **Пишіть, Галю, записуйте все!** [Владко, 436]. **Бачив і перебачив** [Загребельний, 101] з переключенням часового плану та наказового способу – в дійсний.

Дієслівний повтор, як правило, був властивий українському РМ. При дослідженні виявлено 176 од. в українському РМ і 27 од. в англійському РМ. В англійському РМ повтор дієслів (без імеників) використовувався для вираження:

– роздратування, обурення, злості. роздратування (англ. *Think of you – I'm always thinking of you, but you don't think of yourself, you don't think what you're letting yourself in for* [Galsworthy, 236]. *You can't take orders, you can't exercise discipline, the boys laugh at you behind your back* [Burgess, 39] / укр. *Бач, що ти наробив? Бач, що? Бач?!* [Мирний, 51]. *Говори, та не заговорюйся* [Загребельний, 302]. *Не опошлюй і не вульгаризуй!* [Загребельний, 353]. *Та заглиблюються, заглиблюються* [Загребельний, 348];

– обурення, злості (англ. *Don't! I don't want to hear anything – I don't want to know anything!* [Galsworthy, 232] / укр. *Не відкручуйтеся, не відкручуйтеся!* [Загребельний, 354], *Говори! Говори, що це таке!* [Сичевський, 244].

Лише в українському РМ дублювання дієслів позначало також ситуації

– турботи, занепокоєння (укр. *Товаришу Ван, слухайте, слухайте!* [Владко, 621]. *Ой, не пий, ой, не пий!* [Роздобудько, 79]. *Поспішайте, товаришу Ван лун, ми дуже тербуємося за вас. Адже ж вам може не вистачити кисню...поспішайте!* [Владко, 627];

– радості, захоплення (укр. *Чув, чув... Директор видавництва! Це, я вам скажу, висока честь* [Владко, 507]. *Ідуть, ідуть!* [Владко, 504].

Для досліджуваних РК є характерним **повтор прикметників**.

В англійському розмовному мовленні виявлено три типи ад'єктивного повтору: 1) простий контактний повтор з чистим дублюванням, 2) ускладнене дублювання і 3) кільцевий повтор, тимчасом українському мовленню ХІХ ст. був властивим ще один тип: 4) синонімічне дублювання.

Відповідно до дислокації повторюваного ад'єктива, простий контактний повтор з чистим дублюванням реалізується в ініціальной та в фінальній позиціях. Ініціальна позиція зареєстрована в англійських (ХVІІІ ст.) та українських (ХІХ ст.) неповних, ситуативних або односкладних окличних реченнях: англ. *Unjust! – unjust!* [Bronte, 20]. *Cruel, cruel girl! you know that I adore you! you know you are the mistress of my soul, and arbitress of my fate!* [Burney, 569] / укр. *Невелика, невелика!* [Нечуй-Левицький, 357]. та повних двоскладних розповідних реченнях ХХ ст., *I'm so lonely, so lonely, and nobody in the world loves me* [Burgess, 185].

У фінальній позиції повтор функціонує в українському повному, двоскладному, розповідному реченні ХІХ ст.: укр. *Леся моя родилась у чудну планету; ще як я нею ходила, приснився раз мені сон **дивен-дивен** на прочудо* [Куліш, 25]. У даному випадку вжито стягнену форму прикметника *дивен*, який походить від стсл. *диво*, *дивъ*, псл. **divo*, спорідненого з дінд. *dhí* (споглядати, спостерігати) [287].

На думку Т. В. Жук [81, с. 27] повтор мовних одиниць мотивується потребою доповнити висловлювання, надати йому певного стилістичного колориту. Семантико-стилістичне використання цих мовних елементів набуває особливого значення, оскільки вони є умовою експресивної

довершеності образу, що, в свою чергу, впливає на поглиблене його емоційне сприйняття [69, с. 27].

У ХХ ст. повтор ад'єктива у фінальній позиції у досліджуваних текстах не зафіксовано.

У художньому розмовному мовленні ХІХ ст. ускладнене дублювання ад'єктива твориться 1) за допомогою прислівників англ. *very* та укр. *дуже* і 2) префіксальним способом шляхом префікса *pre* (лише в українському художньому розмовному мовленні).

Повтор прикметника, ускладненого прислівником *very*, вживається в англійському мовленні для інтенсифікації висловлення, який походить від сангл. – *verray, verry*: англ.-фр. *verai*, нар. лат. *veracus*, варіанта лат. *verac-, verax* 'правдивий', від *verus* 'вірний'; споріднений зі стангл. формою *wær* 'вірний', двн. *wāra* 'віра, забота', гр. *ēra* (орудний відмінок) 'схвалення' [294; 299]. Вживання його зі значенням "надзвичайно" було зафіксовано в період середньо англійської мови (1100–1500).

В українській мові також можливим є використання інтенсифікатора *дуже*, який сягає псл. **dugiъ* 'дужий', 'сильний', 'міцний', і.-є. **dneugh*, і.-є. **dthough* 'дотикатися', 'тиснути' і і.-є. **dhengh* **dhong* 'досягати', 'сильно схопити', 'сильний', спорідненого з лит. *daũgh* 'багато', *dauginti* 'множити', лат. *daũdz, daudzi* 'багато', гот. *daug* 'придатися', двн. форми *touk* 'здатний', 'придатний', нвн. *taugen* 'годитися', гр. *τεύχω* 'готую', 'справляю' [287, с. 142].

Судячи з етимології прислівників, в англійському РМ вони вживаються у комунікативних ситуаціях з сигніфікативним значенням турботи та занепокоєння, на відміну від українського прислівника, який має функцію підсилення значення ад'єктива. Отож, контактне дублювання, ускладнене прислівниками англ. *very* та укр. *дуже* відбувається в ініціальной та в фінальній позиції висловлення. В англійських прикладах в ініціальной позиції має місце повтор прикметника, ускладненого інтенсифікатором *very* у неповному ситуаційному реченні: англ. *Cautious, very cautious* [Austen, 119], проте в фінальній позиції – у повному, двоскладному, розповідному реченні:

англ. *I am **unhappy** – very **unhappy*** [Bronte, 33]. Поширення контактного повтору українським прислівником *дуже* було можливим лише в фінальній позиції в повному двоскладному реченні: укр. *Та вона гарна, ще й дуже гарна* [Нечуй-Левицький, 393]. Ускладнений контактний повтор також виражався в українській мові дублюванням однокореневого прикметника, утвореного за допомогою префікса *пре-*, що походить від старослов'янського *пръ* [287, с. 558] та є спорідненим із префіксами і прийменниками лит. *peĩ, pėr*, лат. *pār*, прус. *per*, дінд. *pári*, ав. *pairi*, гот. *fair*, нвн. *ver*, гр. *περί*, і.-є. **per* (через, крізь, навколо). Цей префікс мав підсилювальне значення в повному двоскладному реченні: укр. *А вона ж то стояла, підійшовши під благословеніє, хороша да прехороша!* [Куліш, 22]. Такі повторювані прикметники автори Курсу сучасної української літературної мови відносять до прикметників з емпатичним ступенем порівняння (за допомогою префікса *пре*) та виключають їх із системи порівняння прикметників, оскільки вони використовуються для експресивного вираження найвищої міри якості "без конкретного об'єкта порівняння" [202, с. 254]. При описі таких конструкцій О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський [12, с. 113–114] говорять про прикметники збільшеної кількості ознаки, яка порівняно з уявлено прийнятим еталоном означає вищий ступінь її концентрації в предметі. Процес кількісної модифікації ознаки відбувається у сфері суфіксального та префіксального словотвору, де афікси, приєднуючись до прикметників помірною ступеня якості, виконують роль прислівників *дуже, трохи*. Префікс *пре*, на думку вчених, граматичного значення надмірної кількості не має, він вносить у семантику утвореного слова значення хоча й великої, але порівняно з префіксами *над, архі*, середньої кількості ознаки. Однак у парадигму префіксальних значень надмірної ознаки він входить як початковий компонент її кількісної градації та в структурі змісту якісних прикметників цей афікс формує відтінок експресивної насиченості, що відповідним чином впливає на сферу використання таких лексем, обмежуючи їх публіцистичним, розмовно-побутовим стилем та художньою

літературою [12, с. 116]. Про вживання префікса *pre* для вираження надмірної інтенсивності ознаки пишуть І. Р. Вихованець та К. Г. Городенська [50, с. 134–135], які роблять висновок, що суфіксальним утворенням на позначення надмірного ступеня властиво передавати міру якості в більшій інтенсивності вияву, ніж префіксальним. У ХХ – поч. ХХІ ст. ускладнене дублювання ад'єктива відбувалося в окличних реченнях, в яких підмет поширювався, як правило, прислівником: англ. *How **brave** of you, Miss Abingdon! How **wonderfully brave** of you!* [Rohmer, 31].

Кільцевий повтор властивий як англійському, так і українському розмовному мовленню ХІХ–ХХІ ст. Англійські прикметники при кільцевому повторі мали, окрім нейтрального значення, найвищий ступінь порівняння: англ. *This is **most strange!** – After I had got him off so well, to chuse to go into company, and leave Harriet ill behind! – **Most strange** indeed!* [Austen, 147]. Натомість українські прикметники при кільцевому повторі такого ступеня порівняння не мали: укр. ***Погане** діло вчинив Богдан, **погане*** [Нечуй-Левицький, 278].

Синонімічне дублювання прикметників у фінальній позиції мало місце в українських двоскладних, повних, розповідних чи запитальних реченнях ХІХ–ХХІ ст.: укр. *Але козаки вчинили **негарне** діло, **недобре*** [Нечуй-Левицький, 300], або в ініціальной позиції неповних речень ХХ ст.: укр. *Такий **пишний, урочистий** початок – і несподівана зупинка* [Владко, 491].

Основні сигніфікативне значення повтору ад'єктива в зіставлюваних мовах полягають у вираженні:

– захоплення, задоволення: англ. *It was better, far better, to risk waking only one* [Burgess, 166] / укр. *Ви певні, що бачили вигнуті, криві щелени?* [Владко, 491];

– незадоволення, несхвалення: англ. *You disgusting, disgusting, horrible...* [Burgess, 172] / укр. *Та чорні ж, чорні* [Загребельний, 353].

2.2.1.2. Інтеракційно зумовлені повтори в англійських розмовних конструкціях XVIII – поч. XXI ст. та українських – XIX – поч. XXI ст. Під діалогічним повтором С. В. Андрєєва [3, с. 17–19] розуміє другу репліку діалогу, тобто мовленнєву реакцію одного комуніканта на висловлення іншого. Дослідниця відмічає, що цей вид повтору є широко поширеним мовленнєвим явищем, що зумовлене діалогічним видом спілкування. С. В. Андрєєва розглядає функції діалогічних повторів та робить висновок про їх роль як мета комунікативних сигналів, що передають широке коло комунікативних значень і намірів, кожне з яких прямо чи опосередковано вказує на відношення слухача до репліки мовця. Таке мовленнєве реагування є органічною властивістю не лише мовленнєвого спілкування, але й функціонування людського організму та психіки [3, с. 17–19].

У мовленнєвій ситуації незгоди, пише Я. В. Боргер [25, с. 17], часто використовуються конструкції, що включають повтор елемента чи всієї попередньої репліки. У цих ситуаціях мовець намагається заперечити співрозмовнику його ж словами. Тому, на думку науковця, повтор завжди оформлюється новою інтонацією, що відрізняється від інтонації ініціальної репліки. Інтонація може бути різноманітною: недовіри, неприємного подиву, обурення, роздратування, гніву, ненависті, іронії, передражнювання і т.д. Повтор майже завжди представлений неповним реченням, а тому репліка-реакція не може сприйматися без ініціальної репліки [25, с. 17]. Можливим також є повтор репліки співрозмовника із запитальною інтонацією, а питання в позиції відповідної репліки виражають модальні значення незгоди.

РК з повторами в межах діалогічної єдності містили повтор елемента в репліці-реакції, який займає фінальну позицію в репліці-стимулі.

Українські РК з повторами в межах діалогічної єдності у XVIII ст. були у поодинокому вжитку, і, як правило, відбувалося дублювання іменників кличного відмінку: укр. – *Грицьку!* – *А що, Грицьку!* [Вертеп].

Починаючи з XIX ст. в українському розмовному мовленні і XVIII ст. в англійському, цей вид РК мав дві моделі: 1) дублювання іменників та 2) дублювання дієслів.

В англійському РМ відбувався повтор іменника, що займав фінальну позицію в репліці-стимулі, в запитальному неповному реченні: англ. – *You would much sooner be taken for **her wash-woman**. – **Her wash-woman**, indeed?* [Burney, 84]. – *It seemed to me that Fire-tongue was some sort of **mark**. – **Mark?*** [Rohmer, 59] або в односкладному неповному окличному реченні: англ. – *I told his Majesty **at the siege of Magdeburg**. – **At Magdeburg!*** [Defoe, 22]. – *I go to a **hospital**. – A **hospital!** Phew!* [Galsworthy, 259]. При дублюванні іменників, як правило, відбувався повтор займенників та прийменників.

В українському розмовному мовленні непоширений повтор іменника, що займав фінальну позицію в репліці-стимулі, мав місце в запитальному неповному реченні репліки-реакції: укр. – *Це увійде до ваших **обов'язків**. – Мої **обов'язки?*** [Владко, 394]. – *Так-то оддячив ти пану гетьману за **гостину!** – За **гостину?** – каже. – От велике диво?* [Куліш, 63].

Повтор субстантиву в українському мовленні, що знаходився у фінальній позиції і репліки стимулу, у XX ст. поширювався займенником **Який** у запитальному: укр. – *Мене схвилювала моя **мрія**. – **Яка ж це мрія?*** [Роздобудько, 323] або в окличному реченнях: укр. – *Благоустрій на **висоті!**... – **Яка там висота!*** [Загребельний, 320].

Неускладнений повтор субстантиву в ініціальной позиції англійської та української репліки-стимулу у XX ст. був менш поширеним і виражався в англійському неповному запитальному реченні в поєднанні з займенником **What**: англ. – *The **other assurance** I'm to obtain from you is self-evident. – **What other assurance?*** [Carré, 59] та в українському окличному реченні репліки-реакції, – *А **про престиж** ти хоч подумав? – **Про престиж?*** [Загребельний, 300].

Дублювання дієслова передбачало повтор інфінітива, ускладненого займенником: англ. *But he has been with you, doubtless, to take his **Leave**. **Take***

his Leave! repeated Miss Glanville [Lennox, 198]. *She was very well dressed; and seemed so entirely at a loss what to do, that Mrs. Mirvan proposed to the Captain to assist her. Assist her! ay, with all my heart;-let a link-boy call her a coach* [Burney, 80]. – *I have a right to know. – Know what?* [Carré, 58] або дієслова: АНГЛ. – *She won't go! – Won't go?* [Galsworthy, 172]. – *So, you don't mind? – Mind what?* [Carré, 58]. *He was still there and I had the box hidden in the hall stand, all ready, when Sidney rang up. – Rang you up?* [Rohmer, 58] / укр. – *А скажіть, ви б могли мене рекомендувати? – Рекомендувати?* [Загребельний, 92]. Одночасно, ускладнений повтор можливий в українському розмовному мовленні: укр. – *Тю, так чому ж тут заздрити? – Ну, просто собі заздрити, та й усе* [Карпа, 94].

У XIX ст. функціонували 1) РК з точним повтором репліки-стимулу в репліці-реакції (в англійському та українському розмовному мовленні): АНГЛ. *I saw her answer!. You saw her answer!* [Austen, 77] / укр. – *Та хто ж після його зостався? – Та хто ж після його зостався?! – каже жінка, задумавшись...* [Мирний, 10]. – *Одважив солі добре. – Одважив солі добре, – каже божий чоловік, да зробив негаразд* [Куліш, 15] та 2) повтором окремого елемента її репліки-стимулу в репліці-реакції, ускладненого запитальним словом (в українському розмовному мовленні):

а) *а що ж + іменник: Як нікого? А Сомко? – А що ж Сомко? Хоть він і розумом, і славою узяв над усіма, да й йому не дають гетьманувати* [Куліш, 14];

б) *як, як то, як же, а як же + дієслово: Пропала земля! – Як пропала?* [Мирний, 140]. – *Та розкажи ж бо, Іване Остаповичу, як обідали посланці в митрополита? – питала в його Катерина. – А як же обідали?* [Нечуй-Левицький, 254];

в) *чого ж, чому ж, де + прислівник: – Погано, погано буде їй в вас. – Чого ж погано? Я чоловік з достатком* [Нечуй-Левицький, 254]. – *Ой довго тобі, панянку, прийдеться шукати паннів! – заговорив таки Зінько до Маринки. – Чому ж довго?* [Нечуй-Левицький, 387]. *Здається ж, тихо на*

Вкраїні? – Де тобі тихо, пане полковнику чи панотче?.. Я вже не знаю, як тепер тебе й величати, – каже Тарас Сурмач. – Де тобі тихо? [Куліш, 29].

Подвійний повтор елемента репліки-стимулу в репліці-реакції супроводжується емпатичним наголошенням: – *Яка весела ваша тітка Якилина!* – промовив Іван Остапович до Олесі. – *Що весела, то весела!* [Нечуй-Левицький, 267]. – *Невелика біда, як твої коні постоять час в повітці. Невелика, невелика!* [Нечуй-Левицький, 357]. – *Е, да се в вас і бандура!* – *І бандура, – каже Василь Невольник, – та ще чия бандура!* [Куліш, 11].

Отож, в англійському та українському розмовному мовленні виявлено сім видів РК з повторами. У межах одного висловлення РК з повторами поділяються на: 1) повтор дієслів, 2) повтор прикметників, 3) повтор іменників. У рамках діалогічної єдності виокремлено: 4) неускладнений повтор окремого елемента репліки-стимулу, 5) повтор окремого елемента репліки-стимулу, укладений запитальним словом, 6) точний повтор репліки-стимулу та 7) подвійний повтор (лише в українському розмовному мовленні).

В англійському художньому розмовному мовленні виявлено лише дві моделі дієслівного повтору в межах одного висловлення: 1) простий контактний повтор з чистим дублюванням і 2) кільцевий повтор, порівняно з українським, в якому наявні, окрім цих, ще два типи: 3) поширений повтор та 4) синонімічне дублювання. В англійському розмовному мовленні виявлено три види ад'єктивного повтору: 1) простий контактний повтор з чистим дублюванням, 2) ускладнене дублювання, 3) кільцевий повтор. Українському ж мовленню був властивим лише один тип: синонімічне дублювання. В англійському розмовному мовленні виявлено три види повтору іменників: 1) простий контактний повтор з чистим дублюванням, 2) ускладнене дублювання і 3) кільцевий повтор. Українське мовлення характеризується ще одним типом іменного повтору – поширеним повтором субстантиву, в якому відбувається дублювання англійською мовою.

2.2.2. Антиципація як катафоричне розширення англійських та українських розмовних конструкцій. Поняття антиципації вживають, перш за все, в психології на позначення здатності людини передбачати майбутні події чи явища. Термін "антиципація" був уведений німецьким психологом В. Вундтом. У мовознавстві, за визначенням О. О. Селіванової, антиципація – семантико-синтаксичне явище встановлення лексичної або референційної тотожності займенника з його вербальним відповідником, який перебуває в наступному контексті [289, с. 30].

У лінгвістичному енциклопедичному словнику [288, с. 34–35] зазначено, що антиципація виконує структурну функцію і є показником препозитивного підрядного комплексу. У стилістичному плані антиципація використовується для афективного виділення.

Українські мовознавці часто термін *антиципація* ототожнюють з терміном *катафора*. Так, Г. В. Волчанська [51, с. 8] відзначає випереджальну (катафоричну) функцію займенників, що є засобом розгортання тексту.

Антициповані РК засновані на психологічній здатності мовця називати те, що на цей момент його найбільше цікавить, і лише потім пояснювати, що малося на увазі. В антиципованих конструкціях англійського РМ підмет підлягає прогресивній інверсії та формально виражається займенником *it* [*Anticipatory It*] чи *this* в антиципованій функції; характерною є наявність дієслова-зв'язки. Підмет може бути іменним, інфінітивним чи герундіальним [191, с. 17–18]. Українській мові також притаманне явище антиципації, однак тільки встановлення референційної тотожності між займенником та іменником.

Часте в українській розмовній мові, за даними Курсу сучасної української літературної мови [125, 112], вживання особового займенника створює враження, ніби іменник був давно знайомий мовцеві і слухачеві, а тому іменник наближається до читача, створюючи "наочність".

Перша згадка про антиципацію в англійській мові зустрічається 1553 р. у "Риторичі" Т. Вілсона [298, с. 367], який під нею розумів виникнення у

свідомості мовця слів, які ще не висловили співрозмовники. Займенники науковці [14:8] розглядають як засоби переходу мови в мовлення.

Займенникові слова, пише І. Р. Вихованець та К. Г. Городенська [50, 186], на противагу номінативним словам, не виражають якісної визначеності однорідних явищ, а виділяють різнорідні явища за ознакою співвіднесеності з мовцем. У зв'язку з дейктичним характером займенникових слів їхня конкретна предметна співвіднесеність завжди є ситуативною та індивідуальною. Закріпленість займенникових слів за ситуативною предметністю мовлення мовця визначає їх основне функціональне призначення – бути одним із універсальних засобів актуалізації мовленнєвих висловлень, тобто засобом переведення абстрактної системи мови в сферу актуалізованого мовлення [50, с. 186].

Таблиця 2.3

Зіставлення англійських та українських антиципованих РК

Займенник <i>it</i> у функції антиципації		Референційна тотожність N і Pr	
англ.		англ.	укр.
інфінитивний підмет	XVIII ст.	Pr (p) + Pr (dem) + (Adj) + N	
герундіальний підмет	XIX ст.	XVIII ст.	XIX ст.
			Н.В.
			Р.В.
			Д.В.
			О.В.
		Pr + Adj + N	
		XVIII ст.	XVIII ст.
		Pr + N	
		XVIII ст.	XVIII ст.
			Н.В.
			Р.В.
			Д.В.

У XVIII ст. в англійській мові антиципація виражалася двома способами: 1) введенням у речення займенника *it* у функції антиципації та 2) встановленням референційної тотожності між займенником та іменником. Другий спосіб був характерний і для українських антиципованих РК .

2.2.2.1. Референційне співвідношення займенника *it* та дієслова в англійських розмовних конструкціях XVIII – поч. XXI ст. За дослідженням К. Бруннера [28, с. 113], *it* у функції безособового та формального підмета використовується для вводу логічного підмета.

It як логічний підмет був в ужитку ще в середньоанглійському та ранньоніованглійському періодах. Його референційна тотожність з дієсловом-присудком у XVIII ст. має історичне пояснення. Так, з фіксацією сталого порядку слів S-V-O у середньоанглійській період винесення предиката в ініціальну позицію було способом побудови питального речення. Тож почав функціонувати формальний підмет *it* для заміщення позиції підмета в стверджувальному реченні.

Цієї позиції дотримується також О. Есперсен [75, с. 24], зазначаючи, що необхідність вживання займенника виникла в часи, коли різницю між твердженням і питанням почали виражати за допомогою порядку слів. Учений підкреслює, що мовець використовує *it*, оскільки він підсвідомо прагне уникнути побудови речення, що починається з дієслова.

У конструкціях з *it* XVIII ст. підмет був інфінітивним: англ.: *'Tis a little too much to engage so hotly the first entrance into the wars* [Defoe, 21]. *'Twas in vain to acquaint her Father with the Reasons she had for disliking his Choice* [Lennox, 54]. Слід також відзначити, що *'Tis* є скороченням від *It is* (вперше зафіксовано близько 1450 р.), а *'Twas - It was* [262].

У XIX ст. починає функціонувати герундіальний підмет: англ. *It was an awkward business, my dear, your spending the autumn at South End instead of coming here* [Austen, 133].

2.2.2.2. Референційне співвідношення займенника та іменника в англійських та українських розмовних конструкціях XVIII – поч. XXI ст. Встановлення референційної тотожності між займенником та іменником може позначатися трьома способами, при чому іменник в таких моделях виконує функцію уточнення, основне призначення

якої, за Т. Б. Фунтовою [216, с. 5–9], полягає в більш точному вираженні думки за допомогою конструкції з двох і більше компонентів, що зіставляються за обсягом переданої інформації. Як правило, другий, уточнюваний, компонент співвідноситься з першим як частина і ціле, вид і рід (тобто уточнення означає звуження поняття, обмеження, перехід від більш загального поняття до вузького, часткового).

РК, в яких займенник встановлює референційну тотожність з іменником, мають такі моделі:

1) **Pr (p) + Pr (dem) + (Adj) + N**, *But what, what do they do, these famous Monseers? demanded the Captain* [Burney, 98]. *He's a poor, hungry-looking devil, that Bosinney!* [Galsworthy, 151]. В англійському розмовному мовленні ця модель зафіксована у XVIII ст., порівняно з українським розмовним мовленням, де різновид такої моделі із вказівним займенником, однак без ад'єктива, виявлено у XIX ст.: укр. *Та бреше він, оцей пан* [Нечуй-Левицький, 311]. При чому займенники та іменники можуть бути як в називному: укр. *Воно наближалось, це світло!* [Владко, 495], так і в родовому: укр. *Бо де його такого страховища не послухати?!* [Мирний, 56]. *І все ж таки куди краще б вам взагалі кинути курити... а, та хіба ж вас переконаєш, такого завязтого курця!* [Владко, 363], так і в давальному відмінках: укр. *Зроду-звіку не прийму я шляхтянки за невістку. Цур, пек їм, тим паніям!* [Нечуй-Левицький, 393]. *Цур їм, таким джмелям та бджолам! Я не охоча до такого гудіння* [Нечуй-Левицький, 390]. У XX ст. з'являються іменники, співвідносні займеннику в орудному відмінку: укр. *Правда, що ховається під ними, тими хмарами?* [Владко, 479].

Слід відзначити, що у XIX ст. іменник, який встановлює референційні зв'язки із займенником, як правило, поширювався вказівним займенником *цей (оцей), той, такий*, що узгоджується у числі та відмінку з іменником. За дослідженням О. Курило [122, с. 151], займенники-прикметники *(о)той, (о)та, (о)те* українська мова знає не тільки у виразно вказівному значенні. Вона їх уживає й на те, щоб сильніше відтінити певного речівника у фразі,

конкретніше виразити його, як щось знане. Автори "Курсу сучасної української літературної мови" [125, с. 113] наголошують, що за допомогою займенника той досягається конкретність уявлення та поглиблюється супровідна емоціональність.

2) **Pr + Adj + N**: англ. *I have long known that she has persuaded herself to harbour an aversion for **me-Unhappy woman!*** [Burney, 14]. Ця модель РК була притаманна і для українських антиципованих речень XVIII ст.: *Якоє посельство от Хмельницького он, пресвітлійший монарх всеросійський, вдячне і миле принявши, радостен був тому, же так значная часть землі малоросійської...* [Величко, 512]. В українському прикладі слід звернути увагу на форму і функцію займенника *он*, який походить від *онЪ*, що в спільнослов'янській мові належав до групи вказівних займенників, які забезпечували триступеневу характеристику предмета в просторі або в часі по відношенню до співрозмовників: найближчий (*сь – цей*), віддалений (*тЪ – той*), найдальший (*онЪ – ген той*). *Ще воно й сміється, фашистєня паршиве!* [Загребельний, 78]. У XX ст. можлива як постпозиція ад'єктива по відношенню до субстантиву в окличних реченнях, так і препозиція в стверджувальних: укр. *Я радий, що ти, вчений та мудрий, зрештою приплив до того берега, на якому я, простий мужик-сірома, стояв ще тоді, в сорок четвертому...* [Сичевський, 29];

3) **Pr + N**: англ.: *"Would to Heaven," cried, Sir Clement, "that, for our own sakes, we **Englishmen** too were blest with so accommodating a blindness!"* [Burney, 97].

В українському розмовному мовленні виокремлюються чотири різновиди цієї моделі:

а) **Pr** у називному відмінку: *А над то і унію они - ж, поляки, в народ православний увести...* [Величко, 490]. *А ми, жінки, таки собі з розумом люди* [Нечуй-Левицький, 380];

б) **Pr** у родовому відмінку: *...самого єго, Хмельницького, постигнула кривда і безчестіє* [Величко, 487];

в) Pr у давальному відмінку: *Ібо не тільки дан був єму, Барабашу,...* привілей королевський [Величко, 498];

г) Pr у місцевому відмінку: *В которое время военное, были при нем, Хмельницком, ...* [Величко, 482].

В англійських антиципованих РК особові займенники, співвідносні з іменниками, вживалися в називному та об'єктному відмінках.

Характерною рисою українських антиципованих РК XIX ст. також було вживання частки *воно*. Такі антициповані РК поділяються на два види: 1) представлені еліптичними реченнями і 2) представлені повними реченнями.

Еліптичні РК побудовані за наступною моделлю: "*що + воно + за + N*": укр. *Що воно за порядки?* [Мирний, 71]. *Чи не збігав би ти, слідом за ним, у волость та розслухався б: що воно за чоловік* [Мирний, 11]. *Аж воно – он який небіж!!* [Мирний, 14]. Дана конструкція може бути ускладнена вказівним займенником *се*: укр. *Що се воно за знак?* [Мирний, 13].

Се походить від стел. *сь* (сии), *си* (сига), *се*, *сии*, псл. *сь* (jь), *se*, *si* (ji), лат. *sis* "по цей бік", гот. *hina* "цього", гр. *έ-μετ* "там", іє. *k' is/ k'o / k'e [287, с. 203].

Повні антициповані РК з часткою *ВОНО* містять у своєму складі дієслово: укр. *Чи воно, діду, є там люди?* [Мирний, 33]. *І де воно заведеться таке!..* [Мирний, 56].

П. С. Дудик [69, с. 99–101] описував функціонування *воно* як займенника чи вказівної частки. Основною синтаксичною функцією займенника він називає функцію підмета. Коли ж *воно* не виконує такої функції, це слово переходить у граматично службову форму. П. С. Дудик наголошує, що нерідко слово *воно* виконує роль вказівної частки, в якій відчувається зв'язок з займенником. Зазвичай ця вказівна частка, підкреслює автор, відбиває звички частини мовців старшого і середнього віку, що проживають у сільській місцевості. У питальних структурах форма *воно* посилює їхню невимушеність та енергійність і водночас послаблює саме

запитання. П. С. Дудик говорить про структурну надлишковість вислову, створену формою *воно*, заперечуючи точку зору І. Г. Матвіяс [138, 86], що *воно* є так званім фіктивним підметом [69, с. 99–101].

Таким чином, у XVIII ст. зафіксовано англійські та українські антициповані РК. Англійські антициповані РК представлені моделлю *it* + логічний підмет, у той час як існували поодинокі випадки конструкцій зі співвідносними займенниками та іменниками наприкінці століття. У прозі українських авторів XVIII ст. лише у Літописі С. Величка виявлено антициповані РК, побудовані за моделлю *Pr* + *Adj* + *N* або *Pr* + *N*.

У XIX ст. в англійському розмовному мовленні з'являються антициповані РК з герундіальним підметом. В українському ж розмовному мовленні XIX ст. стає початковим етапом функціонування моделі *Pr* (*p*) + *Pr* (*dem*) + (*Adj*) + *N*. У цій моделі іменник міг бути в називному, родовому та давальному відмінках. У XX ст. іменник в орудному відмінку також міг встановлювати референційну тотожність із займенником.

Сигніфікативне значення іменника, з яким встановлює референційну тотожність займенник, може бути різними та залежать від інтенції адресанта:

– радість, захоплення (укр. *Ось вона, наша красуня Венера* [Владко, 471]. *А, ось вони, умовні позначення переходів і відсіків астроплана!* [Владко, 413]. *Ні, вона навіть кмітлива й дотепна, ця дівчина!* [Владко, 477]. *Яка він надзвичайна людина, наш Микола Петрович!* [Владко, 473];

– роздратування (укр. *Ні, таки й справді її нічим не проймеш, цю дівчину* [Владко, 382]. *Але до чого ж тут вона, Віра?* [Роздобудько, 102]. *Але чому цим іншим мав стати він, Гриша Левенець?* [Роздобудько, 305];

– страх (укр. *Воно наближалось, посилювалося, це світло* [Владко, 495];

– зацікавленість у персональних якостях об'єкта мовлення: укр. *А хто він, цей охоронець?* [Сичевський, 17]. Тут за допомогою займенника *він* адресант хоче дізнатися не тільки ім'я охоронця, а й риси його характеру, його походження та звички;

– наголошення на важливій ролі чи функції певної особи, відображення гордості її вчинками: укр. *Коли Еней зробив свою письмову заяву, він, Тур, був тоді при штабі Шухевича* [Сичевський, 29].

В англійському РМ зафіксовано антициповані РК, представлені співвідношенням займенника із іменником лише в сценаріях наголошення на важливій ролі чи функції певної особи.

2.2.3. Вказівні частки як дейктичне розширення українських розмовних конструкцій XVIII – поч. XXI ст. Вказівні частки, які властиві лише українському РМ, є граматичним засобом вказівки на ступінь віддалення об'єкта мовлення та інтимізації висловлення. Перші ґрунтовні дослідження часток, на думку А. В. Ємельянової [74, с. 7], з'явилися в 70-х роках XX ст. після "комунікативно-прагматичного повороту" в лінгвістиці.

РК з вказівними частками, які свого часу вивчала Г. М. Акімова [1, с. 116–118], виконують функції: 1) *Вот что* в як своєрідна сигнальна частка, що передує передачі інформації для виділення певної непередготовленості наступної інформації щодо попередньої, рос. *Вот что... у директора сегодня приемный день – пойді, укр. Ось що...ти маєш негайно скласти іспит;* 2) *Вот что* – неподільне словосполучення, що відображає закінченість думки відносно попереднього контексту, має оцінково-емоційне значення, рос. *Зачем все это и для кого? – этих знаний мне никто не дал, - вот что!* / укр. *Ти такий нетямущий, ось хто ти;* 3) Скорочення на зразок *Вот что*, що виконують роль займенників у питально-відповідній конструкції, рос. *Ничего, мол, не падай духом. А почему не падают духом? А вот почему...*

Вот что зустрічається в текстах XVIII і поч. XIX ст. як відображення розмовної стихії (що нагадує долю рос. *это*, яке з'явилося із *сей* в російській літературній мові). Перейшовши з усного мовлення в мову художніх творів, зрощення такого типу зустрічаються як у діалогічному, так і в монологічному мовленні, відображаючи інколи навіть ту запитально-відповідну модель, що притаманна усному мовленні. рос. *Как же удалось добиться этого авторам*

нового программованого учебника? А вот как: они предложили детям самим открыть эти правила [1, с. 116–118].

За дослідженням Т. Є. Овчинникової [161, с. 12], вказівні частки виконують функцію дейктичної вказівки. Авторка зазначає, що у випадках первинного вживання вказівних часток ідентифікація об'єктів зазвичай відбувається за допомогою одночасного виголошення слів та вказівки на об'єкт, тому не тільки слово, а й жест виконує функцію дейктичної вказівки.

При вживанні ж модальних часток просторові показники виявляються пов'язаними з емоційними компонентами, тому може реалізуватися оцінка ситуації, на базі якої виникає додатковий смисловий ефект. Модальні частки, зазначає О. С. Бочкова [26, с. 10], є об'єктивно-абстрактними, проте в процесі мовленнєвого спілкування вони виражають суб'єктивні модальні відносини.

Таблиця 2.4

Українські РК із вказівними частками

Період	Модель	Період	Модель
XIX – XXI ст.	ото ото + й ото + присудок	XIX – XXI ст.	ось ось + що ось + як ось + чого ось який/яка/яке/які
XIX – XXI ст.	от от + як	XVIII – XXI ст.	оце
XIX – XXI ст.	от + що	XIX ст.	отсе
XIX ст.	от + воно + що		
XIX ст.	от + би		
XIX – XXI ст.	от + присудок		
XIX – XXI ст.	от + і		
XIX – XXI ст.	от + тобі + й		

Особливою рисою українського розмовного мовлення є вживання частки *воно*. Л. В. Бондаренко [24, с. 8–9] говорить про семантичний ступінь переходу займенника в частку. При цьому нівелюються граматичні категорії роду, числа, відмінка, набувається здатність функціонувати на якісно новому рівні узагальнення, абстрактності та підсилення. Проте процес транспозиції

займенникової форми *воно* в сучасній українській мові авторка вважає не повністю завершеним, адже зв'язок частки з однозвучним омонімом-займенником до певної міри зберігається, у деяких випадках відзначено надзвичайну близькість аналізованої частки до вихідного займенника.

Такої ж думки дотримується П. С. Дудик [69, с. 142], який додає, що форма *воно* часто входить до складу питальних займенникових структур, у тому числі й риторичних, одночасно посилюючи їх усномовність та послаблюючи запитання.

Дейктичним розширенням лише українських РК є *вказівні частки*. РК з вказівними частками у XVIII ст. містили вказівну частку *оце*: укр. *Ще й тобі мене оце дратувати!?* [Вертеп]. Переважна більшість РК з *оце* вживалася на початку висловлення: укр. *Оце так – промовив він уголос. – Чи не здурів, бува, я, чи не збожеволів?..* [Мирний, 7]. *Оце! чого ж пак я сміявся б з вас?* [Нечуй-Левицький, 261]. При розгляді РК з *оце* встановлено, що дані побудови можуть також міститися наприкінці висловлення: укр. *Казна за що ви завелись оце, бгатиці!* [Куліш, 32]. *Яким же, бгате, оце случаем? – питає зараз Черевань* [Куліш, 12]. Різновидом таких РК є розмовні побудови з *отсе*, зафіксовані в художній прозі П.Куліша, яким властива ініціальна позиція у висловленні: укр. *Що отсе в вас за загадки? — аж скрикнув з досади Петро* [Куліш, 25]. *Як! Отсе у Січ би то?* [Куліш, 50].

За дослідженнями Г. М. Школи [225, с. 146], у XIX ст. наявні паралельні форми займенників як з початковим *о*, так і без нього: “цей (оцей), той (отой), (о)те”. Форми *цей*, *ця*, *це* – “становлять самостійну прикмету української мови, яка відрізняє її від інших мов [183, с. 77]”. За даними етимологічного словника української мови [287, 241], займенник *оцей* – результат злиття і подальшої редукції вказівної частки *от* і вказівного займенника *сей*. Однак, у XIX ст. ще паралельно існували форми *отсе* і *оце*. У літературній мові першої половини XIX ст., пише І. Г. Матвіяс [138, 109], різниця в семантиці займенників *цей* і *той* не завжди виступає чітко. Однак, в літературній мові цього періоду більш широко використовується займенник

той.

У XIX ст. РК із вказівними частками вже мають шість моделей: 1) РК з *ото*, 2) РК з *от*, 3) РК з *он*, 4) РК з *ось*, 5) РК з *оце*, 6) РК з *отсе*.

РК з *ото* мали дві моделі. Найпоширенішою серед них була *ото + й*: укр. ***Ото й добре!*** [Нечуй-Левицький, 388]. РК з *ото + присудок* в українському розмовному мовленні характеризувалися відсутністю підмета та вживалися в односкладних означено-особових реченнях: укр. ***Ото вразив їх обох!*** [Нечуй-Левицький, 265]. *Сидячи в хаті думала: ото вислухаюсь сьогодні про усякі дива, які там були на обіді* [Нечуй-Левицький, 255] та в односкладних неозначено-особових реченнях: укр. ***Да ото й судили його військовою радою і присудили усікнути голову*** [Куліш, 15].

РК з *от* включають:

РК з *от + як*, що вживалися: 1) як словосполучення в діалогічній єдності на позначення закінченості думки відносно попередньої інформації: укр. ***От як воно було, панове, коли хочете знати я сам там лучивсь, то й чув своїми ушима*** [Куліш, 15]; 2) як словосполучення в діалогічній єдності, що емпатично виділяє інформацію в наступному контексті: укр. ***Що ж? Як? Чи коли? Хоть розкажи толком. – А от як*** [Куліш, 71]; 3) як словосполучення, що вказує на відношення мовця до висловлення: укр. ***Дак от як він мене любить!*** [Куліш, 68].

У XIX ст. почала вживатися РК з *от + чого* на позначення певної непередготовленості інформації, що слідує в наступному контексті: укр. ***Їду я не в Київ, а в Переяслав, до Сомка-гетьмана; а іду от чого*** [Куліш, 16].

РК з *от + що* були двох типів: 1) *от + воно + що* та 2) *от + що*.

У побудовах першого типу частка *воно* разом з *от + що* містила вказівку на інформацію з попереднього контексту: укр. ***Хіба не знаєш, що се таке? Знай нас, панів! От воно що! Сказано – кармазини. Себто вже наш брат їм не кунпанія, – от воно що!*** [Куліш, 29]. ***Ти ж не раз слобоняв мою голову од смерті! – Не тобі награждати мене за се! От воно що, батьку!*** [Куліш, 57].

Більш поширеним був другий тип, який вживався з метою: 1) емпатичного наголошення та експресивного зачину: укр. *От що, пане Іване! Підіть ви оце сьогодні з цюцею Якилиною до нашого родича князя Любецького* [Нечуй-Левицький, 275]. *От що я тобі пораяв би! Ідь лиш ти у Переяслав да пиши листи до усіх полковників, щоб убоялись бога да подумали про козацьку славу, що ось Іванець простягає руку, щоб її скаляти, внівець обернути* [Куліш, 73]; 2) підсумування думки стосовно попереднього контексту: укр. *От що зробив Іванець, – прийняв ізнов слово божий чоловік. – Мабуть, нечистий напутив його. Почав гроші збирати, почав усякому годити, почав прохати уряду в гетьмана* [Куліш, 16]. *Та не слуха Чінка материної ради. Степ, привілля, – от що йому сниться!* [Мирний, 48]. *Нема дід аї землянка, така ще недавно привітна, тепла, стала холодною та неодрадною... От що робить сильний з німечним!* [Мирний, 46].

РК з *от + би* зазнали становлення у ХІХ ст. Загалом дані побудови були еліптичними та відображали побажання мовців: укр. *От би за Грицьком бути!* [Мирний, 62]. *От би добре!* [Мирний, 62].

Розмовні побудови з *от + присудок*, які, як правило, були односкладними означено-особовими, застосовувалися в стилізованому мовленні як засіб інтенсифікації висловлення: укр. *От, причепилася!* [Мирний, 9].

В РК з *от + і* у фінальній позиції висловлення дана побудова виступає як сигнальна частка, що означає завершеність думки. Зазвичай вона є окремим самостійним реченням (укр. *Ба, я не втікла, княгине! Я серед ясного дня звеліла осідлати свого коня та й поїхала з Виговським до Києва. От і все!* [Нечуй-Левицький, 313]), або ж є частиною складного речення, виділеною за допомогою розділових знаків (укр. *Тіло потішається, як чоловік зап'є, а душа помирає; от і все* [Куліш, 21]. *Я думаю тільки,— каже Петро,— що ти, паніматко, з мене глузуєш, от і все!* [Куліш, 25].

Побудову з *от + і* в ініціальной позиції висловлення використовували з метою імітації живого РМ, підкреслюючи його спонтанність та

невимушеність: укр. *От і давай Максим свою нудьгу розгонити: став горілку, як воду, дудлити...* [Мирний, 118]. *От і сподівайся, стара, до себе в гості польських жовнірів та польських закуцій* [Нечуй-Левицький, 384].

РК з *от тобі й* зазвичай вживалася в ініціальнойній позиції: укр. *От тобі й на! Шити-білити: завтра Великдень! - жартував батько* [Нечуй-Левицький, 401].

Слід звернути увагу, що РК з *от* в художній прозі ХХ-поч.ХХІ ст. поширювалися вигуком *ну* в ініціальнойній позиції: укр. *Ну от, знову те ж саме* [Карпа, 45].

Оцінюючи принципи вживання РК з *он*, необхідно звернути увагу передусім на її структуру, оскільки досліджувана розмовна побудова зазвичай включала частку *он* та власний чи питально-відносний займенник: укр. *Он куди воно закарлючилося! - обізвався Демко* [Нечуй-Левицький, 380]. *Чесною працею он скільки надбали!* [Мирний, 64].

РК з *ось що*, яка була зафіксована впоодинокому вжитку в українському розмовному мовленні ХІХ ст., мала за мету експресивне виділення певної інформації, що слідує у наступному контексті: укр. *Та ще, слухайте — ось що. Щоб ніхто з вас більше ні горілки не куриє, ні шинкує!* [Мирний, 82].

У ХХІ ст. РК з *ось + що* може дублюватися: укр. *Ось воно що... Так ось воно що...* [Роздобудько, 130]. Значну роль у цій конструкції відіграє вказівна частка *ось*, що виступає в дейктичній функції та логічно виділяє слово, перед яким знаходиться.

РК з *ось як* вживалася як на початку: укр. *Ось як я був... отам і там!.. Та іноді почне верзти таке, як той москаль, що вернувся в рідне село по білету* [Мирний, 62], так і наприкінці висловлення: укр. *А воно було ось як. Припустили братчики за ляхами, а ляхи огледілись, що їх женеться жменя, та й зупинились* [Куліш, 47].

РК з *ось чого* функціонувала в досліджуваному столітті, проте не була широко розповсюдженою. Типовою функцією даної побудови було вираження завершеності думки стосовно попереднього контексту: укр. *Так*

вам хочеться знати, чого я одбивсь од товариства? – **Ось чого** [Куліш, 49].

РК з як ось та аж ось займали ініціальну позицію у висловленні, відображаючи спонтанність мовлення: укр. **Як ось і лізе Черевань, сопучи, через поріг** [Куліш, 18]. **Аж ось – і сама приїхала...** [Мирний, 85].

При аналізі РК з ось який/яка/яке/які виділено два типи побудов: 1) ось + який/яка/яке/які в називному відмінку: укр. **Чорта з два кому після мене дістанешся! Цить, кажу! Ось бач, яка цяця!** [Куліш, 62] та 2) ось + який/яка/яке/які в орудному відмінку: укр. **Ось якими новинами привітають нас у моїй Гетьманщині!** – каже, гірко усміхнувшись, **Сомко до Шрама** [Куліш, 72]. Тут ось виступає в складі номінативної конструкції.

Таку структуру, проте в російській мові, досліджувала Н. М. Гур'єва [62, с. 11] і зробила висновок, що частка *вот* займає чітко визначену позицію в реченні, оскільки завжди розміщена контактено щодо іменника, який називає предмет об'єктивної дійсності. Частка та контактний іменник перебувають у відносинах "актуалізуючий засіб – актуалізоване слово", де частка підкреслює смислову значимість актуалізованого слова. Рос. частка *вот* завжди займає ініціальну позицію в реченні, пов'язуючи дану синтаксичну конструкцію із попереднім контекстом [62, с. 11].

РК з вказівними частками виконують такі функції: 1) експресивного зачину: укр. **А якщо ви бажаєте знати мою думку, то скажу я ось що. Це була не комаха, проте й не ящір, а також і не ссавець...** [Владко, 492], 2) підсумовуючу функцію: укр. **Так чи інакше, від панорамного радіолокатора користі зараз мало, ось що!** [Владко, 479].

За О. А. Сенічевою, вказівні частки підсилюють значення прислівників і відносних займенників, використовуються при вказівці на послідовність дій та логічно виділяють певне слово [185, с. 12–13].

Основні сигніфікативні значення іменників, на які вказують частки:

- страх: **Що отсе з нами буде?** [Куліш, 39];
- полегшення: **Ну, от і добре** [Карпа, 93];
- приголомшення: **От тобі й на - вона аж присвиснула** [Карпа, 116];

- захоплення, радість: *Ну, от уже й аеропорт!* [Карпа, 94];
- розчарування: *От тобі й добрий ранок* [Карпа, 33];
- роздратування: *От божевільне жіноцтво! — каже Черевань,— Куди він, туди й я!..* [Куліш, 21]. *От спасибі, любий, от потішив!* [Карпа, 46];
- обурення: *От тобі на! А хіба ж їй не бачиш, звідки сей вітер віє?* [Куліш, 32]. *Оце і все, хлопці, - промимрила Марла, тягнучи з полиці свого велетенського наплічника* [Карпа, 12];
- іронію: *От так-так... -ще-м такого чути не доводилось* [Карпа, 58].

Вказівні частки позначають завершеність думки щодо попередньої інформації, емпатично виділяють інформацію в наступному контексті та вказують на ставлення мовця до висловлення.

Висновки до розділу 2

Граматичні форми виявлених типів розмовних конструкцій протягом трьох століть змінювалися за процесами: *спрощення* (економії мовних засобів у результаті операції вилучення зі структури речення певного конструктивного елемента), наслідком якого стали неповнореченнєві розмовні конструкції та *розширення* (додавання до певної синтаксичної одиниці інших одиниць того ж синтаксичного статусу) – розмовні конструкції з лексичними повторами, антиципацією та вказівними частками.

Неповнореченнєві розмовні конструкції традиційно поділяються на контекстуальні, ситуативні й еліптичні, проте в дисертаційній роботі ці конструкції розглянуто відповідно до етапів їхнього входження до стилізованого розмовного мовлення, тобто характерних спочатку для еліптичних та контекстуальних конструкцій, а згодом – і для ситуативних.

Граматична форма еліптичних висловлень, що відображає адресантно зумовлене спрощення, має 1 спільну модель у зіставлюваних мовах: 1) пропуск буттєвого дієслова (у XVIII ст. в англійському РМ випускається

допоміжне дієслово *be* у Present Simple та формальний підмет *it, be* у Present Continuous XIX ст. 2 відмінні моделі: 1) еліпсис допоміжних дієслів *do, have* в англійській мові XX ст., 2) пропуск українських дієслів *руху*.

Грамаатичній формі контекстуальних неповних висловлень властиве як адресантно зумовлене, так і контекстуально зумовлене спрощення. При аналізі контекстуальних неповнореченневих розмовних конструкціях виявлено пропуск 1) головних членів речення (підмета та присудка в зіставлюваних мовах) і 2) другорядних членів речення (дodatка в українській мові).

Грамаатична форма ситуативних неповнореченневих розмовних конструкцій підлягала інтеракційному спрощенню. Спільними для зіставлюваних мов є 2 моделі ситуативних неповних речень: 1) в репліках-стимулах, починаючи з XVIII ст. та 2) в репліках-реакціях – в англійському розмовному мовленні XVIII ст. та в українському – у XIX ст.

Процес розширення грамаатичних форм відбувався через вживання в розмовних конструкціях лексико-морфологічних повторів. У зіставлюваних мовах ці розмовні конструкції мають 2 моделі: 1) адресантно зумовлені повтори іменника, дієслова, прикметника та 2) інтеракційно зумовлені повтори.

Розмовні конструкції з адресантно зумовленими повторами іменників, прикметників та дієслів мають 3 спільні моделі: з непоширеними повторами, з поширеними повторами та 3) з кільцевим повтором. Відмінними є 2 моделі: 1) поширений дієслівний повтор та 2) синонімічне дублювання дієслів – в українських розмовних конструкціях. Розмовні конструкції з інтеракційно зумовленими повторами мають 3 спільні моделі: з точними повторами репліки-стимулу, з неускладненим повтором окремого елемента репліки-стимулу, з повтором елемента репліки-стимулу, ускладненого питальним словом.

Антиципація є катафоричним розширенням грамаатичних форм розмовних конструкцій.

Спільною для зіставлюваних мов є модель установлення референційної тотожності іменника та займенника в художніх текстах XVIII ст. Відмінною національно-маркованою ознакою українських антиципованих розмовних конструкцій XIX ст. є вживання частки *воно*, за допомогою якої посилюється сигніфікативне значення предиката.

Відмінною моделлю, властивою англійським розмовним конструкціям, є функціонування займенника *it* як формально вираженого підмета, що співвідноситься з інфінітивним підметом у XVIII ст. та з герундіальним – у XIX ст. Його референційна тотожність з дієсловом-присудком у XVIII ст. має історичне пояснення. Так, з фіксацією сталого порядку слів S-V-O у середньоанглійській період винесення предиката в ініціальну позицію було способом побудови питального речення. Тож формальний підмет *it* для заміщення позиції підмета почав функціонувати в стверджувальному реченні.

Дейктичним розширенням лише українських розмовних конструкцій є вказівні частки. РК з вказівними частками у XVIII ст. містили вказівну частку *оце*. У XIX ст. РК із вказівними частками вже мають шість моделей: 1) РК з *ото*, 2) РК з *от*, 3) РК з *он*, 4) РК з *ось*, 5) РК з *оце*, 6) РК з *отсе*. Функція таких конструкцій – позначення завершеності думки щодо попередньої інформації, емпатичне виділення інформації в наступному контексті та вказівка на ставлення мовця до висловлення.

РОЗДІЛ 3

ПРОЦЕСИ СЕГМЕНТАЦІЇ ТА СУБСТИТУЦІЇ ГРАМАТИЧНИХ ФОРМ РОЗМОВНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ XVIII – поч. XXI ст.

Сегментовані висловлення, на думку Н. С. Валгіної [36, с. 182–196], членують висловлення на дві частини (два сегменти), встановлюючи особливі відношення між цими частинами – теми і судження стосовно неї. Основна функція сегментації полягає у виділенні та підкресленні обох членів конструкції.

Субституція, вказує Г. Г. Почепцов [92, с. 229], передбачає використання слів з узагальненим структурним значенням замість слів чи конструкцій з конкретним значенням, зазначених раніше в мовленні.

У дисертаційному дослідженні субституція розглядається як процес співвідношення різних за формою та тотожних за значенням висловлень.

3.1. Формально сегментовані англійські та українські розмовні конструкції

Процес сегментації зумовив появу РК з парцеляцією, приєднанням та називним уявленням.

3.1.1. Приєднання й парцеляція як формально-змістове членування англійських та українських розмовних конструкцій. У сучасній лінгвістиці на даний момент сформувався два підходи до вивчення явища парцеляції й приєднання, які семантично знімають напруження, створене однорідністю висловлення [97, с. 63]: універсально-індивідуальний та диференційний.

Представники універсально-індивідуального підходу вивчають природу парцеляції та приєднання крізь призму їхньої тотожності [289, с. 449] або ж індивідуальності [113, с. 15], адже парцеляція розглядається ними одночасно як 1) синтаксична універсалія мовлення, що передбачає побудову повідомлення шляхом розділу речень на кілька самостійних висловлень, інтонаційно та графічно відокремлених, проте єдиних за змістом [289, с. 449], так і як 2) відносно індивідуальна сфера, суть якої полягає передусім у тому, що мовець робить вільний вибір: використовувати чи ні цей засіб емоційно-стилістичної та логічної виразності [113, с. 15]. Парцеляція, як правило, не розриває граматичних і семантичних зв'язків між парцельованими елементами.

Диференційний підхід полягає у розгляді парцеляції та приєднання як окремих синтаксичних конструкцій [36; 113, с. 17; 117; 165; 179], оскільки на даний момент у лінгвістиці не з'ясоване співвідношення термінів *парцеляція / приєднання*, а тому деякі лінгвісти [36] стверджують, що парцеляція та приєднання є тотожними поняттями та чітко не встановлюють критерії для розрізнення цих мовних явищ.

Так, В. В. Богатько [19, с. 132–133] вважає, що обставинні приєднувальні речення способу дії, наприклад, укр. *Уран вивозять через Україну. Нелегально* належать до приєднувальних конструкцій. Таке членування має на меті актуалізацію винесеного за межі речення елемента, підкреслення емоційного навантаження та відношення мовця до подій, відображених у висловленні.

Аналізуючи концепцію П. С. Дудика з цього питання, Л. І. Конюхова [113, с. 17] наголошує, що, незважаючи на те, що П. С. Дудик наполягає на вживанні терміну *парцеляція* на означення стилістично вмотивованого членування ширших відрізків мовлення на дрібніші, сам називає їх приєднувальними [113, с. 17]. Паралельно функціонують також такі терміни, як *видільні речення* [117], *приєднувально-видільні речення* [165].

У дисертації приєднання та парцеляція розглядаються як різні синтаксичні явища, властиві стилізованому РМ.

Приєднувальні РК в сучасній літературній мові є [78, с. 106] самостійним граматичним явищем сполучення двох чи кількох синтаксично-розчленованих одиниць, одна з яких становить відносно незалежну семантико-граматичну частину єдності, а інші – граматично й за змістом приєднуються до першої. На межі першої частини і наступної є специфічна приєднувальна пауза. Неабияку роль при цьому відіграє послідовність сприймань, відчуттів, спогадів, об'єктів модальної оцінки тощо. Ця послідовність характерна тим, що приєднувальне речення співвідноситься з компонентами актуального членування попереднього основного висловлення, тобто послідовність сприймань відзначається не однорідністю, а зауваженням з приводу чогось, про що уже говорилося в основній частині [81, с. 106].

Своїм змістом приєднувальні конструкції значно залежать від контексту, а саме – від змісту і будови попереднього, структурно основного речення [71, 283–289]. Як вербальні, так і різні невербальні засоби в межах приєднувальних конструкцій відіграють важливу роль у відтворенні авторської модальності, підсилюючи, уточнюючи, відтінюючи лексично слабо виражені функції приєднувальних конструкцій у тексті й створюючи тим самим необхідні умови й конситуацію для правильного (з точки зору адресанта) сприйняття повідомлення адресатом [20, с.20].

Г. А. Коцюбовська [118, с. 7] розглядає приєднування як явище, що з'явилося в розмовному мовленні й перейшло в писемне, де реалізує логіко-сміслові відношення додавання. При оформленні їх граматичними та інтонаційними засобами авторка виділяє особливий семантико-синтаксичний зв'язок, за допомогою якого творяться приєднувальні конструкції, що мають двокомпонентний склад, відкриту будову. Їхній перший елемент є самостійним висловленням, до якого за допомогою матеріально виражених

засобів приєднування додається структурно й за змістом похідний елемент. Приєднувальні конструкції характерні однобічною залежністю й постпозиційним розташуванням приєднуваної одиниці, переривчастим характером зв'язку між частинами, який супроводжується зниженням голосу перед другим елементом, інтонаційною завершеністю базового, значною паузою, наголосом на сполучниках і сполучних словах та логічним виділенням дотаккого компонента.

Авторка [118, с. 7–9] вирізняє конструкції з власне приєднувальними засобами зв'язку (за допомогою сполучників *та й, ще й, та ще, та ще й, адже, тож, тобто* та модальних слів, повнозначних частин мови й часток, які, зберігаючи своє лексичне значення й суб'єктивну модальність, одночасно виконують функцію службових слів: *правда, щоправда, втім, до речі, може, можливо, мабуть, либонь, очевидно, видно, напевне, зрештою, одне слово, вірніш, власне, отже, звичайно, між іншим, у всякому разі, до того ж, при цьому, при тому, причому, тільки, крім того, точніше, особливо, теж, надто, навіть, принаймні, хіба, чи, ну*; 2) конструкції із засобами зв'язку, омонімічними сурядним (сполучникова роль засобів приєднувального зв'язку, які є омонімами сурядних (*і, та, а, але, однак, зате, проте*); 3) конструкції із засобами зв'язку, омонімічними підрядним. Сполучники, модальні слова й частки вирізняються суб'єктивною (вираження відношення мовця до висловлення через оцінку по відношенню до норми) та об'єктивною частиною її семантики (зв'язок з фоном, реалізованими та можливими ситуаціями) [16, с. 16–17].

При *парцеляції* речення поділяється на декілька комунікативно самостійних сегментів – фраз одного висловлення. Фраза, в якій реалізується структурно незалежна частина речення, є базовою, а фраза, в якій реалізується залежна частина – парцелят [174; 198]. Проникаючи в мову художньої літератури, парцельовані конструкції [18, с. 12–13; 115, с. 17] використовуються для :

- створення різних стилістичних ефектів, відображаючи спонтанність та невимушеність РМ;
- підвищення рівня сприйняття тексту, логічного виокремлення найважливіших частин висловлення;
- особливої експресії і збільшення емоційного впливу на адресата, що відображає специфіку внутрішнього мовлення й фрагментарність мислення;
- збільшення іллокутивної сили висловлення;
- збільшення експресивності;
- економії мовних засобів.

Одним з найпоширеніших видів парцеляції є мовленнєвий розрив однорідних членів [137, с. 64; 173, с. 292]: однорідні підмети, присудки, однорідні другорядні члени речення оформляються у складі висловлення як окремі фрази [82, с. 151], що посилює їх внутрішньо текстове навантаження. Парцеляти у формі другорядних членів речення на власне-синтаксичному рівні постають неповними реченнями [137, с. 66]. Іntenційно-комунікативне призначення таких парцелятів є завжди ситуативно й прагматично мотивованим і пов'язане з відповідними інтенціями: зосередження уваги адресата, актуалізація знань адресата тощо.

Парцеляція, як правило, не розриває граматичних і семантичних зв'язків між парцельованими елементами [113, с. 15]. Парцеляція реченнєвого цілого, за дослідженнями О. В. Пустовар [179, с. 8], може відбуватися як на етапі його змістового програмування, так і на етапі реалізації змістової програми. В обох випадках парцеляція спричиняється когнітивним дисонансом, або *когнітивною ентропією* – недоінформованістю адресата (з точки зору мовця) [179, с. 8].

При парцеляції утворюються два висловлення [128, с. 144]. Під впливом першого висловлення друге змінюється, редукується. За змістом (проте не за формою) воно не є частиною першого речення, а залишається частиною другого, повністю не проголошеного речення.

Отож, приєднувальні конструкції відрізняються від парцельованих побудов 1) типом інформації, відокремленої від базової частини, 2) наявністю сполучних слів чи сполучників. Проаналізовані розвідки науковців свідчать, що приєднувана частина містить додаткову інформацію, натомість парцельована – основну, яка актуалізується через членування речення.

Таблиця 3.1.

Зіставлення англійських та українських приєднувальних РК

Приєднання	
Англійська мова	Українська мова
підметів	
XVIII ст.	XIX ст.
присудків	
XVIII ст.	XIX ст.
означень	
XX ст.	XX ст.
додатків	
XIX ст.	XIX ст.
обставин	
XIX ст.	XIX ст.

Англійські та українські приєднувальні РК містять приєднання: 1) однорідних присудків: англ. *Do they **game? -or drink? -or fiddle?*** [Burney, 98]. *O Villars! hear! pity! And relieve me!* [Burney, 15] / укр. *Не дуже міцний камінець, навіть трошки **кришиться** під натиском. **І світиться*** [Владко, 538]; 2) підметів: англ. ***People** just came because the British were there. **Even the Malays*** [Burgess, 182] / укр. *Чи не знаєш ти, Катерино, хто **вони такі? Чи шляхтянки, чи козачки? чи українки благочестивої віри, чи католички?*** [Нечуй-Левицький, 259]; 3) означень: англ. *Fourteen fifty. And not a bloody penny more. **And lucky** to get that* [Burgess, 32] / укр. *Ні, краса - то надто грубе слово. **Тобто, неточне. Та ще й цією дурнуватою англійською*** [Карпа, 44]. *Так, Ван, радіограма з землі. **І дуже важлива*** [Владко, 648]; 4) додатків англ. *Gloomily he watched **bills parade and curtsy** before his inward eye. **And these shadowy bills, further back, grown as familiar as a wart or a jagged tooth. And***

the accounts in the drinking-shops. And the club-bill, three months old. And the letter that blasted swine Hart had written to his boss [Burgess, 3] / укр. *Так ти злигалась з лакеями? З Стьопкою?* [Мирний, 94]; 5) обставин *And timely* [Carré, 313] / укр. *Ви бували в чужих краях? У Франції, в Парижі?* [Нечуй-Левицький, 365].

Парцельовані РК функціонують як в англійському, так і в українському розмовному мовленні з XIX ст. у межах: 1) простого речення, 2) складнопідрядного речення, 3) складносурядного речення.

Таблиця 3.2

Зіставлення англійських та українських парцельованих РК

	Англійська мова	Українська мова
Парцеляція	у простому реченні	
	головних членів речення	
	XIX ст.	
	другорядних членів речення	
	XX ст.	
	в складносурядних реченнях	
	XIX ст.	
	в складнопідрядних реченнях	
	XIX ст.	

У простому реченні парцельованим є 1) головні члени речення (підмет чи присудок) та 2) другорядні члени речення (додаток, означення, обставина).

Серед РК з парцеляцією головних членів речення виокремлено: 1) парцеляцію підмета та 2) парцеляцію присудка. При цьому найчастіше піддаються парцеляції присудки. Вчені [175, с. 84; 194, с. 109–110; 261, с. 107; 113, с. 46] відстоюють точку зору, що присудок у граматичному розумінні важливіший за підмет, адже, за І. Р. Вихованцем [49, с. 67], жоден член речення не може зрівнятися з присудком за синтаксичною роллю в реченні. А. П. Загнітко [83, с. 53] вважає, що семантична природа предиката визначає в змістовому плані кількість синтаксичних позицій, прогнозує їх функції та визначає

синтаксичні зв'язки речення. Тому в англійському й українському РМ поширеним явищем розмовного синтаксису є парцеляція присудків: англ. *So why had he gone? Who had told him to go? Paid him to go? Ordered him to go? Threatened him if he didn't go?* [Carré, 387] / укр. *Дівчина одбігла трохи і собі стала. Озирнулась, глянула на його веселими очима, усміхнулась свіжим, молодим личком* [Мирний, 5]. *Чіпка глянув на діда, підвівсь і поплентався стороною, позад отари, немов п'яний, наче учадів... Голову на груди звів, очі в землю потупив... Нічого не чув, не бачив... Не знав, коли й у село прийшов, як і додому достався... Очумався уже в хаті...* [Мирний, 44].

Тут парцельовано однорідні присудки, чиї функції ще більш акцентуються завдяки винесенню їх в окреме висловлення. Під час опису дій в їх часовій послідовності та передаючи динаміку дії, основними функціями парцельованих однорідних присудків є полегшення сприйняття інформації, конкретизація опису та створення наочності [27, с. 17–18.]. Парцеляція присудка відбувається в той момент, коли для збереження змістової та граматичної рівноваги фраза завершується, а присудок повторюється та піддається подальшому поширенню в новій фразі [84, с. 68].

Від середини XIX ст. в англійському та українському РМ зафіксовано РК з парцеляцією підмета: англ. *Images were playing in Woodrow's mind. Bluhm the Westerner's African, bearded Apollo of the Nairobi cocktail round, charismatic, witty, beautiful* [Carré, 21] / укр. *То що важливіше? Земля чи територія?* [Загребельний, 321].

Проте слід зауважити, що в зіставлюваних мовах підмет майже не зазнає парцеляції. Парцеляція ж присудка є найпоширенішим видом РК (англ. 13 / 4 од. – укр. 18 / 6 од.) з сегментацією головних членів речення.

В англійському РМ, як і в українському, парцеляція другорядних членів речення має на меті експресивізацію певного елемента висловлення.

Парцеляцію другорядних членів речення виявлено аж у XX ст. При цьому в англійських та українських РК парцеляція означення є найпоширенішим видом: англ. *That was one I hadn't heard before.*

Emotionalized, Langsheer hodpod, or something like that, had been the name of that dish. Exciting, full of meat, rich in gravy / укр. Максим прийшов... Од Тура... Живий, А це і є абсент. Чистий. Тільки підігримий спалюванням коричневого цукру, порівняно з парцеляцією додатка: англ. You come over here to the bar and have a little drink. With me / укр. Дякую, панотченьку, дякую коханий... За гостину і за все інше та обставини: англ. Smoke rose high – cigarettes and golden table-lighters brought round by un-deferential white-coated flunkeys – but there was nothing to drink except orange crush – officially / укр. Повертати треба праворуч. Не швидко. Краще повільно; Вони перегородили шлях річці. Як гребля.

За допомогою парцеляції означення акцентується увага на його лексичному значенні, базова ж частина звучить з напругою [113, с. 69; 196, с. 17]. Уживання ж обставини в окремому висловленні, за дослідженням М. О. Платонова [170, с. 68], створює враження інтимної близькості, а читачеві здається, що ця розмова є ніби продовженням перерваної бесіди [170, с. 68]. Винесення в окреме висловлення обставини місця виконує дейктичну функцію, тобто локалізує певний предмет у просторі.

При парцеляції *у складносурядних реченнях* в англійській та українській мовах ХІХ – поч. ХХІ ст. часто відокремлюються парцеляти, що поєднуються з базовою частиною за допомогою єднальних та протиставних сполучників. Для приєднувальних конструкцій в сучасній англійській мові типовою є наявність сполучникової зв'язки *and* і *but*, а в українській – *але*, *проте*: *He was hating everything and everybody. But he did not move* [Burgess, 89] / укр. *Довелося пояснити... Але він не опирався* [Сичевський, 182].

У складнопідрядних реченнях парцелюється, як правило, підрядна частина причини: англ. *Where you can be totally anonymous, recover your balance, take long country walks, pop up to London to see us when we need you or vice versa, pop back again. Because it's on offer* [Carré, 143] / укр. *Гриша ще не знав, що Пшонь опинився у Веселоярську завдяки товаришеві Жмаку. Бо товариш Жмак, незважаючи на свою якнайвищу принциповість, страшенно*

любив дружину, а ще більше – єдину доньку [Загребельний, 316]. А Сомко про те не думає й не гадає; да й Шрам, і Черевань, і сама Череваниха байдуже. Бо в ту старовину, коли дівка заручена, то вже й годі, уже й не кажи, що не сей, а той мені люб, а то на весь світ піде слава [Куліш, 60] або підрядна з'ясувальна частина: укр. Я зараз подумала, що... Що у них є всі підстави знищити нас з тобою [Сичевський, 185] (лише в українському мовленні).

Отож, у зіставлюваних мовах парцельованими є прості, складносурядні та складнопідрядні речення. У межах простого речення парцелюються: 1) головні члени речення (присудок чи підмет), при цьому парцеляція присудка є найпоширенішим видом розмовних конструкцій (англ. 13 / 4 од. – укр. 18 / 6 од.) та 2) другорядні члени речення – означенням (додаток, означення, обставина) з найпоширенішим видом (англ. 19 / 7 / 5 од. – укр. 28 / 7 / 10 од.).

3.1.2. Називний уявлення як формально-асоціативне членування англійських та українських розмовних конструкцій. Конструкції з називним уявлення відносять до сегментованих конструкцій РМ [252; 253; 254], у яких суб'єкт думки посідає ініціальне положення (ініціальна фраза), встановлюючи референційну тотожність із займенником у подальшому контексті (базова фраза).

Уперше цей тип РК в англійській мові виокремив J. Ross у 1967 р. [275], в російській – О. М. Пешковський у 1934 р. [166]. Останній [166, с. 174] зазначав, що думка про буття є найелементарнішою у мисленнєвому апараті людини, але в мові можна виражати не лише думки, а й окремі уявлення без відтінку справжньої реальності та відповідності дійсності. Саме називний уявлення має таке значення і виконує функцію заміни кличної форми, тобто так званого звертання. Натомість, щоб звертатися до когось, потрібно уявляти, що він слухає, і відповідно існує. Водночас достатньо навіть уявлення про це, зокрема в тому разі, коли відомо, що предмет звертання не може бути почутим: звертання до неживих істот чи

відсторонених понять, звертання до відсутніх або до тих, кого взагалі не існує: звертання до небіжчиків, до міфічних істот [166, с. 174–176].

У сучасній лінгвістиці склалося п'ять підходів до вивчення називного уявлення:

- 1) встановлення співвідношення різних понять на позначення іменника у називному відмінку, що має корелят у наступному висловленні;
- 2) визначення синтаксичного статусу називного уявлення як номінативного речення;
- 3) розгляд називного уявлення як монофразової та поліфразової структури;
- 4) аналіз синтаксичних зв'язків називного уявлення з наступним реченням;
- 5) з'ясування функцій називного уявлення.

Прихильники *першого* підходу досліджують семантику іменника у називному відмінку, на основі якої виокремлюють:

- 1) конструкції з плеонастичними займенниками [189];
- 2) конструкції з називним уявлення [127; 153; 172];
- 3) конструкції з називним теми [1; 172];
- 4) конструкції з препозитивним тематичним сегментом [141].

Так, О. Б. Сиротиніна досліджує конструкції з плеонастичними займенниками, які також називає конструкціями із "зайвими" займенниками, класифікуючи їх на [189, с. 112–117]:

– сегментовані конструкції, в яких займенники використовуються переважно в офіційному мовленні як особливий стилістичний прийом. Конструкції цього виду не типові для РМ;

– "негладкі" конструкції усного мовлення, де "зайві" займенники вживаються у зв'язку із неможливістю заздалегіть продумати структуру фрази (внаслідок обмеженості оперативної пам'яті мовця). Вони широко представлені в розмовному мовленні, а також особливо характерні для людей, які майже не володіють навичками спонтанного усного мовлення. У

представників високої культури мовлення такі займенники використовуються для заповнення паузи під час пошуку необхідного слова, але найчастіше у випадку поширеного підмета, тобто збільшення довжини висловлення за межі, допустимі до усного сприйняття. Цим "зайвий" займенник допомагає слухачу сприймати сказане, а мовцю – породжувати мовлення;

– "якісні" конструкції представлені в усіх видах усного мовлення і є широко вживаними в стилізованому розмовному мовленні. Для них характерні яскраво виражені якісні характеристики підмета. рос. *Бабка – она всех переговорит [разговорчивая]* [189, с. 112–117].

Особливу увагу учені приділяють встановленню співвідношень термінів *називний уявлення* та *називний теми*. Так, *називний уявлення* найчастіше включає до себе іменники зі значенням 'людина', що передають внутрішній світ, почуття, стани, відносини (кохання, щастя, простота, доброта, доля, праця, свобода, біль, ностальгія, мужність, правда). Із конкретних іменників часто використовуються слова з речовим значенням, що позначають поняття першочергової важливості для людини (вода, хліб, кров), а також імена знаменитих осіб і географічні назви [1, с. 112]. Відокремлений називний відмінок досить часто в експресивній мові ставиться на початку, рідше – в кінці речення з метою, перше ніж будувати саме речення (або після того, як воно збудовано), викликати у слухача певне яскраве уявлення чогось, яке відбито у свідомості мовця [125, с. 72–73]. Такі відокремлені називні відмінки, дублюючи займенник чи іменник, наявний в основній частині речення, самі "втягуються" у речення і становляться його членами, проте відокремленими та відносно незалежними.

У складі *називного теми* лексика зазвичай більш різноманітна: назви предметів, речовин (рюкзак, кефір, взуття, їдальня), назви осіб, де форма однини виражає відсторонено-множинне значення (військовий будівельник, позитивний сучасний герой) [1, с. 112–113]. Часто називний теми виступає у вигляді зачину, окреслюючи тему подальшої розповіді. О. А. Земська

стверджує про існування називного теми лише в посиланнях. Розглядаючи називний відмінок у препозиції до займенникового корелята, дослідниця зазначає, що "це, так званий, називний теми, проте є недоцільним об'єднувати під назвою *називний теми* явища різного роду: конструкції з одинарним називним відмінком, винесеним у антипозицію, і конструкції на зразок рос. *У нас одна была старенькая, она говорит*" [89, с. 242–243]. О. О. Лаптева ж виділяє конструкції з називним теми, до складу яких входить дієслово. Цю думку також заперечує О. А. Земська: "конструкції з вираженим дієслівним членом у складі називного теми значно різняться від конструкцій, що включають називний теми" [89, с. 243]. Її підтримує Кв. Кожевнікова, яка пише, що "дослідниками відмічається поширення ініціального положення теми чи реми висловлення, найчастіше у формі називного відмінка, і пов'язане з ним прагнення теми чи реми до формальної незалежності від іншої частини висловлення. Так званий *називний теми* особливо притаманний запитальним реплікам" [106, с. 518].

Англійському розмовному мовленню також властива конструкція такого виду, проте вона відома під назвою *noun phrase prefaces co-referential to pronouns* [іменникова фраза, співвідносна займеннику] [264, с. 1074] або ж англ. *left dislocation* [242, с. 127], що буквально перекладається як *структура, зміщена вліво*.

Зрозуміло, що кожен з цих термінів може бути вжитий на позначення конструкцій РМ, що складаються із двох частин: іменника у називному відмінку і корелята. Проте, найбільш обґрунтованим є термін *конструкція з називним уявленням*, оскільки поява іменника в називному відмінку в першій частині висловлення одразу ж спричиняє виникнення у свідомості людини певного уявлення про об'єкт, виражений іменником.

Представники *другого* підходу вивчають синтаксичний статус називного уявлення. Розвідки одних дослідників [7; 71] об'єднані спільною ідеєю про те, що називний уявлення є різновидом номінативних речень.

Однак у працях інших науковців [36; 173] висвітлено відмінну позицію з цього питання, яка полягає у виключенні називного уявлення із класу речень.

Прибічники тлумачення називного уявлення як номінативного речення відстоюють свій погляд, обґрунтовуючи його тим, що:

- у номінативному реченні, вираженому називним уявленням, повідомляється, що у свідомості мовця є уявлення про предмет або явище, а в типових різновидах номінативних речень стверджується буття предмета в реальній дійсності [7, с. 138];

- називний уявлення є одним із типів номінативного речення, адже синтаксично та інтонаційно він функціонує як окрема комунікативна одиниця, яка служить формою повідомлення про певне уявлення, що виникло у мовця і яке, можливо, він хоче викликати в інших [69, с. 216];

- згідно зі ступенем виявлення диференційних ознак називних речень, серед загального фонду номінативних конструкцій видається можливим виділити ядерні (буттєві, вказівні номінативні речення), напівпериферійні (називні речення) та периферійні реалізації (називний теми та називний уявлення) [203, с. 12];

- називний уявлення, за О. Г. Руднєвим, має статус номінативного речення, проте в ньому нема висловлення, а є лише постановка питання про особу, предмет чи явище для роздумів [182, с. 44].

Підставами для розуміння називного уявлення як особливої синтаксичної побудови, а не номінативного речення, є те, що називний уявлення позбавлений:

- головної ознаки речення – предикативності, яка вказує на співвіднесеність висловлення з дійсністю [143, с. 44];

- смислової закінченості та кінцевої інтонації речення [143, 44];

- предикативних категорій модальності, часу, особи [173, с. 263];

- граматичної і функціональної самостійності, оскільки відсутні значення буття та інтонаційної закінченості [37; 30];

- вказівки на існування предмета, події чи явища [149, с. 16];

– семи буття (конститутивної ознаки номінативних речень) [98, с. 261].

Називний уявлення, на відміну від номінативного речення, репрезентується будь-яким іменником, у той час, як називний номінативного речення включає два лексико-семантичних розряди: іменники зі значенням предметів у просторі (*стіл, ліс*) чи іменників на позначення часової тривалості (*осінь, тиша, вечір*) [98, с. 262].

У номінативному теми, підкреслює А. П. Загнітко [85, с. 226], наявне уявлення про предмет розгортається та уточнюється. Розвиваючи ідею інтонаційної моделі конструкцій з називним уявленням, В. І. Казаріна [98, с. 262–263] зауважує, що останній характерний специфічною інтонацією, яка відрізняє його від номінативного речення. Обов'язкова тривала пауза після називного уявлення є природною для оформлення мовцем наступного висловлення. Загалом інтонація називного уявлення, що є виразною та компактною, має на меті викликати відповідне уявлення в свідомості адресата. Найпослідовніше інтонація називного уявлення та номінативного речення висвітлена І. М. Войтицькою, яка на прикладі двох речень довела, що номінативне речення характеризується нисхідною інтонацією середнього регістру, а називний уявлення має висхідну інтонаційну модель вищого регістру [98, с. 263–264].

Представники *третього* підходу вивчають будову конструкцій з називним уявленням. Одні вчені [253] наполягають на розумінні такої конструкції як монофразової структури англ. *This little shop – it's lovely, You know, the vase, did you see it?* Прихильники ж іншої теорії [262] одностайні в тому, що конструкція з називним уявленням є комплексною інтеракцією, яка потребує участі у розмові більш ніж одного мовця. Прикладом комплексної інтеракції може бути англ.: *A: A picture! B: Yes A: It is wonderful.*

Зробивши огляд праць з питання називного уявлення, можна стверджувати, що називний уявлення не відноситься до номінативних

речень, оскільки він виступає як тема висловлення, що залежить від базового речення та характеризується висхідною інтонацією.

Четвертий підхід полягає у встановленні синтаксичних зв'язків називного уявлення з наступним реченням. У науковій літературі зустрічаємо два погляди на розуміння називного уявлення: 1) називний уявлення може бути членом речення, хоч відносно самостійним, незалежним, різко віддаленим [125, с. 72]; 2) називний теми, лексично і функціонально пов'язаний з наступним реченням, не є членом цього речення [173, с. 263; 204, с. 97], бо жоден із членів речення не може виражати властиві йому відношення.

В рамках дослідження більш виправданим здається другий підхід, що не відносить називний уявлення до членів речення зважаючи на його функції, які не є тотожними функціям членів речення.

Саме функції називного уявлення становлять об'єкт досліджень для прибічників *п'ятого* підходу. Так, називний уявлення [143, с. 56–64] має наступні функції:

- психологічну;
- експресивну (акцентування, підкреслення теми висловлення);
- фактичну (раніше згадуваний об'єкт стає темою наступного висловлення);
- емотивну (підкреслення почуття радості, гордості, захоплення з окличною інтонацією);
- текстотвірну (експресивний зачин);
- інтенсифікативну [112, с. 136];
- генеративну [132, с. 12] (мовець, використовуючи іменник у називному відмінку в "чистому вигляді", вказує слухачу, що далі передбачається подія, джерелом якої буде референт цього іменника);
- топіка [205, с. 463];
- введення нового референта [243; 251];
- повторне введення раніше зазначеного референта [243; 251].

Таблиця 3.3

Зіставлення англійських та українських РК з називним уявленням

Англійська мова		Українська мова	
Pr (p)			
Pr (p) прямиий відмінок		Називний відмінок	
Adj + N + Pr (p)	XVIII ст.	Adj + N + Pr (p)	XX ст.
Pr (dem)+ N+ Pr (p)	XVIII ст.	Pr (dem)+ N+ Pr (p)	XX ст.
Conj + N + Pr (p)	XVIII ст.	-	-
N + Pr (p)	XIX ст.	N + Pr (p)	XX ст.
Pr (p) непрямиий відмінок			
N + Pr (p)	XVIII ст.	N + Pr (p) в родовому відмінку	XX ст.
Adj + N + Pr (p)	XVIII ст.		
Pr (poss)		Pr (p) + N + Pr (p) в родовому відмінку	
Adj + N + Pr (poss)	XVIII ст.		
Pr (dem)		N + Pr (p) в знахідному відмінку	
N + Pr (dem)	XIX ст.		
Adj + N + Pr (dem)	XIX ст.	Pr (poss)	
		Adj + N + Pr (poss)	XX ст.

Слід дати окреме пояснення щодо англійських РК з називним уявленням. Хоча називний відмінок іменника в англійській мові є умовним у плані його морфологічної природи, функція, яка була йому властива ще в староанглійський період, збереглася і в сучасній англійській мові: іменник на позначення предмета мовлення має морфологічну природу колишнього називного відмінка, але вже як різновид Common Case.

Дослідивши англійські РК з називним уявленням можна стверджувати, що початковою стадією їх функціонування була середина XVIII ст. У XVIII – XIX ст. українські РК з називним уявленням виявлені не були.

Залежно від розряду займенників за значенням, що встановлюють референційні зв'язки з іменником, РК з називним уявленням XVIII ст. поділяються на два типи: 1) РК з особовим займенником та 2) РК з

присвійним займенником. У XIX ст. з'являються 3) РК з вказівним займенником.

У XVIII ст. в англійській мові функціонували три відмінки займенників (називний, родовий, непрямий), які в свою чергу розвинулися від чотирьох (називного, родового, давального, орудного) на початку XIII ст., коли давальний та орудний відмінки злилися в одну форму. Однак, у XVIII ст. не було виділено конструкцій з називним уявленням, що встановлюють референційну тотожність з займенником у родовому відмінку, тому всі синтаксичні конструкції з називним уявленням та особовим займенником поділяються на два типи: а) РК із особовим займенником у називному відмінку та б) РК із особовим займенником у непрямому відмінку.

Типовими моделями англійських РК з називним уявленням з особовим займенником у називному відмінку були [160]:

1. Adj + N + Pr (p): англ. *Poor Girl! pursued he, she had Reason to be angry, if that was the Case* [Lennox, 335]. *Poor Isabella! –she is sadly taken away from us all!* [Austen, 103]. Прикметник у XIX ст., на відміну від XVIII ст., може мати найвищий ступінь порівняння для інтенсифікації та відображення оцінки суб'єкта мовлення: англ. *The stupidest fellow! He was afraid not even Miss Woodhouse* [Austen, 94]. У таких конструкціях прикметник перебуває у препозиції до іменника. Іменник може бути власним або загальним (конкретним), натомість власні іменники в такій моделі конструкцій були більш вживаними в англійських текстах XIX ст.

Окрім стверджувального речення, базова фраза може містити окличне: англ. *Poor little thing! I can't tell what she was thinking about!* [Galsworthy, 237] або запитальне речення: англ. *These young people – where had they got to?* [Galsworthy, 99].

Також у XX ст. можливе поєднання моделі Adj + N + Pr (p) з моделлю N + Pr (p): англ. *Beautiful girl, belle of the ball, older husband – is she flirting?* [Carré, 69]. *The pig, the bloody pig. He wants to hurt me, that's all* [Burgess, 175].

Українські РК з називним уявлення XX – поч.ХХІ ст. побудовані за тією ж моделлю: Adj + N + Pr (p): укр. *Судовий процес! Зрозуміло, що він стане політичною трибуною, з якої ми відкриємо більшовиків перед усім світом!* [Сичевський, 54]. Слід зазначити, що ініціальна та базова фраза конструкції з називним уявлення виражаються не лише окличними реченнями, а й запитальними: укр. *А панорамний радіолокатор? Хіба він не допоможе?* [Владко, 477]. У таких конструкціях прикметник перебуває у препозиції до конкретного іменника.

2. Pr (dem)+ N+ Pr (p): англ. *Such Sort of Letters, return'd Tinsel's Man! Why, do you know what they contain, then?* [Lennox, 488]. Ця модель, зафіксована у XVIII ст., може бути поширена єднальним сполучником *and*: англ. *And such men! They seemed to understand every part of a woman's dress better than we do ourselves* [Burney, 40]

Дану модель зафіксовано в українському розмовному мовленні XX ст.: укр. *А отой письменник, що до нас їздить, - він теж трактористом був* [Загребельний, 277]. Тут базова фраза виражена повним двоскладним реченням, проте базова фраза даної моделі може бути еліптичною: укр. *А цей Шпонь, він як з сім'єю?* [Загребельний, 291].

3. Conj + N + Pr (p): англ. *But the Captain, what will he say-I had better go home in a chair* [Burney, 77]. *But your partner, Ma'am? perhaps he may resent my detaining you* [Burney, 73]. *And Mrs. Perry and the children, how are they?* [Austen, 134]. *And that excellent Miss Bates! – such thorough worthy people! – How are they, sir?"* [Austen, 135]. У цьому разі називний уявлення представлений двома ініціальними іменними фразами, референційно тотожними спільному особовому займеннику. Про існування такого типу конструкцій з називним уявлення згадував R. Hidalgo (в іспанській мові) та Barnes Cadiot (у французькій мові).

4. Слід також наголосити, що англійським розмовним конструкціям були властиві моделі з називним уявлення, що склалися з N або N + N та займенника в називному відмінку. При цьому варто зауважити, що XIX ст.

стало початковим етапом формування такої моделі РК: англ. *Lord of the earth and sea, he bends a slave* [Austen, 93] (конкретний іменник) і: англ. *The naiveté of Miss Smith's manners—and altogether— Oh, it is most admirable!* [Austen, 60] (абстрактний іменник). У ХХ ст. базова частина може бути еліптичною: англ. *Work! Nothing like it, is there?* [Galsworthy, 259]. В англійській мові ця модель може поширюватися власним займенником у препозиції до іменника: англ. *Your wife! She doesn't like the cold?* [Galsworthy, 72]. У даній базовій фразі міститься інверсійне висловлення, метою якого є економія висловлення.

Модель N + Pr (p) була характерна і для українського РМ ХХ ст.: укр. *Листонад! Який погідний видався він у тому страшному сорок четвертому* [Сичевський, 29]. У ХХІ ст. використовуються РК, ініціальна фраза яких виражена не лише загальним, а й власним іменником: укр. *Олег Меншиков! Невже він?* [Роздобудько, 96]. Базова фраза конструкції з називним уявлення представлена як повним, двоскладним реченням (перший приклад), так і неповним реченням (другий приклад).

З-поміж РК з називним уявлення з особовим займенником у непрямому відмінку виділено дві моделі:

1. N + Pr (p) в непрямому відмінку: англ. *Ah! the Traitor! interrupted Arabella in a Rage: Fain would I have found out some Excuse for him, and justified him in my Apprehension* [Lennox, 182].

2. Adj + N + Pr (p) в непрямому відмінку: англ. *Careless fellow! – What can detain him?* [Burney, 65]. *Ungrateful puppy! – I could bastinado him!* [Burney, 67].

Серед непрямих відмінків українських РК з називним уявлення, що встановлюють референційні відношення з іменником у називному відмінку ініціальної фрази, виокремлено родовий та знахідний відмінки та встановлено такі моделі: 1) Pr (p) + N + Pr (p) в родовому відмінку: укр. *А моя Хвенька! Хто її приструнить?* [Загребельний, 303] або N + Pr (p) в родовому відмінку, *Парасолька від космічного проміння, товаришу Ван Лун. пам'ятає, ви жартували, що її треба винайти?* [Владко, 477] та 2) N

+ Pr (p) в знахідному відмінку: укр. *Тегарт! Вольфганг Те гарт... Як же він раніше не подумав про нього?* [Сичевський, 55].

РК з присвійним займенником були утворені за моделлю: Adj + N + Pr (poss): англ. *Unhappy Man! his presumption will be severely enough punished, though I do not add Anger to the Scorn which I have expressed for him* [Lennox, 21].

РК з називним уявлення із вказівним займенником почали використовуватися мовцями у ХІХ ст.: англ. *A new servitude! There is something in that* [Bronte, 141]. *Indian summer – that is all!* [Galsworthy, 264]. *Thornfield! that, doubtless, was the name of her house: a neat orderly spot, I was sure; though I failed in my efforts to conceive a correct plan of the premises* [Bronte, 145]. *Suicide! What should he do that for?* [Galsworthy, 239].

У межах певної комунікативної ситуації іменник у називному відмінку виражає такі сигніфікативні значення:

– радість і захоплення: англ. *And such men! They seemed to understand every part of a woman's dress better than we do ourselves* [Burney, 40] / укр. *Ультразолото! Таємничий, загадковий, невідомий досі метал! Він надасть всім іншим металам, як припускає академік Рундін, властивостей благородного золота – не піддаватися корозії!..* [Владко, 350]. *Дивні, незвичайні дерева! Вони були схожі водночас і на пальми, і на гігантську папороть* [Владко, 500]. *Дивовижні камінці! Треба буде обов'язково показати їх Миколі Петровичу і Вадиму Сергійовичу... так, показати, а от як це зробити?;*

– роздратування: англ. *Ungrateful puppy! – I could bastinado him!* [Burney, 67] *Silly bastard. He could swear aloud because his wife, who knew some English, was away in Kuala Lumpur* [Burgess, 17] / укр. *Ну ж Самусь! І чого йому треба в Щуся?* [Загребельний, 128];

– приголомшення: англ. *Suicide! What should he do that for?* [Galsworthy, 239]. *Poor little Phil! He was all she had* [Rohmer, 20] / укр. *Гола жінка! Скільки їх уже купалося в наших романах і фільмах, а кожному*

постає, мов об'явлення Іоанну Богослову на острові Патмос [Загребельний, 128]; *Яка радість, Федю! Такі події, такі зміни... Тепер усе піде по-іншому* [Сичевський, 63].

Розділові знаки відіграють важливу роль в оформленні називного уявлення. Як правило, ініціальна фраза відокремлюється від базової за допомогою знаку оклику, трикрапки, крапки. За дослідженням В. І. Казаріної [98, с. 263–266], рідше має місце знак оклику у поєднанні з трикрапкою, тире, кома, двокрапка. Знак оклику посилює чуттєву основу поняття, інформує про схвильованість автора та емоційну насиченість тексту, що містить називний уявлення. Трикрапка є засобом вираження компоненту роздум. Відокремлена від базової частини за допомогою крапки ініціальна фраза втрачає властиву їй окличну інтонацію і набуває інтонації стверджувального речення. Розділовим знаком в РК з називним уявленням також може бути також і тире. За Т. П. Степановою [197, с. 59], у конструкціях з тире іменник в називному відмінку втрачає певні властивості: наочно-чуттєва основа слова зменшується, наближаючи називний уявлення до номінативного описового речення. При відокремленні ініціальної фрази комою втрачається наочно-чуттєва основа, емоційна та спонукальна семи. Знак запитання після називного уявлення не сигналізує про інтенцію пошуку відповіді на питання, а містить емоційний компонент, який відображається у базовій фразі та характеризує предмет мовлення, виражений називним відмінком [98, с. 263–266].

Таким чином, спільними для англійських та українських РК із називним уявленням, що співвідноситься із особовим займенником у **прямому відмінку**, є 3 моделі: 1) Adj + N + Pr (p); 2) Pr (dem) + N + Pr (p); 3) N + Pr (p).

РК з називним уявленням, що співвідноситься із займенником у **непрямому відмінку**, мають 2 спільні моделі у зіставлюваних мовах: 1) Adj + N + Pr (poss) та 2) N + Pr (p). У другій моделі в українській мові називний уявлення вживається для встановлення референційної тотожності з займенником у родовому та знахідному відмінках. Виявлено також 2 відмінні

моделі англійських РК: N + Pr (dem); Adj + N + Pr (dem).

3.2. Формально заміщенні англійські та українські розмовні конструкції

Процеси заміщення властиві інверсії, інтертекстуальним РК та комунікативам.

3.2.1. Англійські та українські інверсійні розмовні конструкції з заміщеною позицією членів речення. Розвиток комунікативного синтаксису сприяв активізації уваги учених [1; 17; 56; 77; 89; 127; 189; 191; та ін.] до виокремлення конструкцій РМ з *інверсією*. Так, *інверсією* називають зміну звичайного порядку слів або частин речення, що є ознакою синтаксичного устрою мови [289, с. 180].

Загальновідомо, що англійська мова має усталений порядок слів, а українська мова належить до мов із вільним порядком. Проте свобода порядку слів не виключає правил, що регулюють розташування членів речення. При зворотному порядку слів у художньому та розмовному мовленні автор робить акцент на тому члені речення, який виносять у сильну позицію, тобто на початок чи кінець [172, с. 166–167].

В українській мові порядкові слів належить не стільки власне синтаксична, скільки стилістична роль, адже він може мінятися залежно від логічних, ритмічних та художньо-естетичних намірів. Інверсія ж підкреслює, сприяє підсиленню логічного наголосу, увиразнює [125, с. 134–141].

Інверсійними РК вважаються конструкції з непрямым порядком слів. Однак, в англійській мові існують конструкції, дискусії з приводу еліптичності яких є досить полемічними. Зокрема П. С. Жуйкова [80, с. 10] пише, що не визначено характер порядку слів у англійських буттєвих "клаузах" зі зворотом *there is / there are*, оскільки вчені ще чітко не визначили синтаксичний статус компонента *there*. Авторка виділяє п'ять підходів до

розуміння його синтаксичного статусу: 1) компонент *there* не має синтаксичної функції в клаузі; 2) компонент *there* виконує функцію обставини місця в клаузі; 3) компонент *there* є підметом в клаузі; 4) компонент *there* входить в склад присудка; 5) компонент *there* входить в склад підмета. Авторка робить цілком правомірний висновок, що у стверджувальних "клаузах" *there* є частиною підмета, а тому дану конструкцію можна віднести до часткової інверсії [80, с. 10]. Однак, оскільки така РК не сприяє лаконічності висловлення та не має чіткої експресивної функції, то вона не належить до РК.

У зв'язку з цим знову постає на часі думка Ю. М. Скребнева, який виявив такі типи інверсії [191, с. 14–15]: 1) прогресивну (перехід члена речення від звичайної для нього позиції у постпозицію) і регресивну (перехід у препозицію); 2) часткову (переміщення частини члена речення) і повну (переміщення члена речення); 3) контактну (прогресивне чи регресивне переміщення слова чи групи слів без позиційного відриву від того члена речення, до якого вони мають примикати) і дистантну інверсію (між розірваними інверсією членами є інші члени речення); 4) первинну і вторинну інверсію (замість традиційної граматизованої інверсії прямиї порядок слів, як, у типових для РМ загальних питаннях: *But he is coming?*).

Два типи інверсійних моделей виокремлює Е. О. Трофімова [208, с. 59–61]:

1) присудкові інверсійні моделі вираження експресивності (на перше місце перед підметом виноситься частина простого чи складеного присудка). Найчастіше перед підметом ставиться предикативна частина складеного іменного присудка: англ. *A very nice gentleman he was. Just worshipped by everybody I am.* На особливий вид інверсії – інверсію частини присудка – вказує також Ю. М. Скребнев: англ. *One of my customers he was.*

В інверсійних конструкціях, де на перше місце винесено предикативний член, дієслово-зв'язка може бути відсутнє. У цьому випадку

експресивність структури подвоюється: вона стає не лише інверсійною, а й імпліцитною: англ. *An exquisite old taster of life this Mr. Lerma.*

Інверсія синтаксичної будови може поєднуватися із уведенням до неї формальних показників експресивності: англ. *A wonderful creature – that's what he is.*

2) додаткові інверсійні моделі вираження експресивності. На перше місце у реченні виноситься додаток: прямий, непрямий, прийменниковий: англ. *Fat chance I have now. A lot of cases there was. In a taxi, you'll drive, my boy.*

Існує чотири фактори, що впливають на порядок слів [189, с. 123–124]. По-перше, спочатку називається рема, далі йде тема, надмірний у розмовному мовленні показник реми. По-друге, не дотримується проєктивність, тобто розриваються словосполучення. По-третє, частини складного речення в розмовному мовленні розташовані вільніше, ніж у заздальгідь організованому мовленні. Четвертим фактором, що сприяє інверсійному порядку слів, є вільне розташування семантичних сполучників.

Простежуючи підходи учених до виділення конструкцій з інверсією, можна зробити висновок, що залежно від напрямку зміни порядку слів, інверсія може бути прогресивною та регресивною. Відповідно до кількості пропущених членів вона може бути повною та частковою. На основі положення щодо інших членів речення, виділяють два типи інверсії – контактну та дистантну. Також інверсія може бути первинною та вторинною (залежно від наявності граматизованої інверсії).

Одночасно інверсія, відповідно до позиції Ю. М. Скребнева, є випадком уособлення, тобто навмисним виділенням члена речення шляхом вжитку у незвичайній для нього позиції. Як зазначає дослідник, існує крайній ступінь уособлення, тобто, коли окреме самостійне номінативне речення семантично визначає підмет наступного речення [191, с. 16]: англ. *Poor girl! How could she earn money?* Тут випадку йдеться про конструкції з називним

уявлення, які поширені як в українському, так в англійському розмовному мовленні.

Заслуговують на окрему увагу випадки вживання називних речень як певних оформлювачів предикації – речень-присудків. Уособлення у такому разі є повним, тобто називне речення є формально самостійним і закінченим, проте його відношення до попередньої частини висловлення нагадує відношення присудка до підмета [191, с. 16]: англ. *Half past eleven. Nice time for a rector to come down to breakfast.*

У діалогічному мовленні "речення-підмет" і "речення-присудок" можуть бути репліками двох людей [191, с. 16]: англ. *I won't care for anybody that doesn't care for me. Commercial principles, Eliza.*

Поряд з будовами такого типу для англійського РМ характерними є речення, що утворюються суміжними структурами. Закінчене двоскладне речення, що представляє репліку мовця, поширюється одним або двома додатковими членами речення (зазвичай – другорядними). Якщо розглядати окремо другу репліку, вона є закінченим односкладним реченням; проте загалом репліки першого і другого мовців утворюють одне поширене речення, що складається частинами двома мовцями [191, с. 19].

У мовах із розвиненою системою флексій С. Я. Єрмоленко [77, с. 29] виокремлює три чинники, від яких залежить порядок слів: 1) граматичний (порядок слів відповідає граматичним правилам), 2) комунікативний (наголошення думки завдяки порядку слів), 3) стилістичний (порядок слів визначає додаткове значення фрази та її стильову приналежність). Чотири основні функції порядку слів визначає В. В. Васильєва [40, с. 120]: 1) логіко-граматичну (порядок слів визначає граматичну сутність окремого слова, словосполучення чи речення), 2) структурно-граматичну (строга організація словосполучення чи речення), 3) емоційну, або стилістичну (виділення елемента в реченні і вираження різного роду експресії), 4) комунікативно-психологічну (виділення в реченні шляхом незвичного порядку слів головного або комунікативного "нового").

Серед англійських інверсійних РК вирізняють первинну та вторинну інверсії. Під час первинної інверсії відбувається заміщення позиції члена речення. Вторинною інверсією є вживання прямого порядку слів в англійських запитальних реченнях.

Таблиця 3.4

Зіставлення англійських та українських інверсійних РК

Англійська мова	Українська мова
Первинна інверсія	
Препозиція додатка щодо присудка	
XVIII ст.	XVIII ст.
Іменна частина присудка у препозиції до підмета	
XVIII ст.	XVIII ст.
Постпозиційне означення	
XVIII ст.	XVIII ст.
Вторинна інверсія XX ст.	

Інверсія має два види: первинну (в обох мовах) і вторинну – в англійській мові.

Англійські й українські *первинні інверсійні* РК будуються за 3 спільними моделями: 1) винесення додатка у препозицію до присудка: англ., *The two ships becalmed on a torpid sea, I believed to be marine phantoms* [Bronte, 8] / укр. *Ага, деруни люблю, Ніхто ні шажка, ні копійчки не хоче дати*[Вертеп], *А добра дуже я зробив* [Вертеп]. *Не тільки її, а й її матір стару стали цуратися люди* [Мирний, 19]. *Може, ти й правду кажеш, - сказала тітка* [Нечуй-Левицький, 284]. *Жупани позабризували в грязь у байраці, да їм про те байдуже* [Куліш, 39]. *Ага, деруни люблю* [Карпа, 66]. *Дітей після обіду садовимо* [Загребельний, 133]; 2) винесення іменної частини присудка у препозицію до підмета: англ. *Skilful has been the hand, Of Mr. Reed's ghost I am: he died in that room, and was laid out there* / укр. *Кулеметником, другий номер – коло "Дегтярьова". Побував;* 3) постпозиційне функціонування означень: англ. *Cocktail round, charismatic, witty, beautiful* / укр. *Борщ гарячий їстимеш кожного дня.*

У староанглійській мові дієслово-присудок могло займати різні позиції в реченні. До 1800 р. закріпилося правило, відповідно до якого додаток має слідувати за присудком, а підмет повинен бути у препозиції до присудка [249, с. 156].

В англійському розмовному мовленні XVIII ст. інверсійні моделі з винесенням додатка у препозицію до присудка містили 1) непрямий або 2) прямий додаток в ініціальній позиції.

Додаткові інверсійні РК з непрямим додатком в ініціальній позиції функціонували у XVIII–поч. XXI ст.: англ. *To your justice alone I am intitled, and by that I must abide* [Burney, 3]. *Of Mr. Reed's ghost I am: he died in that room, and was laid out there* [Bronte, 33]. *To me you seem very good* [Bronte, 90] та переважали над додатковими інверсійними моделями з прямим додатком в ініціальній позиції: англ. *The candour of my readers I have not the impertinence to doubt* [Burney, 9]. *Something of vengeance I had tasted for the first time* [Bronte, 58].

За О. Фішер та В. В. дер Вурф [249, с. 187], до середини XVI ст. англійській прозі властиве було вживання додатка у препозиції до дієслова. У поезії цей порядок слів використовувався до XX ст.

Існує багато точок зору [35; 230; 249] стосовно причин зміни порядку слів дієслово – додаток. Серед них називають: 1) мовні контакти та прямий вплив французької мови або непрямий вплив скандинавських мов (ситуація білінгвізму та піджинізації), 2) ускладнене сприйняття інформації при порядку слів S-O-V, 3) занепад системи відмінків

У XVIII ст. винесення іменної частини присудка у препозицію до підмета не виражало питання, а вживалися з метою акцентуації висловлення.

Винесення іменної частини присудка у препозицію до підмета будувалося за двома моделями відповідно до наявності або відсутності дієслова-зв'язки. Перша модель містила дієслово-зв'язку чи модальне дієслово: англ. *How undangerous was that!* [Lennox, 150]. *After so long and tedious an illness, how grateful to yourself and to your friends must be your*

returning health! [Burney, 19], натомість у другій моделі такої зв'язки не було: англ. *More fools they! cried the Captain, sneeringly* [Burney, 97]. При цьому у XIX – поч. XXI ст. дієслово – зв'язка було як доконаного: англ. *Skilful has been the hand!* [Austen, 52], так і недоконаного виду: англ. *I now stood in the empty hall; before me was the breakfast-room door, and I stopped, intimidated and trembling* [Bronte, 46].

XX – поч. XXI ст. властивим є вживання предикативної частини складеного іменного присудка: англ. *Unclear he was not* [Le Carré, 51]. Це явище є типовим і для українського РМ, однак не лише іменна частина складеного іменного присудка, а й дієслово-зв'язка знаходиться у препозиції до підмета: укр. *Вражена була й я* [Владко, 468].

Необхідно наголосити на тому, що присудкові інверсійні моделі без дієслова-зв'язки переважно не вживалися в англійському РМ XVIII ст., і лише у романі Ф. Берні можна простежити їхню появу.

Постпозиційне функціонування означень зафіксовано в англійських та українських художніх текстах XVIII ст. Проте в англійському РМ XVIII ст. зустрічаються поодинокі випадки постпозитивного означення, на відміну від українського.

Таку позицію вчені [79] обґрунтовують впливом польської мови, для якої й досі є характерною постпозиція означення, на староукраїнську. У XIX ст. постпозиція означення виконує стилістичну функцію – актуалізує висловлення. На думку Л. А. Булаховського [33, с. 455]. означення-прикметники звичайно мають стояти перед означуваними іменниками, але переважно як "настановний" дуже поширений інверсійний порядок слів. Дослідник також виокремлює естетичну та логічну (підкреслення означення) функції пост позиційного означення. Про властивість інверсії ад'єктиву XVIII ст. писали І. С. Грималовський [60, с. 165–171]. Н. Я. Дзюбишина-Мельник [66, с. 18]. Остання наводить як приклади цитати з взаємозаміною при розташуванні означень і означуваних слів і розглядає інверсію як одну з найвиразніших ознак християнського стилю [66, с. 18]. І. С. Грималовський

при вивченні християнського стилю вважає, що інверсійне означення у незвичній для нього синтаксичній позиції допомагає досягти урочистості та піднесеності, а також виділяє найважливіші слова у контексті такого висловлення [60, с. 165–166].

Постпозиційне означення також може бути частиною складеного іменного присудка: *Райончик стрьомнуватий - купа арабів* [Карпа, 17].

У ХХ – поч. ХХІ ст. зафіксовано також парцельовані конструкції з інверсією іменної частини: укр. *Кулеметником, другий номер – коло "Дегтярьова". Побував...* [Загребельний, 76]. Синтаксичний засіб при якому лінійний синтаксичний зв'язок двох слів розривається третім членом Ю.Шевельов називає "синтаксичним оперезуванням" [223, с. 65]. Це, зазначає Г. М. Школа, є характерною ознакою грецької, латинської, давньоруської мови [225, с. 168].

В англійському розмовному мовленні ХХ – поч. ХХІ ст. функціонували *вторинні інверсійні* моделі, виражені конструкціями, у яких замість граматичної інверсії спостерігається прямий порядок слів: англ. *You're not hinting at suicide?* [Rohmer, 19]. *So, you've come back?* [Galsworthy, 244]. Про цей тип інверсії писав Ю. М. Скрєбнев, вказуючи, що для РМ надзвичайно типовими є загальні питання з прямим порядком слів [191, с. 14].

У останньому прикладі денотатом висловлення є "типова ситуація повернення дружини додому". Учасники комунікативної ситуації: адресант (ображений чоловік) та адресат (дружина, яка його залишила заради іншого чоловіка), при цьому адресант за допомогою вторинної інверсії виражає впевненість у позитивній відповіді дружини (сигніфікативне значення), тобто репліка-стимул передбачає стверджувальну репліку-реакцію. Тож шляхом побудови запитання за допомогою прямого порядку слів в англійській мові адресант прогнозує побудову репліки-реакції.

Таким чином, інверсія має два види: первинну (в обох мовах) і вторинну – в англійській мові. Англійські й українські первинні інверсійні РК будуються за 3 спільними моделями: 1) винесення додатка у препозицію

до присудка; 2) винесення іменної частини присудка у препозицію до підмета; 3) постпозиційне функціонування означень.

У XVIII ст. в англійському розмовному мовленні інверсія присудка мала дві моделі відповідно до наявності дієслова-зв'язки. У першій моделі було дієслово-зв'язка чи модальне дієслово, на відміну від другої, що його не містила. У XIX – поч. XXI ст. інверсійні РК містили частину складеного присудка у препозиції до підмета.

На відміну від англійських РК, в українських РК не лише іменна частина присудка, а й дієслово-зв'язка займають препозитивне положення відносно підмета. Цей тип РК в українському мовленні зазнав становлення на початку XX ст.

3.2.2. Інтертексти як субституція граматичної форми українських розмовних конструкцій. Традиційно інтертекстуальність розглядають [113; 135; 206; 219] як спосіб побудови тексту з цитат і ремінісценцій до інших текстів. Проте, як указує Н. В. Ротова [181, с. 6], запозичення "де-факто" існувало завжди, оскільки ознаки цього феномену виявлено вже в Старому Заповіті, а "чужі" слова досить широко застосовувалися в античній літературі та в епоху Відродження.

Найвідомішим визначенням інтертекстуальності, зазначає О. В. Стирїна [200, с. 12], є висловлення Р. Барта, що кожен текст є інтертекстом, інші тексти присутні в ньому на різних рівнях: тексти попередньої культури і тексти навколишньої культури: уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом і т.п. поглинуті текстом і змішані в ньому, оскільки завжди до тексту і навколо нього існує мова.

Інтертекстів у досліджуваних англійських текстах не виявлено, однак це не свідчить про обмеженість їх функціонування в живому розмовному мовленні XX – поч. XXI ст. Так, Н. О. Гриднєва [59, с. 9] зазначає, що невід'ємну частину англійського лінгвокультурного фонду складають

рекламні слогани, девізи, висловлення політиків і спортсменів, телеведучих, кіноцитати, цитати із мультфільмів, тексти популярних пісень. При вивченні Оксфордського словника цитат, який вміщує більш ніж 17 000 висловлень, дослідниця робить висновок, що 46% від об'єму цитатнику складають: висловлення відомих людей (17%), поп-музика (9%), фільми (8%), публіцистика (8%), реклама (3%), політичні та спортивні лозунги (1%) [46, с. 10]. За Н. О. Гридневою [59, с. 17], однією із найважливіших характеристик прагматичної ситуації цитування є мета автора вплинути на реципієнта.

Наприклад, у промові Рональда Рейгана до Національної асоціації євангелістів 8 березня 1983 р. англ. *So in your discussions of the nuclear freeze proposals, I urge you to beware the temptation of pride—the temptation blithely to declare yourselves above it all and label both sides equally at fault, to ignore the facts of history and the aggressive impulses of an evil empire* [296, с. 1228] мовець намагається вплинути на реципієнтів, використовуючи алюзію *evil empire* та схилити їх дотримуватися його точки зору, посиляючись на фільм "Зоряні війни" (1977). Знову мовець звертається до "авторитетного" джерела для підтримки своєї точки зору.

За версією електронної газети CNN [300], Американський інститут кіно American Film Institute у 2005 році опублікував список найуживаніших кіноцитат: 1. *Frankly, my dear, I don't give a damn* [Gone With the Wind]. 2. *I'm going to make him an offer he can't refuse* [The Godfather]. 3. *You don't understand! I coulda had class. I coulda been a contender. I could've been somebody, instead of a bum, which is what I am* [On the Waterfront]. 4. *Toto, I've got a feeling we're not in Kansas anymore* [The Wizard of Oz]. 5. *Here's looking at you, kid* [Casablanca]. 6. *Go ahead, make my day* [Sudden Impact]. 7. *All right, Mr. DeMille, I'm ready for my close-up* [Sunset Blvd.]. 8. *May the Force be with you* [Star Wars]. 9. *Fasten your seatbelts. It's going to be a bumpy night* [All About Eve]. 10. *You talking to me?* [Taxi Driver].

Ці дані суперечать дослідженню S. Fischhoff, E. Cardenas, A. Hernandez, K. Wyatt, J. Young, R. Gordon [250], які за допомогою експерименту вивчали

феномен цитування серед різних вікових груп та відповідно належності до чоловічої чи жіночої статі. Результати їх дослідження такі: *I'll be back* [Terminator]. *Frankly, my dear, I don't give a damn* [Gone With The Wind]. *Show me the money* [Jerry Maguire]. *Go ahead, make my day* [Sudden Impact]. *Mama always said life is like a box of chocolates...* [Forrest Gump]. *You can't handle the truth* [A Few Good Men]. *Hasta la vista, baby* [T2]. *May the force be with you* [Star Wars]. *There's no place like home* [The Wizard of Oz]. *Yeah, baby* [Austin Powers Films].

Із результатів вивчення феномену англійських інтертекстуальних цитат із кінофільмів стає зрозуміло, що з плином часу мешканці Америки та Британії забувають старі фільми та починають цитувати нові.

Ця ситуація протилежна українській, оскільки майже не відбувається цитування з нових кінофільмів, а цінність становлять саме репліки героїв радянських стрічок. За версією електронної російської газети News.ru, найпоширенішими фразами є рос. *Я требую продолжения банкета* [Иван Васильевич меняет профессию]. *Зачем нам кузнец, нам кузнец не нужен* [Формула любви]. *Наши люди в булочную на такси не ездят* [Бриллиантовая рука]. *А вас, Штирлиц, я попрошу остаться* [17мгновений весны]. *Кто не работает, тот не ест. Учись студент* [Операция Ы и другие приключения Шурика]. *Кто ж его посадит, он же памятник* [Джентльмены удачи]. *Я тебя поцелую. Потом. Если захочешь* [Здравствуйте, я ваша тетя]. *Ну и розга у тебя, Шаранов* [Место встречи изменить нельзя]. *Ларису Ивановну хочу* [Мимино]. *Бамбарбия киргуду* [Кавказская пленница].

Як влучно зазначають Уртнасан Баттулга [212, с. 15] та Баясгалан Дашхуугийн [11, с. 73], читач легко впізнає такі мовні одиниці, за допомогою яких покращується сприйняття всього тексту та запам'ятовування окремих фраз.

Поява будь-якої цитати у мовленні, як правило, має асоціативний характер, оскільки сама комунікативна ситуація чи певна фраза співрозмовників або її елемент співвідноситься із ситуацією із першоджерела

та стає стимулом, який вимагає реакції у вигляді відповідної цитати [105, с. 5-6]. Одночасно застосування цитати може мати на меті зміну атмосфери спілкування, спробу ухилення від неприємної розмови чи бути засобом заповнення паузи [105, с. 6].

Основною функцією цитати є підтвердження думки автора свідченням авторитетного джерела [215, с. 20; 293, с. 784; 180, с. 13]; встановлення контакту (цитати налаштовують читача на сприйняття інформації та належать двом текстам одночасно) [215, с. 20] та створення додаткових смислів у новому контексті: *Віддавай наші дві... ні - ТРИ штуки баксі-і-ів!!!!* [Карпа, 19].

На даний момент у стилізованому українському РМ кінця ХХ – поч. ХХІ ст. існують 1) прямі цитати і 2) трансформовані цитати [100, с. 19].

Пряму цитату із кінофільму "Діамантова рука" виявлено в українському стилізованому РМ: укр. *Наши люди в булочную на таксі не ездят!* [Карпа, 54]. Авторка передає за допомогою транскрипції лише вимову цитати, яка не адаптується до правил української мови, однак зберігає всі слова та ритмічно-синтаксичну конструкцію. У межах ситуації "похід в магазин" адресант за допомогою висловлення, запозиченого із кінофільму, виражає негативне ставлення до можливості поїхати на таксі до магазину. І. Карпа використовує відому цитату з метою збільшення експресивності висловлення, оскільки у попередньому контексті вже подано вичерпну інформацію про ситуацію спілкування: *Марла просто не хотіла нікого просити її відвезти, а на таксі їй не вистачало нахабності* [Карпа, 54].

Трансформовані цитати мають такі моделі:

а) трансформація одного чи двох слів без зміни ритмічно-синтаксичної конструкції;

б) трансформація більш ніж двох слів без зміни ритмічно-синтаксичної конструкції.

Цитату з трансформацією одного елемента оригінальної цитати без зміни ритмічно-синтаксичної конструкції зафіксовано у 1985 р. у романі

П. Загребельний. Автор використовує фразу із мультфільму "Пригоди kota Леопольда" рос. *Леопольд, жалкий трус, виходи* [Загребельний 1985, с. 327]. Однак замість ад'єктива *подлый* автор вживає прикметник *жалкий* у комунікативній ситуації, отому що саме він сповна характеризує емоційний стан героя іфікативне значення висловлення, оскільки *жалкий* походить від стсл. 'гробниця', псл. *žalь*gēľь* – споріднене з лит. *žėl`a* 'біль, жаль', прус. *gallan* (зн. в) 'смерть', нвн. *quālen* 'мучити', двн. *quāla* 'мука', дангл. *swelan* 'умирати' [248, с. 186]. Відповідно до таких етимологічного словника, прикметник *підлий*, р. *подлый*, надійної етимології не має, однак виводиться від *podlec* 'підлягати', від прийменника *pod* 'під', від *podle* 'біля'.

Можливим також є поєднання цитат з різних кінофільмів у одну. Наприклад, *Все дешево й сердито: ати-бати, ми солдати* [Карпа, 154]. Дана фраза цитує не тільки фільм "Ати-бати йшли солдати", а й в ініціальной позиції міститься цитата із фільму "Люди і манекени". У цьому випадку в ініціальной позиції міститься пряма цитата, а у фінальній – трансформована. Остання містить займенник і еліпсис на позначення дієслова *буття* замість дієслова *йшли*. Такі трансформовані цитати є знаком, що співвідноситься із комунікативною ситуацією кінофільму та використовується для "авторитетного" підтвердження правдивості думок мовця.

Ця конструкція має денотативне значення "армія" та сигніфікативне – бажання приєднатися до неї з корисною метою заощадження на вартості подорожі до Антарктиди. Сигніфікативне значення цієї конструкції відрізняється у фільмі та в комунікативній ситуації: виражає гордість та печаль у фільмі та радість й захоплення – у ситуації спілкування.

І. Карпа взагалі надає перевагу трансформованим цитатам з кінофільмів: *Той їхній реслінг закономірно перейшов у руйнацію Надиного майна, нажитого непосильною працею...* [Карпа, 17]. Тут у комунікативній ситуації денотативне значення конструкції "руйнування майна" є знаком, що співвідноситься із денотативною ситуацією "крадіжка майна" у кінофільмі

"Іван Васильович змінює професію" та відображає одне й те ж сигніфікативне значення.

У ХХІ ст. через популярність радянського кінематографу, стилізовані РК з інтертекстуальними цитатами, як правило, не перекладаються на українську мову та відображаються за допомогою транскрипції.

Так, як доводить Г. П. Їжакевич [96, с. 221], "російське усталене словосполучення, афоризм чи вислів, введене в український розмовний контекст, виділяючись своєю формою із загального потоку мовлення, в устах мовця набуває більшої експресивної сили, стає певним семантично-стильовим центром висловлення".

Проте, існує й інша тенденція, яка передбачає відтворення цитати мовою перекладу: укр. *Добре, – пообіцяла Віра, – я поки подумаю і пообідаю, а ти, будь ласка, іди накресли пару формул* [Роздобудько, 7]. Далі авторка пояснює походження цитати: *Останній вираз вона підхопила з фільму "Сімнадцять миттєвостей весни" – так сказав Штігліц п'яній дамі, яка чіплялася до нього в ресторані* [Роздобудько, 7]. Адресант використовує цитату кінофільму щоб змусити адресата залишити її в спокої, а оскільки не може придумати ґрунтовної причини для відмови, користується кіно фразою, яка сигналізує адресату про необхідність прийняття певних дій.

Із поширенням масової культури та музики, цитати відомих пісень на поч. ХХІ ст. використовуються комунікантами на рівні з цитатами із кінофільмів. За спостереженнями Ю. Є. Плотницького [171, с. 7–8], популярна музика є одним із каналів поширення англійської мови у світі, при цьому молодь дуже часто краще обізнана в англійській музиці, ніж у вітчизняній. Тому, зазначає автор, англійський пісенний дискурс є потужним засобом пропаганди англійської мови: англійської та американської культури з властивими їм цінностями та ідеалами. Посилання на тексти пісень А. О. Проскуріна [178, с. 14] розглядає як відображення у тексті мелодичного компонента шляхом створення особливого ритму або через використання ономапоєї.

Зазвичай в українському РМ відбувається цитування пісень як українською, так і англійською мовами. При цьому переважає функціонування англійських цитат із пісень: *Oh it's such a perfect day I'm glad I spent it with you* [Карпа, 106] (Perfect Day by Lau Reed), *Не спинити вже тих сліз – такі файні були сни* [Карпа, 45] (Най буде дощ, Скрябін).

Інтертекстуальні РК є знаком, денотатом якого виступає позамова ситуація, що міститься в джерелі цитування, а сигніфікатом – відображення та сприйняття цієї ситуації у свідомості мовців.

3.2.3. Комуникативи як субституція граматичної форми англійських та українських розмовних конструкцій. Комуникативи – це висловлення, що не відображають структурні схеми речень [140] та функціонують як реакція на певне висловлення адресанта. Комуникативи виступають у ролі елементів, що позначають емоційний стан адресанта та попереджують адресата про висловлення, що слідує за ними, оскільки репліка-реакція, як правило, подає не тільки конкретну інформацію, а й передає інтенцію адресанта та забезпечує зв'язність висловлення.

У сучасній лінгвістиці остаточно не вирішено питання стосовно віднесення комуникативів до висловлень (актуалізованих речень). Одні науковці вважають, що розуміння специфічних комуникативних одиниць як висловлень є неправомірним [281], інші ж [110] – відстоюють точку зору, що відсутність синтаксичної структури, яка забезпечує адекватне втілення інтенції, не стоїть на заваді віднесення мовленнєвої одиниці до класу висловлень.

На даний момент розроблено три класифікації комуникативів: О. А. Земською, В. Ю. Мелікян та О. М. Хованською. Враховуючи походження і значення комуникативів, О. А. Земська [89, с. 9275–93] поділяє комуникативи на: 1) незначаєтельні слова, омонімічні часткам, 2) фразеологізми, 3) форми іменного походження, 4) форми займенникового походження, 4) компоненти прислівникового походження та 5) дієслівні

словоформи.

Відповідно до досліджень В. Ю. Мелікян [140, с. 40], виділяються такі сім видів комунікативів: 1) стверджувальні/заперечні, 2) емоційно-оцінні, 3) спонукальні, 4) контактовстановлюючі, 5) питальні, 6) етикетні, 7) текстотвірні. Однак, О. М. Хованська [217, с. 8] об'єднує контактовстановлюючі, текстотвірні та етикетні комунікативи під назвою фативи, оскільки всі вони використовуються з метою встановлення, підтримки і завершення контакту. У дисертації комунікативи розподілено відповідно до останньої класифікації.

Комунікативи виявлено в англійському та українському РМ XVIII ст. Саме тоді функціонують: 1) стверджувальні, 2) заперечні, 3) емоційно-оцінні, 4) спонукальні, 5) питальні та 6) фатичні комунікативи.

Стверджувальні комунікативи заміщують структурно повне висловлення у репліці-реакції за допомогою часток (англ. *Yes, he has been here two or three days* [Defoe, 26]. *Indeed, Ma'am, I have never tried* [Burney, 567]. *Oh, yes* [Burney, 570]. *Really, Ma'am. I don't see anything so very particular in having a few almanacks; other people have them, I believe, as well as me* [Burney, 625] / укр. *Аж так і є!!*. [Мирний, 94]. – *Хіба це твій хліб? – Нечий же... А що?..* [Мирний, 6] – *Аякже! Я і цьоця моя Якилина - ми грецької віри, - сказала вона, кивнувши головою на Павловську* [Нечуй-Левицикий, 266]. *Еге, є сало, та не для kota!* – *озветься другий через дорогу* [Куліш, 39]).

Тут вигук *еге*, що виражає підтвердження, виник в частині праслов'янських говірок внаслідок подвоєння посл. *e* як вказівної частки з пізнішим з'єднанням їх у вимові звуком *z* придихового походження, як в українській і інших східнослов'янських мовах, або злиттям у довге *ē* в слов'янських мовах з фонематичною часокількістю [287, с. 156–157].

Ага також є вигуком на позначення ствердження, здогаду, пригадування, утвореного аналогічно *еге* у результаті злиття двох часток займенникового походження *a* і *ga* з давнім придиховим *h*, однак зважаючи

на наявність таких вигуків і в неслов'янських мовах припускають також інший шлях утворення – подвоєння чи емпатичне подовження *aa* з епентетичним придиховим *z* [287, с. 44].

Стверджувальний комунікатив *так* походить від стсл. *тако*, псл. *tako* 'так', *takъ* 'такий', утворені за допомогою суфікса *ko* від займенникової основи *ta*, а англ. *Yes* – від стангл. *gise, gese* 'нехай буде так', від *ge* 'так' та *si* 'нехай буде' [299]

Основними стверджувальними українськими комунікативами ХХ ст. є: *Звичайно*, з правого, адже вони вилітали на схід [Владко, 358]. *Безумовно* [Владко, 349]. *Ще б пак!* – радісно відгукнулася дівчина, зав'язуючи канатик потрійним вузлом [Владко, 572]. – *Чи не могли б ви сказати, хто керував пугачовським повстанням? – Хто керував? – Саме так* [Загребельний, 375]. *А невістка ваша – головний зоотехнік? – Та вроді* [Загребельний, 358]. – *Кажуть, ви тепер голова сільради? – Та ніби* [Загребельний, 376]. – *Ви приїхали для цього із Веселоярська? – А хоч би й так!* [Загребельний, 368].

У ХХІ ст. в українському стилізованому розмовному мовленні функціонує *о'кей*: укр. – *Ну, давай пройдемося пішки? Нам же не далеко? Та й свіжо ніби після дощу. – О'кей* [Карпа, 102]. – *Грошей вистачить? – додав він, оглядаючи більш ніж скромний Вірин "прикид" – потерті джинси та чорну футболку. – О'кей!* [Роздобудько, 125]. що є запозиченням з англійської мови.

На сучасному етапі дослідження етимології цього слова існує три теорії стосовно його походження. Так, Е. Партрідж [295, р.2197–2198] встановлює два можливих джерела: 1) ОК було використано як алюзію на прізвисько Old Kinderhook кандидата від демократів Мартіна Ван Бурена (президент США 1837-1841 рр.) під час президентської кампанії 1840 р., яке він отримав завдяки селищу Kinderhook поблизу Нью-Йорку, де народився. Мартін Ван Бурен програв вибори на другий строк, а слово ОК залишилося у вжитку, оскільки заощаджувало час при підписанні документів; 2) за недоведеною теорією, написане у 1919 р. Вудроу Вілсоном (28 президентом США) слово

okeh співвідноситься із *oke*, *варіант hoke* "it is so", "yes it is", мови племені Чокто. Третя теорія включає розуміння ОК як сленгу Бостону та Нью-Йорку, що складає абрєвіатуру навмисного жартівливого неправильного орфографічного запису "oll korrekt" [299].

Використання *заперечних комунікативів* з семантикою негативного характеру спрямоване на реалізацію функціонально-семантичного поля заперечення: англ. *No; you are less than a servant, for you do nothing for your keep* [Bronte, 14]. *No, no; she has qualities which may be trusted* [Austen, 48] /: укр. *Ні, батьку, він не так думав, виручаючи з біди мою голову* [Куліш, 67]. Тут частка *ні* у заперечній відповіді – від др. *нѣ*, п. слц. *nie*, вл. *нѣ*, стсл. *ИѢ*, посл. *нѣ*, що виникло, очевидно, шляхом стягнення з *ne je(stь)* 'не є' [287, с. 94].

Для вираження заперечення мовці традиційно використовують частки *ні* / *но*, що виражають заперечення висловлення, вираженого у репліці-стимулі. Найчастіше ці частки заміщують висловлення "Я не погоджуюся". О. В. Озаровський [163] вважає їх "семантичними перемикачами", які вказують на протилежне значення у репліці-реакції.

В українському РМ є й інші засоби вираження незгоди: укр. *Дивись бісове зілля: його з огорода, а воно таки в город! Хоч у гласні їм, коли людей нема... А дзуськи!..* [Мирний, 6] (тут дзуськи – афективний вигук, очевидно, з первинним значенням відгону, заборони [287, с. 61]); *Та ну – рушнички* [Карпа, 41].

Серед заперечних комунікативів поч. ХХІ ст. паралельно функціонує *ні* та просторічні форми *не/неа*. Так укр. – *В тебе що, похмілля ніколи не було? – Не-а* [Карпа, 32]. З'являється також заперечний комунікатив, в якому замість частки *ні* використовується наступна конструкція: та+їм+ще+до+N+VV: укр. *Та їм ще до мафії вбивати і вбивати* [Карпа, 17]

Емоційно-оцінні комунікативи відображають ставлення мовця до висловлення : англ. *He! he! he! very good, "pon honour!" well, so I could have sworn by her manners* [Burney, 56]. *Ha! ha! ha! why there is some genius in that,*

my Lord, perhaps rather-rustic [Burney, 56]. *By Jove, she is the most beautiful creature I ever saw in my life!* [Burney, 54] / укр. – Невже ви вмієте їздити верхи? – спитав Виговський. *О! ще й як!* [Нечуй-Левицький, 266]. *Хух, нарешті впізнаю тебе* [Карпа, 46]. – *Ух ти! Кльо-о-ово!!!* [Карпа, 37]. *Тю тю, дурню!* [Куліш, 49]. *Далі дивлюсь, аж стоїть краля така, що тільки гм!* *Та й і годі* [Куліш, 49]. – *Ой, а коли побачила, що ви вже там, вище за мене – ну, це мені й піддало запалу! – А я! Я перша там була!!! Це – моя гора! Тьху!* [Карпа, 44].

Вигук *тьху* використовується для вираження незадоволення та негативної характеристики туристів, які підіймаються в гори не заради задоволення та насолоди красою, а щоб мати переваги перед іншими. Цей вигук є звуконаслідувальним утворенням, яке імітує природні звуки, що супроводжують плювання [287, с. 692]. Сама етимологія цього комунікатива вказує на сигніфікативне значення висловлення, вираженого таким комунікативам.

В передостанньому висловленні *гм* є фонетично носовим голосним, що вимовляється із закритим ротом і здебільшого придиховим *h*, вигук на позначення роздуму, сумніву, подиву, несподіванки. Це давнє звукове утворення рефлекторного характеру, яке досі не зазнало фонематичного оформлення [247, с. 533];

У XVIII ст. в англійському РМ зафіксовано також вживання емоційного комунікатива *pshaw*: англ. *Pshaw, interrupted Miss Glanville, let her perish there, if she will* [Lennox, 470].

Дослідивши динаміку комунікативів, І. С. Шевченко [224, с. 96] продовжує ряд емоційно-оцінних комунікативів: *fie, hem*, запозичене *bravo, eh, ah, oho, a, alack, alas*.

У XIX – XX ст. якісний склад англійських вигуків звужується. Порівняно із XVIII ст., коли вигуки сигналізували зміну реплік та привертали увагу слухачів, у XIX ст. найчастіше вони функціонують як реакція на висловлення співрозмовника [224, с. 96].

У ХХІ ст. виникають комунікативи із формою кличного відмінку з суфіксом *к*: укр. *Ім'ячко ж у нього, мамко рідна...* [Карпа, 12] та запозичені емоційно-оцінні комунікативи: укр. *Упс, це не сонце було, а місяць*. Тут *упс* є запозиченням з англійської мови *oops*, яке виражає здивування. Походження цього вигуку не встановлено, проте його вперше виявлено в англійській мові у 1925 – 1930 рр.

Також поряд із функціонуванням вигуку *зм*, що належить до емоційно-оцінних комунікативів, в українському РМ починає використовуватися *м-да*: укр. *М-да... А ти тут при чім?* [Карпа, 18].

Спонукальні комунікативи вимагають від адресата виконання певних дій: англ. *Hey! he shouted* [Burgess, 28] / укр. *Ну, Ван!* [Владко, 118]). Спонукальні комунікативи також були запозичені із англійської мови Так укр. *Може, тину "ніс" і спільні діти?* [Карпа, 26].

В останньому висловленні **"ніс"** є запозиченням із англійської мови слова *pease*, яке означає 'свобода від громадянських заворушень' та походить від англ.-норм. *pes*, від лат. *pacem* (ім. *pac*) 'спокій, відсутність війни', від піє. **rak-* 'закріпляти', пов'язане з *pacisci* 'домовлятися чи погоджуватися', від дангл. *frip*, також *sibb*, що означало 'щастя' [299]. Отож, у прикладі мовець використовує лексему *ніс* не тільки для вираження пропозиції про примирення, а й реалізації несвідомого бажання людини досягти щастя у житті.

Питальні комунікативи виражаються питання за допомогою заміщення форми питального речення: англ. *Who gave them permission to be out, eh?* / укр. *Еге? – питала Якилина Павловська, осміхаючись* [Нечуй-Левицький, 312]. Питальні комунікативи відображають також емоційно-оцінне значення: схвалення, іронії, обурення, здивування.

Фатичні комунікативи – це етикетні мовні одиниці вторинної номінації, за дослідженнями С. С. Мусаєлян [147, с. 3], відображають різноманітні емоційні інтенції комунікантів і мають великий комунікативно-

прагматичний потенціал: англ. *Good-bye, Geoffrey* [Burgess, 5] / укр. *Бувай же, – каже, – здоров, панотче і пане полковнику!* [Куліш, 11].

Етимологія слова *здоров* остаточно не встановлена. Вважається, що це псл. **s̆dorovъ*, утворене з компонентів *с̆*, спорідненого з дінд. *su* 'добрий', ав. *hu*, гал. дірл. *su, so*, гр. *ῥ- (γῆζ)*, і **dorv*, пов'язаного чергуванням голосних з **dervo* 'дерево', тобто первісне значення – 'з доброго дерева'. Однак, виводиться також псл. *sorvъ* (як поріднене з лат. *salvus* 'цілий, здоровий', дінд. *sárvah* 'цілий'), що змінилося на **srov-* → *strov-*, *zdrov-*, *srav-* → *sdrav-* [287, с. 255].

На початку ХХІ ст. паралельно функціонують комунікативи з просторічними формами, інтертекстами та запозиченнями з англійської мови: *Гелло; – В тебе що, похмілля ніколи не було? – Не-а; Драсте, Барбі, я твій Кен.*

Тут *драсте* утворено від розм. *драстувати* та походить від стсл. *с̆дравьствоуи*, що пояснюється як скорочення форми 1-ї особи однини "поздоровляю" або як форма наказового способу від *с̆дравьствовати* "бути здоровим" [287, с. 256].

Hello в англійській мові у формі *holla, hollo* вперше зафіксоване у 1588 р. як вигук для привернення уваги. Як формула етикету він починає використовуватися мовцями після винаходу телефону, коли йому віддають перевагу замість запропонованого А. Г. Белом *ahoу* [299].

Таким чином, в англійському та українському РМ встановлено однакову кількість видів комунікативів, проте якісні показники відрізняються, адже україномовні адресанти мають більше засобів вираження певної думки за допомогою комунікативів. Таку обмеженість англійських комунікативів можна пояснити несхваленням надмірної емоційності англосаксонською культурою. В українському ж розмовному мовленні відбувається процес запозичення комунікативів з англійського для позначення тих самих сигніфікативних значень.

Висновки до розділу 3

Грамматичні форми виявлених типів розмовних конструкцій протягом трьох століть змінювалися за процесами: *сегментації* (членування висловлення на два сегменти з особливими відношеннями – теми і судження щодо неї) й *субституції* (використання форм з узагальненим структурним значенням, замість конструкцій з конкретним значенням, зазначених раніше в мовленні).

У роботі виявлено лише адресантно зумовлений характер процесів сегментації та заміщення, властивий як формально сегментованим розмовним конструкціям, так і формально заміщеним

До формально сегментованих розмовних конструкцій належать: 1) приєднувальні розмовні конструкції, 2) парцельовані розмовні конструкції та 3) розмовні конструкції з називним уявленням.

Приєднувальні розмовні конструкції зафіксовано ще в англійському розмовному мовленні XVIII ст., тимчасом, як в українському – лише у XIX ст. До граматичної форми розмовних конструкцій додаються як головні, так і другорядні члени речення.

У XIX ст. починають уживатися ще й парцельовані розмовні конструкції в обох мовах. У роботі парцеляція та приєднання аналізуються як окремі процеси, адже приєднувана частина містить додаткову інформацію, тим часом парцельована – основну, що актуалізується у процесі членування висловлення на сегменти.

Спільними для англійських й українських розмовних конструкцій є 2 моделі з парцеляцією: 1) головних (підмет чи присудок) і 2) другорядних (додаток, означення, обставина) членів речення. З середини XIX ст. в англійському та українському розмовному мовленні функціонують розмовні конструкції з парцеляцією підмета. Проте слід зауважити, що в зіставлюваних мовах підмет майже не зазнає парцеляції. Парцеляція ж присудка є найпоширенішим видом розмовних конструкцій (англ. 13 / 4 од. –

укр. 18 / 6 од.) з сегментацією головних членів речення.

Парцеляцію другорядних членів речення виявлено аж у ХХ ст. При цьому в англійських та українських розмовних конструкціях парцеляція означення є найпоширенішим видом, порівняно з парцеляцією додатка та обставини.

Формально сегментовані розмовні конструкції з *називним уявленням* функціонували в англійському розмовному мовленні ще в ХVІІІ ст., на відміну від українського, в якому ці конструкції з'явилися на два століття пізніше – у ХХ ст.

Називний уявлення співвідноситься з 1) особовим займенником у прямому чи непрямому відмінку та 2) із вказівним займенником.

Спільними для англійських та українських розмовних конструкцій із називним уявленням, що співвідноситься із особовим займенником у *прямому відмінку*, є 3 моделі: 1) Adj + N + Pr (p); 2) Pr (dem) + N + Pr (p); 3) N + Pr (p).

Розмовні конструкції з називним уявленням, що співвідноситься із займенником у *непрямому відмінку*, мають 2 спільні моделі у зіставлюваних мовах: 1) Adj + N + Pr (poss) та 2) N + Pr (p). У другій моделі в українській мові називний уявлення вживається для встановлення референційної тотожності з займенником у родовому та знахідному відмінках.

Виявлено також 2 відмінні моделі англійських розмовних конструкцій: N + Pr (dem); Adj + N + Pr (dem).

Формально заміщеними є: 1) інверсійні розмовні конструкції, 2) інтертекстуальні розмовні конструкції та 3) комунікативи.

Інверсія має два види: первинну (в обох мовах) і вторинну – в англійській мові. Англійські й українські первинні *інверсійні* розмовні конструкції будуються за 3 спільними моделями: 1) винесення додатка у препозицію до присудка; 2) винесення іменної частини присудка у препозицію до підмета; 3) постпозиційне функціонування означень.

Постпозиційне функціонування означень зафіксовано в англійських та українських художніх текстах ХVІІІ ст. Проте в англійському розмовному

мовленні XVIII ст. зустрічаються поодинокі випадки постпозитивного означення, на відміну від українського.

Вторинна інверсія (вживання стверджувальних висловлень для вираження питання) властива лише англійському розмовному мовленню зважаючи на відносно вільний порядок слів в українській мові та фіксований – в англійській.

За допомогою інверсії актуалізується сигніфікативне значення висловлення та відображаються в свідомості людини спочатку найважливіші факти позамовної дійсності.

У XX – поч. XXI ст. в українському розмовному мовленні активно функціонують конструкції у формі *інтертекстів*. У стилізованому українському розмовному мовленні виявлено а) цитати пісень як українською, так і англійською мовами; б) прямі та трансформовані цитати з кінофільмів.

У XXI ст. через популярність радянського кінематографу українські письменники, як правило, не перекладали українською мовою стилізовані розмовні конструкції з інтертекстуальними цитатами, передаючи їх за допомогою транскрипції. Проте існує й інша тенденція, яка передбачає відтворення цитати мовою перекладу.

Інтертекстуальні розмовні конструкції є знаком, денотатом якого виступає позамовна ситуація, що міститься в джерелі цитування, а сигніфікатом – відображення та сприйняття цієї ситуації у свідомості мовців.

Комунікативи – це висловлення, що не відображають структурні схеми речень та функціонують як реакція на певне висловлення адресанта. Оскільки репліка-реакція, як правило, містить не тільки конкретну інформацію, а й передає інтенцію адресанта і забезпечує зв'язність висловлення, комунікативи виступають у ролі елементів, що відображають емоційний стан адресанта та попереджають адресата про подальше висловлення. Комунікативи виражають поняття у формі вираження почуттів.

Комунікативи, виявлені в англійському та українському, поділяються

на 6 видів: 1) стверджувальні; 2) заперечні; 3) емоційно-оцінні; 4) фатичні; 5) спонукальні; 6) питальні. Спонукальні та питальні комунікativi в українському стилізованому розмовному мовленні починають функціонувати лише у XIX ст.

У XXI ст. у зв'язку зі статусом англійської мови як засобу міжнародного спілкування в українському розмовному мовленні відбувається процес запозичень стверджувального комунікative *OK*, фатичного комунікative *Hello*, спонукального комунікative *Please*. На початку XXI ст. паралельно функціонують комунікativi з просторічними формами та інтертекстами.

ВИСНОВКИ

Сучасна комунікативна лінгвістика зорієнтована на вивчення спілкування як втілення національно-культурної специфіки мовного колективу, особливу роль в якому відіграє розмовне мовлення – багатоаспектний феномен, що розкриває закономірності людської взаємодії, способи представлення думок адресанта в мовленні та мовний код спільноти, за допомогою якого відбувається розуміння адресатом не лише експліцитної, а й імпліцитної інформації.

Цей підхід до розуміння комунікативно-розмовного синтаксису дав можливість визначити теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження, що ґрунтуються на таких концептуальних положеннях: 1) розмовні конструкції є одиницями розмовного мовлення з властивими їм граматичними формами, що актуалізують висловлення; 2) у художньому мовленні відбувається стилізація розмовних конструкцій, ступінь якої залежить від особистості письменника; 3) стилізовані розмовні конструкції є знаками художнього мовлення, семіотичний характер яких залежить від денотата (позамовної ситуації), референта (конкретного предмета мовлення) та сигніфікату (ментального відображення позамовної ситуації).

Лінгвосеміотична природа розмовних конструкцій полягає в тому, що кожне висловлення співрозмовника, незалежно від того, чи звучить воно в усно-розмовному мовленні, чи зафіксоване на письмі, виражає усвідомлення мовцем дійсності, закодоване за допомогою знаків. Основне завдання слухача або читача полягає в декодуванні змісту висловлення.

Запропонована методика зіставлення англійських та українських розмовних конструкцій виявилася ефективною передусім у визначенні характеру змін їхніх граматичних форм як засобів вираження предикативних, суб'єктних, об'єктних, адресантних, інтеракційних і корелятивних граматичних значень.

Стилізовані розмовні конструкції відповідно до чотирьох процесів

розвитку їхніх граматичних форм скласифіковано у десять типів, вісім з яких виявилися спільними для зіставлюваних мов: 1) комунікативи, 2) конструкції з повторами та 3) називним уявлення, 4) неповнореченнєві, 5) інверсійні, 6) антициповані, 7) парцельовані, 8) приєднувальні та два – відмінними типами українських стилізованих розмовних конструкцій: 9) із вказівними частками *ото, от, он, ось, оце, отсе* XVIII – поч. XXI ст.; 10) з інтертекстуальними цитатами, джерелом яких є українські ЗМІ XX – поч. XXI ст.

Грамматичні форми розмовних конструкцій протягом трьох століть змінювалися відповідно до процесів: 1) *спрощення* (економії мовних засобів у результаті операції вилучення зі структури речення певного конструктивного елемента – неповнореченнєві розмовні конструкції); 2) *розширення* (додавання до певної синтаксичної одиниці інших одиниць того ж синтаксичного статусу – конструкції з лексичними повторами, з антиципацією та з вказівними частками); 3) *сегментації* (членування висловлення на два сегменти з особливими відношеннями – теми і судження щодо неї – парцельовані, приєднувальні та розмовні конструкції з називним уявлення); 4) *субституції* (використання форм з узагальненим структурним значенням, замість конструкцій з конкретним значенням – інверсійні, інтертекстуальні конструкції та комунікативи).

Відповідно до етапів входження до стилізованого розмовного мовлення англійські та українські розмовні конструкції з неповними реченнями поділяються на 1) розмовні конструкції з еліптичними реченнями, 2) розмовні конструкції з контекстуальними неповними реченнями, 3) розмовні конструкції з ситуативними неповними реченнями.

Еліптичні речення з незайнятою синтаксичною позицією на позначення допоміжного дієслова *be* в Present simple та еліпсисом *there/it+ is/are* властиві англійському розмовному мовленню XVIII ст. У XIX ст. еліптичними стають речення без допоміжного дієслова *be* в Present Continuous. У XX ст. дієсловозв'язка не вживається мовцями як в активному, так і в пасивному стані. В

активному стані у XX ст. випускається допоміжне дієслово *do* та *have*. У пасивній формі допоміжне дієслово не використовується в Perfect Passive або Indefinite Passive. Проте, в англійських реченнях з еліпсисом допоміжного дієслова XX ст. зазвичай незаміщеною залишається синтаксична позиція підмета. В українському ж розмовному мовленні еліптичним є лише присудок. При цьому у XVIII ст. еліптичним був присудок на позначення буттєвого дієслова, а у XIX ст. – на позначення також і дієслова *руху*, *мовлення* та предикатів *можна*, *треба*.

До контекстуальних неповних речень належать розмовні конструкції з незаміщеною синтаксичною позицією 1) головних членів речення (підмета та присудка у зіставлюваних мовах) і 2) другорядних членів речення (додатка в українській мові).

Відповідно до способу встановлення підмета, розмовні конструкції з незаміщеною синтаксичною позицією підмета мають дві моделі: 1) розмовні конструкції без підмета на позначення мовця (XVIII ст. у зіставлюваних мовах) та 2) розмовні конструкції, в яких підмет встановлюється із попереднього контексту (XIX ст. у зіставлюваних мовах). Контекстуальні розмовні конструкції з пропуском присудка зафіксовано у XVIII ст. у 1) порівняльних підрядних реченнях – у зіставлюваних мовах та у 2) висловленнях із незаміщеною позицією присудка з тотожним синтаксичним значенням (буттєвих дієслів та дієслів-скриптів у XVIII ст.; дієслів мовлення та переміщення у просторі в XIX ст.) – в українській.

Ситуативний еліпсис в англійських та українських репліках-стимулах виявлено у XVIII ст. , а в репліках-реакціях – у XVIII ст. в англійському розмовному мовленні та в XIX ст. – в українському.

Розмовні конструкції з повторами у зіставлюваних мовах поділяються на: 1) розмовні конструкції з повторами в межах одного висловлення (адресантно зумовлені повтори) та 2) розмовні конструкції з повторами в межах діалогічної єдності (інтеракційно зумовлені повтори).

Адресантно зумовлені розмовні конструкції з повторами були представлені повтором іменників, дієслів та прикметників в англійському та українському розмовному мовленні. В українському розмовному мовленні XVIII ст. функціонував один вид повтору іменників: непоширений повтор, на відміну від англійського розмовного мовлення, в якому встановлено ще 2 види: поширений і кільцевий повтори, які в українському стилізованому розмовному мовленні з'являються в XIX ст. Непоширений повтор дієслів зафіксовано в англійському розмовному мовленні XIX ст. та українському – XVIII ст. При цьому поширений повтор та синонімічне дублювання дієслів не були властивими англійському розмовному мовленню. Кільцеве дублювання дієслів виявлено у XIX ст. у зіставлюваних мовах. Усі види повтору прикметників (окрім непоширеного повтору XVIII ст. та відсутності синонімічного повтору в англійському розмовному мовленні) зафіксовані в англійських та українських розмовних конструкціях XIX ст. При повторі в межах діалогічної єдності відбувається 1) точний повтор інтенціональної репліки в репліці-реакції (XIX ст. у зіставлюваних мовах), 2) повтор елемента, ускладнений запитальним словом (XX ст. – в англійській мові й XIX ст. – в українській), 3) неускладнений повтор окремого елемента: іменника та дієслова (XVIII ст. – в англійській мові й XIX ст. – в українській).

При антиципації спільною для зіставлюваних мов є модель установаження референційної тотожності іменника та займенника в художніх текстах XVIII ст. Відмінною національно-маркованою ознакою українських антиципованих розмовних конструкцій XIX ст. є вживання частки *воно*. Відмінною моделлю, властивою англійським РК, є функціонування займенника *it* як формально вираженого підмета, що співвідноситься з інфінітивним підметом у XVIII ст. та з герундіальним – у XIX ст.

Українські розмовні конструкції із вказівними частками у XVIII ст. містили частку *оце*. У XIX ст. РК із вказівними частками вже мають шість моделей: 1) РК з *ото*, 2) РК з *от*, 3) РК з *он*, 4) РК з *ось*, 5) РК з *оце*, 6) РК з

отсе. У XIX ст. наявні паралельні форми займенників як із початковим *о*, так і без нього.

Приєднувальні конструкції мають 2 спільні моделі: 1) приєднання головних членів речення (підмета й присудка – англійські конструкції XVIII ст. та українські – XIX ст.) та 2) приєднання другорядних членів речення (додатків XIX ст., обставин XIX ст., означень XX ст. у зіставлюваних мовах). У XIX ст. починають уживатися ще й парцельовані РК в обох мовах. Спільними для англійських й українських РК є 2 моделі з парцеляцією: 1) головних (підмет чи присудок XIX ст.) і 2) другорядних (додаток, означення, обставина XX ст.) членів речення.

Розмовні конструкції з називним уявлення в англійському розмовному мовленні функціонували ще у XVIII ст., на відміну від українського розмовного мовлення, в якому вперше встановлено розмовні конструкції з називним уявлення у XX ст. Розмовні конструкції з називним уявлення у називному відмінку в зіставлюваних мовах мають такі 3 спільні моделі: Adj + N + Pr (p), Pr (dem) + N + Pr (p), N + Pr (p). Для розмовних конструкцій з називним уявлення з особовим займенником у непрямому відмінку характерні дві моделі: N + Pr (p), Adj + N + Pr (poss). Серед непрямих відмінків українських розмовних конструкцій з називним уявлення, що встановлюють референційні відношення з іменником у називному відмінку ініціальної фрази, виокремлено родовий та знахідний відмінки. Виявлено також 2 відмінні моделі англійських РК: N + Pr (dem), Adj + N + Pr (dem).

Інверсійні розмовні конструкції мають два види: первинну (XVIII ст. в обох мовах) і вторинну – в англійській мові XX ст. Англійські й українські первинні інверсійні РК будуються за 3 спільними моделями: 1) винесення додатка у препозицію до присудка; 2) винесення іменної частини присудка у препозицію до підмета; 3) постпозиційне означення. Вторинна інверсія передбачає вживання стверджувальних висловлень для вираження питання у мовах із фіксованим порядком слів.

Розмовні конструкції з інтертекстуальними цитатами ЗМІ стали надбанням стилізованого українського розмовного мовлення ХХ – поч. ХХІ ст. Розмовні конструкції з інтертекстуальними цитатами кінофільмів та пісень є як прямими, так і трансформованими. Серед трансформованих цитат виокремлено трансформацію одного чи двох слів без зміни ритмічно-синтаксичної конструкції. У ХХІ ст. через популярність радянського кінематографу, стилізовані РК з інтертекстуальними цитатами із фільмів, як правило, не перекладаються українською мовою та відображаються за допомогою транскрипції. Проте, існує й інша тенденція, яка передбачає їх відтворення мовою перекладу. Зазвичай в українському розмовному мовленні відбувається цитування пісень як українською, так і англійською мовами. При цьому переважає функціонування англомовних цитат із пісень.

Комунікативи, виявлені в англійському та українському розмовному мовленні, поділяються на 6 видів: 1) стверджувальні; 2) заперечні; 3) емоційно-оцінні; 4) фатичні; 5) спонукальні; 6) питальні. Спонукальні та питальні комунікативи в українському стилізованому розмовному мовленні починають функціонувати лише у ХІХ ст., інші ж види – у ХVІІІ ст. в англійському та українському розмовному мовленні.

Основною відмінністю процесів спрощення та розширення граматичних форм РК ХVІІІ ст. є кількісна перевага англійських одиниць, порівняно з українськими (неповнореченнєвих: англ. 164 / укр. 28; розмовних конструкцій з повторами: англ. 82 / укр. 12). Це пояснюється тим, що у ХVІІІ ст. діалогічні єдності були ще зрідка вживаними в українському художньому мовленні: актуальним залишалося функціонування контекстуального підмета на позначення мовця, контекстуального присудка й ситуативного еліпсиса в коротких репліках-стимулах (спрощення) та адресантно зумовлених повторів (розширення). В англійському ж стилізованому розмовному мовленні ХVІІІ ст. письменники вже широко використовували діалогічні єдності, а тому, окрім вищеназваних видів конструкцій, виявлено також ситуативний еліпсис у репліках-реакціях

(інтеракційно зумовлене спрощення) та повтори у репліках-реакціях (інтеракційно зумовлене розширення). Дейктичне ж розширення вказівною часткою *оце* (XVIII ст.) та частками *ото, от, он, ось, оце, отсе* (XIX ст.) є національно-маркованою ознакою української мови.

Процес сегментації граматичних форм розпочався в англійському розмовному мовленні у XVIII ст. з функціонування приєднувальних розмовних конструкцій та конструкцій з називним уявленням, активно розвиваючись у XIX ст. В українському ж стилізованому розмовному мовленні цей процес відбувся набагато пізніше – у XX ст., а у другій половині XIX ст. зафіксовано функціонування українських приєднувальних розмовних конструкцій. Це можна пояснити тим, що українська літературна мова, сформована на основі полтавсько-київського діалекту, витіснила староукраїнську мову з її складною синтаксичною будовою.

Особливістю процесу субституції граматичних форм англійських та українських стилізованих розмовних конструкцій XVIII – поч. XXI ст. є характер їхньої інверсії. Інверсійні розмовні конструкції із заміщеною синтаксичною позицією виявлено ще у XVIII ст. у зіставлюваних мовах. Значна різниця у функціонуванні цих конструкцій (англ. 265 од. / укр. 90 од.) пояснюється фіксованим порядком слів в англійському розмовному мовленні та відносно вільним – в українському.

Таким чином, розвиток англійських та українських розмовних конструкцій XVIII – поч. XXI ст. відбувався від спрощення й розширення їхніх граматичних форм в англійському та українському стилізованому розмовному мовленні XVIII ст., сегментації в англійському стилізованому розмовному мовленні XVIII ст. та українському – кінця XIX – поч. XX ст. до субституції граматичних форм з найвищим ступенем експресивності у другій половині XX – поч. XXI ст.

Перспективами подальших досліджень є здійснення зіставно-типологічного аналізу інтертекстів як постмодерністського типу розмовних конструкцій у неблизькопоріднених мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акимова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка : учеб. пособ. / Галина Николаевна Акимова. – М. : Высш. шк., 1990. – 168 с.
2. Александрова В. Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Вікторія Георгіївна Александрова. – Одеса, 2008. – 20 с.
3. Андреева С. В. Элементарные конструктивно-синтаксические единицы устной речи и их коммуникативный потенциал : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Андреева Светлана Владимировна. – Саратов, 2005 – 67 с.
4. Античные теории языка и стиля / [ред. О. М. Фрейденберг]. – М. – Л. : Соцэкгиз, 1936. – 341 с.
5. Антология гендерной теории / [ред. Гапова Е. И., Усманова А. Р.]. – Минск : ПроPILEI, 2000. — 384 с.
6. Афанасенко Е. В. Семантический повтор в политическом дискурсе : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Афанасенко Евгения Викторовна. – Саратов, 2006. – 18 с.
7. Бабайцева В. В. Односоставные предложения в современном русском языке / Вера Васильевна Бабайцева. – М. : Просвещение, 1968. – 160 с.
8. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли; [пер. с франц. Е. В. Вентцель, Т. В. Вентцель]. – М. : Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.
9. Бархударов Л. С. Структура простого предложения современного английского языка / Леонид Степанович Бархударов. – М. : Высш. шк., 1966. – 200 с.

10. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : Підр. / Флорій Сергійович Бацевич. – К. : Видавничий центр "Академія", 2004. – 344 с.
11. Баясгалан Д. Следы русской культуры в монгольском языке / Баясгалан Дашхуугийн // Русский язык за рубежом. – М., 2005. – №3–4. – С. 71–73.
12. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
13. Белякова О. В. Лингвокультурный аспект языковой номинации (на материале англоязычных лингвокультурных сценариев "посещение ресторана", "посещение кинотеатра", "бытовое обслуживание") : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Ольга Владимировна Белякова. – Самара, 2007. – 18 с.
14. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Эмиль Бенвенист; [пер. с франц. Ю.Н. Караулов]. – 2.изд., стер. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 447 с.
15. Беркнер С. С. Проблемы развития разговорного английского языка в XVI – XX вв. (на материале драматического и других литературных жанров) / Сергей Самуилович Беркнер. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1978. – 300 с.
16. Бирюкова О. А. Семантико-прагматические функции и стилистические возможности частиц в художественном тексте : на материале прозы С. Довлатова : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Бирюкова Оксана Анатольевна. – Владивосток, 2007. – 38 с.
17. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка : Учебн. / Марк Яковлевич Блох. – М. : Высш. шк., 1983. – 383 с.
18. Бобрикова Е. Н. Средства связности текста в литературе "потока сознания" (на материале романа Джеймса Джойса "Улисс") : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Бобрикова Елена Николаевна. – Ростов-на-Дону, 2008. – 20 с.

19. Богатько В. В. Явище еліпсису в мові сучасної української публіцистики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Богатько Валентина Василівна. – К., 2005. – 24 с.

20. Богдан В. В. Синтактика, семантика, прагматика англомовних приєднувальних конструкцій і складних речень з підрядним зв'язком : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Валерій Володимирович Богдан. – Харків, 2006. – 20 с.

21. Богумил О. Начерк історії літературної української мови. До Ів. Котляревського / Богумил О., Житецький П. // Україна : Науковий трьохмісячник українознавства. – 1914. – Кн. 2. – С. 7–28.

22. Богушевич Д. Г. Единица, функция, уровень : к проблеме классификации языка / Дмитрий Георгиевич Богушевич. – Минск : Высшая школа, 1985. – 116 с.

23. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика : Курс лекций по английской филологии / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2000. – 123 с.

24. Бондаренко Л. В. Склад та комунікативні функції вторинних часток : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Людмила Василівна Бондаренко. – Кіровоград, 2005. – 20 с.

25. Боргер Я. В. Комплексный анализ речевых актов негативной реакции : на материале современных драматических произведений : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Боргер Яна Викторовна. – Тюмень, 2004. – 21 с.

26. Бочкова О. С. Модальный аспект художественного текста : на материале произведений В. Ходасевича : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Бочкова Оксана Сергеевна. – Краснодар, 2008. – 20 с.

27. Брандаусова А. В. Основные синтаксические особенности английской литературной сказки : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Брандаусова Александра Вячеславовна. – М., 2008. – 24 с.

28. Бруннер К. История английского языка : В 2т. / Карл Бруннер [пер. с нем. С. Х. Васильевой]. – Изд. 2-е. – М. : Едиториал УРСС, 2003–. – Т.1. – 2003. – 322 с.
Т.2. – 2003. – 393 с.

29. Будагов Р. А. Писатели о языке и язык писателей / Рубен Александрович Будагов. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 280 с.

30. Будаев Э. В. Современная политическая лингвистика / Э. В. Будаев, А. П. Чудинов. – Екатеринбург : УрГПУ, 2006. – 267 с.

31. Бузаров В. В. Основы синтаксиса английской разговорной речи : Учеб. пособ. для студентов педагог. ин-тов и ун-тов по специальности "иностраный язык" / Владимир Васильевич Бузаров. – М. : Крон-Пресс, 1998. – 366 с.

32. Бузаров В. В. Круговорот диалогической речи, или взаимодействие грамматики говорящего и грамматики слушающего / Владимир Васильевич Бузаров. – Ставрополь : Изд-во Ставропольского госуниверситета, 2001. – 168 с.

33. Булаховський Л. А. Вибрані праці : в 5 т. / Булаховській Леонід Арсенійович. – К. : Наукова думка, 1975 – . –

Т. 2 : Українська мова. – 1977. – 632 с.

34. Булаховський Л. А. Питання походження української мови / Булаховський Леонід Арсенійович. – К. : Вид-во АН УРСР, 1956. – 220 с.

35. Буніятова І. Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV – XIII ст.) / Ізабелла Рафаїловна Буніятова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 327 с.

36. Валгина Н. М. Синтаксис современного русского языка / Н. М. Валгина. – М. : Высш. шк., 1978. – 440 с.

37. Валгина Н. С. Некоторые функции изолированного именительного падежа / Н. С. Валгина // Русский язык в школе. – М., 1971. – №1. – С. 88–94.
38. Василенко В. А. Функціонування синонімів і антонімів у поезіях Ігоря Муратова : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Валентина Анатоліївна Василенко. – Х., 2000. – 18 с.
39. Васильева А. Н. Разговорная речь как функциональный стиль / А. Н. Васильева // Вопросы стилистики в преподавании русского языка иностранца : Сб. статей под ред. А. Н. Васильевой. – М. : Изд-во. Московского ун-та, 1972. – 150 с.
40. Васильева В. В. Стилистическая функция порядка слов (на материале сложноподчинённых предложений с уступительным значением в немецкой прозе и поэзии) / Васильева В. В. // Стилистический анализ художественного текста. – Смоленск, 1988. – С. 120–126.
41. Вейхман Г. А. Структурные модели разговорного английского языка / Григорий Абрамович Вейхман. – М. : Изд-во "Международные отношения", 1969. – 224 с.
42. Вейхман Г. А. Новое в английской грамматике / Григорий Абрамович Вейхман. – М. : Высшая школа, 1990. – 128 с.
43. Вербицкая Л. А. Некоторые проблемы создания национального корпуса русского языка / Вербицкая Л. А., Казанский Н. Н., Касевич В. Б. // Корпусная лингвистика в России. – СПб., 2003. – Вып. 6. – Серия 2. – С. 2–9.
44. Верещагин Е. М. Лингвострановедческая теория слова / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1980. – 320 с.
45. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Высш. школа, 1981. – 320 с.
46. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Высш. шк., 1986. – 640 с.
47. Виноградов В. В. Стилистика, теория поэтической речи, поэтика / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – 256 с.

48. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / Іван Романович Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 386 с.
49. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / Іван Романович Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 224 с.
50. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / Вихованець І. Р., Городенська К. Г. – К. : Пульсари, 2004. – 400 с.
51. Волчанська Г. В. Функціонування займенникових слів у структурі тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Ганна Василівна Вовчанська. – Кіровоград, 2004. – 19 с.
52. Гальперин І. Р. Очерки по стилистике английского языка / Илья Романович Гальперин. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1958. – 459 с.
53. Гальперин І. Р. Стилистика английского языка : Учебник / Илья Романович Гальперин. – М. : Высш. школа, 1981. – 334 с.
54. Герд А. С. Прикладная лингвистика / Александр Сергеевич Герд. – СПб. : СПб ГУ, 2005. – 267 с.
55. Городенська К. Г. Дери́вация синтаксичних одиниць / Катерина Григорівна Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.
56. Грамматика английского языка : Синтаксис : Учеб. пособ / [Кобрин Н. А., Корнеева Е. А., Оссовская М. И., Гузеева К. А.]. – М. : Просвещение, 1986. – 160 с.
57. Грамматика современного английского языка для университетов / [Кверк Р., Гринбаум С., Лич Дж., Свартвик Я.]. – М. : Высш. шк., 1982. – 391 с.
58. Греч Н. Практическая русская грамматика / Николай Греч. – С-Пб., 1827. – 579 с.
59. Гриднева Н. А. Словарь цитат в парадигме современной английской лексикографии : на материале английских словарей цитат : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Гриднева Наталия Александровна. – Самара, 2008 – 22 с.

60. Грималовський І. С. Мова української духовної поезії XVIII – початку XIX століття : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Грималовський Ігор Станіславович. – Чернівці, 2006. – 197 с.

61. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. – М. : Прогресс, 2000. – 398 с.

62. Гурьева Н. Н. Особенности функционирования частицы ВОТ и ее производных в художественных текстах М. Е. Салтыкова-Щедрина : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Гурьева Наталья Николаевна. – Тверь, 2007. – 21 с.

63. Даль В. И. Напутное слово / Владимир Иванович Даль // Толковый словарь живого великорусского языка. – М. : ГИС, 1956. – Т. 1. А – З. – С. XXIV.

64. Девкин В. Д. Диалог. Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской : Учеб. пособ. (для ин-тов и фак-тов иностр. языков) / Валентин Дмитриевич Девкин. – М. : Высш. школа, 1981. – 160 с.

65. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Дзюбак Наталія Миколаївна. – К., 1999. – 203 с.

66. Дзюбишина–Мельник Н. Я. Ще один стиль української літературної мови / Н. Я. Дзюбишина–Мельник // Культура слова. – К., 1994. – Вип. 45. – С. 17–25.

67. Дослідження з синтаксису української мови / [Ред. кол. Л. А. Булаховський, І. К. Білодід, Г. П. Їжакевич]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 296 с.

68. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення / Петро Семенович Дудик. – К. : Наук. думка, 1973. – 288 с.

69. Дудик П. С. Стилїстика української мови : Навч. посіб. / Петро Семенович Дудик. – К. : Видавн. центр "Академія", 2005. – 368 с.

70. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові / Петро Семенович Дудик // Дослідження з синтаксису української мови. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 129–260.

71. Дудик П. С. Односкладні речення / Петро Семенович Дудик // Сучасна українська літературна мова. – К. : Наук. думка, 1972. – С. 283–289.

72. Дудик П. С. Характерні синтаксичні структури в усно-розмовному літературному мовленні / Дудик Петро Семенович // Закономірності розвитку українського усного літературного мовлення / [ред. І. К. Білодід]. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 105–134.

73. Дудик П. С. Явища номінації, сегментації і контамінації в структурі речення / Петро Семенович Дудик // Синтаксис словосполучення і простого речення (синтаксичні категорії і зв'язки). – К. : Наук. думка, 1975. – С. 214–219.

74. Емельянова А. В. Темпоральные частицы в немецкоязычной рекламе : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Емельянова Анна Валерьевна. – Иваново, 2007. – 23 с.

75. Есперсен О. Философия грамматики / Отто Есперсен; [пер. с англ. Б. А. Ильиш]. – Изд. 3-е, стереот. – М. : КомКнига, 2006. – 408 с.

76. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки культури в історії літературної мови / Єрмоленко Світлана Яківна // Мовознавство. – К., 2007. – липень-жовтень. – С. 3–13.

77. Єрмоленко С. Я. Стилiстичне значення порядку слiв / Єрмоленко Світлана Яківна // Укр. мова і література в школі. – К., 1972. – № 8. – С. 29–38.

78. Жайворонок В. В. Синтаксичне явище приєднування в розмовно-побутовому мовленні / Віталій Вікторович Жайворонок // Усне побутове літературне мовлення / [ред. М. А. Жовтобрюх]. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 106–109.

79. Жовтобрюх М. А. Мова української преси (до середини 90-х років XIX ст.) / Жовтобрюх Михайло Андрійович. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – 416 с.

80. Жуйкова П. С. Английские клаузы : грамматический, прагматический и дискурсивный аспекты : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Жуйкова Полина Сергеевна. – Волгоград, 2007. – 24 с.

81. Жук Т. В. Лексичний та синтаксичний повтор в українській народній творчості (на матеріалі українських народних казок) : дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Жук Тетяна Василівна. – Ніжин, 2004. – 201 с.

82. Загнітко А. Особливості актуалізації внутрішньореченнєвої інформації (на матеріалі художньої прози Б. І. Антонича) / Загнітко А., Жукевич Л. // Функціонально-когнітивні вияви граматичних структур : Зб. наук. пр. / Ред. кол.: А. П. Загнітко (наук. ред.) та ін. – К. : ІЗМН, 1998. – С. 146–158.

83. Загнітко А. П. Взаємодія іменних і дієслівних категорій / Анатолій Павлович Загнітко // Мовознавство. – К., 1992. – №5. – С. 19–29.

84. Загнітко А. П. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис словосполучення і простого речення / Загнітко Анатолій Павлович. – Донецьк : Вид-во Донецьк. ун-ту, 1993. – 204 с.

85. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису / Анатолій Павлович Загнітко. – Ч. 1. – Донецьк : ДонНУ, 2004. – 228 с.

86. Загнітко А. П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс) / Анатолій Павлович Загнітко. – Ч. 1. – К. : ІЗМН, 1996. – 202 с.

87. Зайцева Л. П. Некоторые характерные черты синтаксиса современной английской разговорной речи / Л. П. Зайцева // Вопросы Романо-германского языкознания. – Саратов, 1967. – Вып.1. – С. 69–81.

88. Звегинцев В. А. Предложение и его отношение к языку и речи / Владимир Андреевич Звегинцев. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1976. – 307 с.

89. Земская Е. А. Русская разговорная речь / Елена Андреевна Земская. – М. : Наука, 1973. – 485 с.

90. Знак. Слово. Текст : Семиотические аспекты языковых единиц разных уровней : Коллективная монография. – Тюмень : Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2001. – 204 с.

91. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Галина Александровна Золотова. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 368 с.

92. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка / Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. – М. : Высш. школа, 1981. – 285 с.

93. Иванчикова Е. А. Парцелляция, ее коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции / Е. А. Иванчикова // Морфология и синтаксис современного русского литературного языка. – М. : Наука, 1968. – С. 48–61.

94. Ижакевич Г. П. Культура русской речи на Украине / Ижакевич Г. П., Лагутина А. В., Озерова Н. Г. – К. : Наук. думка, 1976. – 355 с.

95. Історія української мови. Синтаксис / [Арполенко Г. П., Грищенко А. А., Німчук В. В., Русанівський В. М., Щербатюк Г. Х.]. – К. : Наук. думка, 1983. – 504 с.

96. Їжакевич Г. П. Стилiстичнi функцiї структурних елементiв російської мови в українському усному мовленнi / Галина Прокопiвна Їжакевич // Закономiрностi розвитку українського усного лiтературного мовлення / [ред. І. К. Білодiд]. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 213–234.

97. Кадомцева Л. О. Українська мова. Синтаксис простого речення / Лариса Олександрiвна Кадомцева. – К. : Головне вид-во видавн. об'єдн. "Вища шк.", 1985. – 127 с.

98. Казарина В. И. Современный русский синтаксис. Структурная организация простого предложения / Валентина Ивановна Казарина. – Елец : Елецкий гос. ун-т им. И. А. Бунина, 2007. – 329 с.

99. Катанцева Н. В. Неполные предложения императивной семантики в русском языке: коммуникативно-функциональный аспект : автореф. дис. на

соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Катанцева Наталья Викторовна. – Ростов-на-Дону, 2004. – 18 с.

100. Качаев Д. А. Социокультурный и интертекстуальный компоненты в газетных заголовках (на материале российской прессы 2000-2006 гг.) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Качаев Денис Александрович. – Ростов-на-Дону, 2007. – 24 с.

101. Кашкин В. Б. Сопоставительные исследования дискурса / В. Б. Кашкин // Концептуальное пространство языка. – Тамбов : ТГУ, 2005. – С. 337–353.

102. Кибрик А. Е. Константы и переменные языка / Александр Евгеньевич Кибрик. – СПб. : Алетейя, 2003. – 720 с.

103. Кирилина А. В. Гендер : лингвистические особенности / А. В. Кирилина. – М. : Ин-т социологии РАН, 1999. – 189 с.

104. Клименко О. К. Смыслові й стилеві значення синонімічних повторів та близькозначних слів і виразів у поезії Т.Шевченка / О. К. Клименко // Збірник праць 12 наукової Шевченківської конференції. – К. : Наук. думка, 1964. – С. 178–189.

105. Кожевников А. Ю. Крылатые фразы и афоризмы отечественного кино / Александр Юрьевич Кожевников. – М. : Olma Media Group, 2007. – 831 с.

106. Кожевникова Кв. О смысловом строении спонтанной устной речи. Линейное построение речи и нелинейное формирование содержания / Квита Кожевникова // НЗЛ // Сост. и общ. ред. Т. В. Булыгиной и А. Е. Кибрика. – 1985. – Вып. XV. – С. 512–523.

107. Кожевникова Кв. Спонтанная устная речь в эпической прозе / Квита Кожевникова. – Прага : Acta Universitatis Carolinae. Philologica, 1970. – 155 с.

108. Кожина М. Н. Стилистика русского языка / Маргарита Николаевна Кожина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1983. – 223 с.

109. Колева Ценкова А. Русско-болгарское лингвокультурное взаимодействие / Антонина Колева Ценкова // Русский язык за рубежом. – М., 2005. – №1–2. – С. 76–78.

110. Колокольцева Т. Н. Специфические коммуникативные единицы диалогической речи / Татьяна Николаевна Колокольцева. – Волгоград : Изд-во Волгоградского госуниверситета, 2001. – 260 с.

111. Кондратенко Н. Дискурсивність текстової фрагментації як вияв категорії дискретності / Наталія Кондратенко // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. – 2004. – Вип.4. – Част. 1. – С. 318 – 322.

112. Коновалова Т. Р. Сегментированные конструкции в газетно-публицистическом стиле / Т. Р. Коновалова // Вопросы стилистики. – Саратов, 1972. – Вып. 4. – С. 129–137.

113. Конюхова Л. І. Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Конюхова Любов Іванівна. – Л., 1999. – 174 с.

114. Копров В. Ю. Сопоставительная типология предложения / Виктор Юрьевич Копров. – Воронеж: ВГУ, 2000. – 192 с.

115. Кораблева Е. А. Экспрессивные синтаксические средства создания рекламного текста на английском языке : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Кораблева Екатерина Алексеевна. – Москва, 2008. – 24 с.

116. Корольова А. В. Типологія інтимізованих функціонально синтаксичних структур у мові російської художньої прози ХУІІІ – ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 "Російська мова" / Алла Валер'янівна Корольова. – Київ, 1996. – 25 с.

117. Коструба П. П. До питання про поняття і класифікацію неповних речень / Петро Петрович Коструба // Питання українського мовознавства. – Львів, 1960. – Кн.IV. – С. 178–184.

118. Коцюбовська Г. А. Приєднувальні конструкції : функціонально-текстовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук :

спец. 10.02.01 "Українська мова" / Галина Анатоліївна Коцюбовська. – Д., 2002. – 16 с.

119. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : Підручник / Михайло Петрович Кочерган. – [2-ге вид., випр. і доповн.]. – К. : Видавн. центр "Академія", 2006. – 464 с.

120. Кричевская Ю. Окна в окна / Юлия Кричевская. – М. : Олма-пресс, 2000. – 384 с.

121. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Евгения Степановна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

122. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови / Курило Олена. – К. : Вид-во Соломії Павличко Основи, 2004. – 304 с.

123. Курилович Е. Лингвистика и теория знака / Е. Курилович // Очерки по лингвистике. – М., 1962. – С. 53–54.

124. Курс історії української літературної мови / [Ред. академіка АН УРСР І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 416 с.

125. Курс сучасної української літературної мови : в 2т. / [За ред. Л. А. Булаховського]. – К. : Рад. шк., 1951 – . –

Т.2 : Синтаксис. – 1951. – 408 с.

126. Лаптева О. А. Русский разговорный синтаксис / Ольга Алексеевна Лаптева. – М. : Наука, 1976. – 400 с.

127. Лаптева О. А. Теория современного русского литературного языка / Ольга Алексеевна Лаптева. – М. : Высш. шк., 2003. – 351 с.

128. Левицкий Ю. А. Основы теории синтаксиса : Учеб. пособ. по спецкурсу / Юрий Анатольевич Левицкий. – Пермь : Перм. ун-т, 2001. – 236 с.

129. Левицкий М. Паки й паки (Про нашу літературну мову) / Левицкий Модест. – Відень-Київ : Вид-во "Наша Воля", 1920. – 67 с.

130. Леонтьева Н. Н. Автоматическое понимание текстов. Системы, модели, ресурсы для студентов лингвистических факультетов вузов / Нина Николаевна Леонтьева. – М. : ACADEMIA, 2006. – 304 с.

131. Ломоносов М. В. Российская грамматика / Михаил Васильевич Ломоносов // Полное собрание сочинений. – М.; Л. : Изд-во АН СССР, 1952. – Т. 7. – 996 с.

132. Лутин С. А. Системно-функциональный анализ категории падежа в русском языке : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. филол. наук : спец. : 10.02.01 "Русский язык" / Лутин Сергей Алексеевич. – М., 2008. – 44 с.

133. Лучкай М. М. Граматика слов'яно-руська / Михайло Михайлович Лучкай. – К. : Наук. думка, 1989. – 192 с.

134. Лушпинська Л. П. Проблема нормалізації української літературної мови в епістолярії другої половини ХІХ–початку ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Лілія Павлівна Лушпинська. – Івано-Франківськ, 2000. – 18 с.

135. Малаховская М. Л. Интертекстуальные связи в художественном тексте в сопоставительно-переводоведческом аспекте (на материале произведений К. С. Льюиса) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Малаховская Мария Львовна. – Спб, 2007. – 18 с.

136. Малютина Е. А. Речевые акты огорчения в английской стилизованной разговорной речи : на материале англоязычной художественной литературы XVIII–XXI вв. : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Малютина Екатерина Александровна. – Самара, 2007. – 20 с.

137. Марченко Т. Закономірності вияву семантичної неповноти речень та їх корелятивність/некорелятивність з формальною неповнотою / Тетяна Марченко // Донецький вісник наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк, 2008. – Т. 22. – С. 60–73.

138. Матвіяс І. Г. Синтаксичні і стилістичні властивості займенників в українській літературній мові першої половини ХІХ ст. / І. Г. Матвіяс // Дослідження з синтаксису української мови. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – С. 77–128.

139. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько : за ред. Л. І. Мацько. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.

140. Меликян В. Ю. Очерки по синтаксису нечлененого предложения / Вадим Юрьевич Меликян. – Ростов н/Д : Изд-во РГПУ, 2001. – 135 с.

141. Микута И. В. Тематические сегментированные конструкции во французской разговорной речи / И. В. Микута // Вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков. – Омск, 2000. – С. 94–98.

142. Милевская Т. В. О понятии "дискурс" в русле коммуникативного подхода / Т. В. Милевская // Материалы международной научн-практ. конф. "Коммуникация -2002. – Пятигорск : ПГЛУ, 2002. – Ч.1. – С. 188-190.

143. Мороз В. Я. Називний уявлення як функціональна і граматична категорія в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 "Українська мова" / Мороз Валентина Яківна. – Дніпропетровськ, 1997. – 23 с.

144. Моррис Ч. У. Основания теории знаков / Чарльз Вильям Моррис // Семиотика : Антология / Сост. Ю. С. Степанов. Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Академический проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2001. – 702 с.

145. Москвин В. П. Разговорный стиль как система / Василий Павлович Москвин // Научно-популярный журнал Российской академии наук Русская речь. – М., 2005. – № 4. – С. 37–48.

146. Москвин В. П. Стилїстика русского языка. Теоретический курс / Василий Павлович Москвин. – Изд. 4-е, перераб. и доп. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 630 с.

147. Мусаелян С. С. Этикетные коммуникемы русского языка: системный и функциональный аспекты : автореф. дис. на соискание науч.

степени канд. філол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка", 10.02.01 "Русский язык" / Мусаелян Светлана Суреновна. – Ростов н/Д, 2008. – 27 с.

148. Никитин М. В. Знак-значение-язык. : Учеб. пособ. / Михаил Васильевич Никитин. – СПб. : Изд-во им. А. И. Герцена, 2001. – 226 с.

149. Никифорова С. А. Номинативное предложение как компонент структуры текстового целого : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. філол. наук : спец. : 10.02.04 "Германские языки" / Никифорова Светлана Анатольевна. – СПб, 2006. – 18 с.

150. Новохатська Н. В. Speech as one of the factors of literary language formation / Н. В. Новохатська // Вісник студентського наукового товариства Горлівського держ. пед. ун. іноз. мов. – Горлівка, 2008. – Вип. 10. – С. 30–32.

151. Новохатська Н. В. Антициповані та неповні англійські й українські розмовні конструкції у період становлення національних літературних мов / Н. В. Новохатська // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2009. – Вип. 26. – Ч. 2. – С. 352–357.

152. Новохатська Н. В. Дефініції понять розмовний стиль, розмовне мовлення і розмовна конструкція у сучасній лінгвістиці / Н. В. Новохатська // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. – К. : Логос, 2007. – Вип. 12. – С. 293–298.

153. Новохатська Н. В. Дискусійний статус називного уявлення у сучасній лінгвістиці / Н. В. Новохатська // Слов'янський вісник. – Рівне : РДГУ, 2009. – Серія : Філологічні науки. – Вип. 8. – С. 122–125.

154. Новохатська Н. В. Розмовне мовлення як один із факторів становлення національних літературних мов / Н. В. Новохатська // Матеріали звітно-наукової конференції "Мови і соціум". – К. : Мир, 2008. – С. 72–76.

155. Новохатська Н. В. Розмовне мовлення як фактор формування національно-мовної картини світу / Н. В. Новохатська // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2008. – Вип. 24. – Ч. 3. – С. 9–14.

156. Новохатська Н. В. Семіотична природа розмовних конструкцій / Н. В. Новохатська // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. пр. – К. : КНЛУ, 2008. – Вип. 20. – С. 154–159.

157. Новохатська Н. В. Специфіка ненормованих елементів англійських розмовних конструкцій XVIII століття / Н. В. Новохатська // Матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції "Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація". – Харків, 2009. – С. 207–209.

158. Новохатська Н. В. Структурно-граматичні типи англійських розмовних конструкцій / Н. В. Новохатська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Л. Українки. – Луцьк : Вежа, 2008. – Вип. 4. – С. 142–147.

159. Новохатська Н. В. Структурно-функціональні особливості англійських та українських розмовних конструкцій з повторами XIX століття / Н. В. Новохатська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. – Вип. 3. – С. 223–229.

160. Новохатська Н. В. Функціонування англійських розмовних конструкцій з називним уявленням у художніх текстах XIX століття / Н. В. Новохатська // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. – Кіровоград, 2009. – Серія : Філологічні науки (Мовознавство). – Вип. 81 (2). – С. 192–195.

161. Овчинникова Т. Е. Пространственная метафора в семантике модальных частиц дейктического происхождения : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 "Теория языка" / Овчинникова Татьяна Евгеньевна. – М., 2009. – 26 с.

162. Огієнко І. Історія української літературної мови / Іван Огієнко. – 2 вид., випр. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 436 с.

163. Озаровский О. В. Согласие–несогласие как категория коммуникативного синтаксиса / О. В. Озаровский // Проблемы учебника

русского языка как иностранного : Синтаксис. – М. : Русский язык, 1980. – С. 109–120.

164. Падучева Е. В. О семантике синтаксиса : Материалы к трансформационной грамматике русского языка / Елена Викторовна Падучева. – Изд 2, испр. и доп. – М. : КомКнига, 2007. – 296 с.

165. Петличний І. З. Приєднувально-видільні речення в українській літературній мові / І. З. Петличний // Проблеми синтаксису. – Львів, 1963. – С. 24–37.

166. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении / Александр Матвеевич Пешковский. – М. : Государственное учебно-педагог. изд-во министерства просвещения РСФСР, 1956. – 515 с.

167. Пирс Ч. Логические основания теории знаков / Чарльз Пирс // Начала прагматизма / Пер. с англ., предисл. В. В. Кирющенко, М. В. Колопотика. – СПб. : Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ, Алтейя, 2000. – Том II. – 352 с.

168. Писаренко Н. Д. Внутрішньофразовий еліпсис у сучасній російській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 "Російська мова" / Наталія Дмитрівна Писаренко. – Дніпропетровськ, 2000. – 21 с.

169. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов : Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі "спільної колиски" / Григорій Петрович Півторак. – К. : Видавничий центр "Академія", 2001. – 153 с.

170. Платонов М. О. Присоединение в синтаксисе Л. Н. Толстого / М. О. Платонов // Вестник Ленинградского университета. История – язык – литература. – 1973. – №2. – Вып.1. – С. 24–29.

171. Плотницкий Ю. Е. Лингвостилистические и лингвокультурные характеристики англоязычного песенного дискурса : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Плотницкий Юрий Евгеньевич. – Самара, 2005 – 21 с.

172. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : Підручник / Олександр Данилович Пономарів. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2000. – 248 с.

173. Попов А. С. Именительный темы и другие сегментированные конструкции в современном русском языке / А. С. Попов // Развитие грамматики и лексики современного русского языка. – М. : Наука, 1964. – С. 256–274.

174. Попов А. С. Парцелляция, её коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции / А. С. Попов // Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского языка. – М. 1968. – С. 277–301.

175. Потеня А. А. Из записок по русской грамматике / Александр Афанасьевич Потеня. – Т. I–II. – М. : Учпедгиз, 1958. – 536 с.

176. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 292 с.

177. Пришляк Л. Б. Повтор як засіб експресивного синтаксису поетичного мовлення 60-х років ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Пришляк Людмила Богданівна. – Донецьк, 2002. – 212 с.

178. Проскурина А. А. Прецедентные тексты в англоязычном юмористическом дискурсе : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Проскурина Анна Александровна. – Самара, 2004 – 18 с.

179. Пустовар О. В. Номінативний і комунікативний аспекти парцелляції в сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Ольга Вікторівна Пустовар. – Донецьк, 2006. – 19 с.

180. Рижкова В. В. Реалізація категорії інтертекстуальності в американському художньому тексті ХІХ – ХХ століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Вікторія Василівна Рижкова. – Х., 2004. – 20 с.

181. Ротова Н. В. Проза Івана Сенченка : проблеми міфопоетики й інтертекстуальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 "Українська література" / Наталія Володимирівна Ротова. – Х., 2005. – 19 с.

182. Руднев А. Г. Синтаксис современного русского языка / Алексей Григорьевич Руднев. – М. : Высш. шк., 1968. – 319 с.

183. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Підручник / Віталій Макарович Русанівський. – К. : АртЕк, 2002. – 392 с.

184. Сеше А. Очерк логической структуры предложения / Альбер Сеше; [пер. з фр. В. М. Алпатова]. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 224 с.

185. Сенічева О. А. Засоби вираження внутрішнього мовлення в художньому тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. : 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Ольга Анатоліївна Сенічева. – Донецьк, 2005. – 20 с.

186. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Едвард Сепир. – М. : Прогресс, 1993. – 655 с.

187. Сильман Т. И. Проблемы синтаксической стилистики / Т. И. Сильман. – Л. : Просвещение, 1967. – 152 с.

188. Синявський О. Норми української літературної мови / Синівський О. – Х. – К., 1931. – 376 с.

189. Сиротинина О. Б. Современная разговорная речь и ее особенность : Учебн. пособ. для студентов пед. ин-тов по специальности "Русский язык и литература" / Ольга Борисовна Сиротинина. – М. : Просвещение, 1974. – 144 с.

190. Сковородников А. П. Эллипсис как стилистическое явление современного русского литературного языка (пособие для спецкурса) / Александр Петрович Сковородников. – Красноярск : КГПИ, 1978. – 94 с.

191. Скребнев Ю. М. Типичные конструкции синтаксиса английской разговорной речи : Пособ. для учителей / Юрий Максимович Скребнев. – Уфа : Башкирский гос. ун-т им. 40-летия Октября, 1962. – 37 с.

192. Скрипник Л. Г. Типи повторів однокоренових слів в усному мовленні / Лариса Григорівна Скрипник // Усне побутове літературне мовлення / [ред. М.А. Жовтобрюх]. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 132–140.

193. Слинько І. І. Історичний синтаксис української мови / Іларіон Іларіонович Слинько. – К. : Вища шк, 1973. – 216 с.

194. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання / Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. – К. : Вища шк., 1994. – 606 с.

195. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Фердінан де Сосюр. – К. : Основи, 1998. – 324 с.

196. Старовойт Ю. Л. Абзацна парцеляція речень у системі експресивного синтаксису: : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 "Українська мова" / Старовойт Юрій Леонідович. – К., 1993. – 33 с.

197. Степанова Т. П. Семантика именительного представления и знаки препинания при нём / Т. П. Степанова // Русский язык в школе. – М., 1981. – № 5. – С. 50 – 60.

198. Стилистика англійського языка : Учебник / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К. : Вища шк., 1991. – 272 с.

199. Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм / Л. В. Струганець. – Тернопіль: Астон, 2002. – 352 с.

200. Стырина Е. В. Имитационный интекст как инструмент интертекстуальности (на материале англоязычного рассказа) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Стырина Елена Вячеславовна. – М., 2005. – 186 с.

201. Сучасна українська літературна мова : Підручник / [А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенка]. – 3-є вид., допов. – К. : Вища шк., 2002. – 439 с.

202. Сучасна українська літературна мова : Стилїстика / [За заг. ред. І. К. Білодїда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 545 с.

203. Сушинська І. М. Структурно–функціональні різновиди номінативних речень у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01 "Українська мова" / Сушинська Ірина Михайлівна. – Дніпропетровськ, 2000. – 16 с.

204. Тарланов З. К. К вопросу о сегментированных конструкциях в русском языке / З. К. Тарланов // Учен. зап. ЛГПИ им. А.И.Герцена. – Петрозаводск, 1969. – Т. 366 : Гуманитарные науки. – С. 94–100.

205. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис / Яков Георгиевич Тестелец. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 800 с.

206. Троицкая А. Л. Интертекстуальный хронотоп готического романа (на материале англоязычных произведений) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Троицкая Анастасия Леонидовна. – СПб., 2008. – 20 с.

207. Трофимова Э. А. Синтаксические конструкции английской разговорной речи / Трофимова Э. А. – Ростов : Изд-во Ростовск. ун-та, 1981. – 160 с.

208. Трофимова Э. А. Структурные особенности английской разговорной речи : Учеб. пособ. для преподавателей, аспирантов и студентов старших курсов факультетов иностр. яз. – Ростов-н/Дону : Ростовский-на-Дону гос. педагог. ун-т, 1972. – 100 с.

209. Тураева З. Я. Лингвистика текста (Текст : структура и семантика) : учеб. пособ. для пед. ин-тов по спец. № 2103 "Иностранный язык" / Зинаида Яковлевна Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 126 с.

210. Українське усне літературне мовлення / [ред. І. К. Білодїд]. – К. : Наукова думка, 1967. – 303 с.

211. Українські інтермедії XVII—XVIII ст. Пам'ятки давньої української літератури / Академія наук української РСР, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 239 с.

212. Уртнасан Б. Логозпистемический компонент в современном русском речепотреблении (с позиции филолога-носителя монгольского языка) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Уртнасан Баттулга. – М., 2007. – 21 с.

213. Усне побутове літературне мовлення / [Ред. колегія : А. П. Грищенко, М. А. Жовтобрюх, А. П. Медушевський, В. М. Русанівський, М. Д. Чебурко]. – К. : Наукова думка, 1970. – 204 с.

214. Фатхулова Д. Р. Роль эллиптических конструкций в семантико-синтаксической организации диалога : на материале французского и русского языков : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Фатхулова Дина Раульевна. – Уфа, 2007. – 23 с.

215. Фомичева Ж. Е. Интертекстуальность как средство воплощения иронии в современном английском романе : дис. ... канд. филол. наук / Ж. Е. Фомичева. – СПб., 1992. – 223 с.

216. Фунтова Т. Б. Логіко-синтаксична категорія уточнення в сучасній російській мові (семантика, засоби вираження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 "Російська мова" / Тетяна Борисівна Фунтова. – Сімферополь, 2002. – 18 с.

217. Хованская О. Н. Коммуникемы современного русского языка в онтолингвистическом аспекте : на материале речи младших школьников : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19, 10.02.01 "Теория языка, русский язык" / Хованская Оксана Николаевна. – Ростов-на-Дону, 2009. – 27 с.

218. Чахоян Л. П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка : Учеб. пособ. / Людмила Павловна. Чахоян. – М : Высш. школа, 1979. – 168 с.

219. Чокою А. М. Роль эмоционально-экспрессивных средств в современном политическом газетном тексте (на материале метафоры и прецедентных языковых единиц) : автореф. дис. на соискание науч. степени

канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Чокою Анка-Михаела. – М., 2007. – 23 с.

220. Шатуновский И. Б. Семантика предложения и нереперентные слова (значение, коммуникативная перспектива, прагматика) / Илья Борисович Шатуновский. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 400 с.

221. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка / Алексей Александрович Шахматов. – 2-е изд. – Л. : Учпедгиз, 1941. – 620 с.

222. Шведова Н. Ю. Активные процессы в современном русском синтаксисе / Наталья Юльевна Шведова. – М. : Просвещение, 1966. – 378 с.

223. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941) : Стан і статус / Юрій Шевельов. – Чернівці : Рута, 1998. – 208 с.

224. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения : английское вопросительное предложение 16–20 вв. / Ирина Семеновна Шевченко. – Х. : Константа, 1998. – 168 с.

225. Школа Г. М. Мовна творчість Трохима Зіньківського в контексті творення літературних норм української мови другої половини ХІХ століття: дис. ...кандидата філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Галина Миколаївна Школа. – К., 2006. – 202 с.

226. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : Підручник / Шульжук Каленик Федорович. – К. : Видавничий центр "Академія", 2004. – 406 с.

227. Ярцева В. Н. Развитие национального литературного языка / Виктория Николаевна Ярцева. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 288 с.

228. Aitchison J. Language Change : Progress Or Decay? / Aitchison Jean. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – Third Edition. – 324 p.

229. Andersen P. B. A Theory of Computer Semiotics : Semiotic Approaches to Construction and Assessment of Computer Systems / P. B. Andersen // Semiotic review of books. – 1993. – Vol. 4.2. – P. 2–4.

230. Baugh A. C. History of the English Language / Baugh Albert C., Cable Thomas. – Routledge : Taylor and Francis Group, 2002. – 459 p.

231. Baugh C. A. *A history of the English language* / Baugh C. Albert. – NY : Appleton – Century – Crofts Inc., 1963. – 508 p.
232. *Biographia Literaria : The collected works of Samuel Taylor Coleridge* / [edited by James Engell and W. Jackson Bate Bollingen]. – New Jersey : Princeton University Press, 1983. – 410 p.
233. Bolinger D. *Degree Words* / D. Bolinger. – The Hague : Mouton De Gruyter, 1972. – 324 p.
234. Clark H. *The Universe of Interpretation* / Clark H. // *Semiotic review of books*. – 1992. – Vol. 3.1. – P. 6–8.
235. Crystal D. *English worldwide* / Crystal David // *A history of the English language*. – Cambridge University Press, 2006. – P. 420–439.
236. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language* / David Crystal. – Second Edition. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – 480 p.
237. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English language* / David Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 490 p.
238. Curme G. O. *A Grammar of the English Language* / Curme George O. – Boston : Heath, 1931. – Vol. III : Syntax. – 616 p.
239. Danet B. *SRB Insights : Computer-Mediated Communication* / Danet B. // *Semiotic review of books*. – 1995. – Vol. 6.2. – P. 8–10.
240. Debatin B. *Computers at Work : The Semiotics of Interface Design* / Debatin B. // *Semiotic review of books*. – 1993. – Vol. 4.2. – P. 2–4.
241. Debatin B. *Metaphors and Computers* / Debatin B. // *Semiotic review of books*. – 1992. – Vol. 3.1. – P. 4–6.
242. *Discourse as structure and process. Discourse studies : A multidisciplinary introduction* / Edited by Teun A. Van Dijk. – Vol. 1. – London. Thousand Oaks. New Delhi : SAGE Publications, 1997. – 356 p.
243. Duranti A. *Left-dislocation in Italian conversation* / Duranti Alessandro, Elinor Ochs // *Syntax and Semantics*. – 1979. – Vol.12. – P.377 – 416.
244. Dywan J. *The Neurosemiotics of Conscious Perception* / Dywan J. // *Semiotic review of books*. – 1993. – Vol. 4.1. – P. 4–6.

245. Ellis A. J. On Early English Pronunciation / Ellis Alexander J. – Early English Text Society, 1889. — 924 p.

246. Ellis A. J. On the classification of Modern English dialects / Ellis Alexander J. // Transactions of the Philological Society. – 1875. – № 16. – P. 15–16.

247. Elworthy T. The dialect of West Somerset / Elworthy T. // Transactions of the Philological Society. – 1875. – № 15. – P. 197–272.

248. Finegan E. / English in North America / Edward Finegan // A history of the English language. – Cambridge University Press, 2006. – P. 384–419.

249. Fischer O. History of English / Fischer Olga // A history of the English language. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – P. 157–169.

250. Fischhoff S. Popular Movie Quotes : Reflections of People and Culture. Based on a paper presented at the Annual Convention of the American Psychological Association [Электронный ресурс] / Fischhoff Stuart, Cardenas Esmeralda, Hernandez Angela, Wyatt Korey, Young Jarod, Gordon Rachel // Journal of Media Psychology. – 2000.– August 7. – Режим доступа до журн. : <http://www.calstatela.edu/faculty/sfischo/index.html>.

251. Foley W. Information packaging in the clause / William A. Foley, Robert D. Van Valin Jr. // Language Typology and Syntactic Description. – Cambridge : Cambridge University Press, 1985. – P. 282–364.

252. Geluykens R. From Discourse Process to Grammatical Construction. On Left-Dislocation in English / Geluykens Ronald. – Hardbound, 1992. – Vol. XII. – 182 p.

253. Gregory L. M. Topicalization and Left-dislocation : A Functional Opposition Revisited / Gregory L. Michelle, Michaelis A. Laura // Journal of pragmatics. – 2001. – Vol. 33. – P. 2–43.

254. Ha Man Wah Maria. The Pragmatic Functions of Non-Canonical Word Orders. A Survey on Topicalization, Left Dislocation and Right Dislocation / Ha Man Wah Maria, TsoiI Wai Chuen Thomas, Yeung Yu Jessica. – Hong Kong : Chinese University of Hong Kong, 2006. – 18 p.

255. Haspelmath M. Coordination / Haspelmath Martin // Language typology and linguistic description. – Second edition. – Cambridge : Cambridge University Press, 2000. – P. 2–50.

256. Hatch E. Discourse and Language Education / Evelyn Hatch. – Cambridge : Cambridge University press, 1992. – 338 p.

257. Hogg R. A history of the English language / Hogg Richard, David Denison. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 495 p.

258. Hookway C. Short on Pierce's Early Theory of Signs / Hookway Christopher // Transactions of the Charles S. Peirce Society. – 2007. – Vol. XLIII. – № 4. – P. 619–625.

259. Ikegami Y. The Empire of Signs : Semiotic Essays on Japanese Culture / Ikegami Y. // Semiotic review of books. – 1991. – Vol. 2.3. – P. 2–4.

260. Ipsen G. From environment to culture : Aspects of continuity / Guido Ipsen // Sign Systems Studies. – 2006. – Vol. 34.1. – P. 83–103.

261. Josselson H. H. The Russian World Count and the frequency analysis of grammar categories of standard literary Russian Introduction / Josselson H. H. – Detroit, 1953. – 280 p.

262. Keenan E. Foregrounding referents : a reconsideration of left dislocation in discourse / Keenan E., Schieffelin B. // Proceedings of the 2nd Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society, 1976. – P. 240–257.

263. Lobeck A. Ellipsis. Functional heads, licensing and identification / Anne Lobeck. – Oxford : Oxford University Press, 1995. – 210 p.

264. Longman Grammar of Spoken and Written English / Douglas Bitter, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Susan Conrad, Edward Finegan. – Pearson Education Limited, 1999. – 1204 p.

265. Lowth R. A Short Introduction to English Grammar / Lowth Robert. – London : J. Hughs, 1762. – 132 p.

266. Lynch J. How barbarously we yet write and speak : The 18th Century & the Origins of Prescriptive Grammar [Электронный ресурс] / Lynch Jack. –

Режим доступа : <http://ebbs.english.vt.edu/hel/helmod/barbaroi.html>. – Заголовок з екрану.

267. Mac Shane. M. A theory of ellipsis / Shane Mac. Marjorie. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 257 с.

268. Merja K. Nineteenth-Century English Stability and Change / Merja Kytö, Mats Rydén, Erik Smitterberg. – Cambridge : Cambridge University Press, 2006. – 316 p.

269. Momma H. A Companion to the History of the English language / Haruko Momma, Michael Matto. – Blackwell Publishing Ltd, 2008. – 690 p.

270. Murray L. An English Grammar / Murray Lindley. – Philadelphia : B. Johnson, 1803. – 312 p.

271. Neuman S. Reimagining Women : Representations of Women in Culture / Neuman S., Stephenson G. // Semiotic review of books. – 1995. – Vol. 6.3. – P. 6–7.

272. Osimo B. A translation with (apparently) no originals / Bruno Osimo // Sign Systems Studies. – 2005. – Vol. 33.2. – P. 473–476.

273. Petitot J. Semiotics and Cognitive Science : the Morphological Turn / Petitot J. // Semiotic review of books. – 1990. – Vol. 1.1. – P. 2–4.

274. Quieros J. Semiosis and pragmatism : Toward a dynamic concept of meaning / Quieros Joao, Merrel Floyd // Sign System Studies. – 2006. – Vol. 34.1. – P. 37–65.

275. Ross J. Constraints on Variables in Syntax : doctoral dissertation / Ross John Robert. – Massachusetts Institute of Technology, 1967. – 501 p.

276. Sacks H. A Simplest Systematics for the Organization of Turn-Taking for Conversation / Harvey Sacks, Emanuel A. Schegloff, Gail Jefferson // Language. – 1974. – Vol. 50. – № 4. 1. – P. 696–735.

277. Seright O. D. Double negatives in standard modern English / Seright O. D. // American speech. – 1966. – XLI. – №2. – P. 123–126.

278. Shigeko N. Proceedings of the 3rd Workshop on Scalable Natural Language Understanding / Shigeko Nariyama // Association for Computational Linguistics. – 2006. – P.2–8.

279. Short M. Exploring the Language of Poems, Plays and Prose / Short Mick. – Longman London and New York, 1996. – 399 p.

280. Sonesson G. The Challenge of Visual Semiotics / Sonesson G. // Semiotic Review of Books. – 1990. – Vol. 1.2. – P. 6–8.

281. Tannen D. Conversational style : Analyzing Talk Among Friends / Tannen Deborah. – Georgetown University : Ablex Publishing, 1984. – 189 p.

282. Whorter Mc. J. The Power of Babel : A natural history of language / Whorter Mc. John. – Harper Collins Publishers, 2002. – 352 p.

283. Wordsworth W. Lyrical Ballads / Wordsworth William, Samuel Taylor Coleridge. – London : Penguin Classics, 2006. – 115 c.

284. Wright J. A Grammar of the Dialect of Windhill. In the West Riding of Yorkshire / Wright Joseph. – London : Kegan Paul, Trench, Trubner, 1892. – 255 p.

285. Zeller A. The Roots of Culture / Zeller A. // Semiotic review of books. – 1993. – Vol. 4.3. – P. 3–4.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

286. Енциклопедія Українознавства : в 10 т. / [гол. ред. В. Кубійович]. – Париж; Нью-Йорк : Молоде Життя, 1954–1989. – 4016 с.

Т. 4. – Перевидання в Україні – 1996. – С. 1200 – 1600.

287. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [ред. кол. О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко]. – К. : Наукова думка, 1982– . – (Словники України)

Т. 1.: А–Г – 1982. – 631 с.

Т. 2.: Д–Копці – 1985. – 570 с.

Т. 4.: Н–П – 2003. – 654 с.

Т. 5.: Р–Т – 2006. – 704 с.

288. Лингвистический энциклопедический словарь [науч. – ред. совет изд-ва "Сов. энцикл.", Ин-т языкозн. АН СССР/ гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия., 1990. – 682 с.

289. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – К. : Полтава : Довкілля., 2006. – 716 с.

290. Словник української мови / Академія наук Української РСР ордена трудового червоного прапора інститут мовознавства ім. О. О. Потебні: [ред. кол : І. К. Білодід... ред: А. А. Бурячок, П. П. Доценко]. – К. : Наукова думка, 1973. – 840 с.

291. Справочник лингвистических терминов / Сост. : Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. – М. : Просвещение, 1976. – 544 с.

292. Тлумачний словник української мови : Понад 12500 статей (близько 40 000 слів) [ред. В. С. Калачник]. – Х. : Прапор, 2005. – 992 с.

293. Українська мова. Енциклопедія / НАН України; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови / [ред. В. М. Русанівський]. – К. : "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2000. — 750 с.

294. Mackmillan Essential Dictionary for learners of English [ed. M. Rundell]. – China : Mackmillan Publishers Limited, 2003 – 861 p.

295. Partridge E. Origins. A short etymological dictionary of Modern English / Partridge Eric. – London–New York : Routledge Taylor&Francis Group, 2006. – 4218 p.

296. The Oxford dictionary of quotations [ed. E. Knowles]. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 1768 p.

297. The Oxford English dictionary being a corrected re-issue with an introduction, supplement, bibliography of a New English dictionary on historical principles founded mainly on the materials, collected by The Philological Society.

[H. Bradley, W. A. Craigie, C. T. Onions James, A. H. Murray]. – Oxford : Oxford at the Clarendon Press, 1961. – .–

V.III : D–E. – 1961. – 490 p.

298. The Oxford English dictionary being a corrected re-issue with an introduction, supplement, bibliography of a New English dictionary on historical principles founded mainly on the materials, collected by The Philological Society.

[H. Bradley, W. A. Craigie, C. T. Onions James, A. H. Murray]. – Oxford : Oxford at the Clarendon Press, 1961. – .–

V.I : A–B. – 1961. – 1242 p.

299. Online etymology dictionary [Електронний ресурс] / Douglas Harper. – 2001. – Режим доступу до словника : <http://www.etymonline.com>

300. American Film Institute. Famous movie quotes. – 2005. – Режим доступу до статті : <http://www.cnn.com/2005/SHOWBIZ/Movies/06/22/film.moviequotes.list.ap/index.html>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Вертеп // Українська література XVIII ст. : поетичні твори, драматичні твори, прозові твори [І. О. Дзеверін, О. В. Мишанич]. – К. : Наукова думка, 1983. – С. 415–446.

2. Владко В. Аргонавти Всесвіту / Володимир Владко. – К. : Веселка, 1990. – 698 с.

3. Григорович-Барський В. Странствованія Василя Григоровича-Барского по святымъ мѣстамъ Востока съ 1723 по 1747 гг. / [ред. Н. Барсуков]. – СПб. : Православное палестинское общество, 1884–. – (изданы по подлинной рукописи).

Вып. 1. – 1884. – 64 с.

4. Григорович-Барський В. Странствованія Василя Григоровича-Барского по святымъ мѣстамъ Востока съ 1723 по 1747 гг. / [ред.

Н. Барсуков]. – СПб. : Православное палестинское общество, 1884–. – (изданы по подлинной рукописи).

Вып. 2. – 1884. – 64 с.

5. Григорович-Барський В. Странствованія Василя Григоровича-Барского по святымъ мѣстамъ Востока съ 1723 по 1747 гг. / [ред. Н. Барсуков]. – СПб. : Православное палестинское общество, 1884–. – (изданы по подлинной рукописи).

Вып. 3. – 1884. – 64 с.

6. Григорович Барський В. Странствованія / Василь Григорович-Барський // Українська література XVIII ст. : поетичні твори, драматичні твори, прозові твори [І. О. Дзеверін, О. В. Мишанич]. – К. : Наукова думка, 1983. – С. 528–572.

7. Загребельний П. Вигнання з раю / Павло Загребельний. – К. : Радянський письменник, 1985. – 456 с.

8. Карпа І. Фройд би плакав / Ірена Карпа. – Х. : Фоліо, 2004. – 240 с.

9. Куліш П. Чорна рада : роман, оповідання, вірші / Пантелеймон Куліш. – Х. : Фоліо, 2008. – 287 с.

10. Літопис Самійла Величка : уривки / Самійло Величко // Українська література XVIII ст. : поетичні твори, драматичні твори, прозові твори [І. О. Дзеверін, О. В. Мишанич]. – К. : Наукова думка, 1983. – С. 479–528.

11. Мирний П. Хіба ревуть воли, як ясла повні? : Роман з народного життя / Панас Мирний. – Х. : Фоліо, 2005. – 350 с.

12. Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький; Гетьман Іван Виговський : Іст. романи / Іван Нечуй-Левицький. – К. : Веселка, 1996. – 542 с.

13. Роздобудько І. Пастка для жар-птиці / Ірен Роздобудько. – Х. : Фоліо, 2007. – 160 с.

14. Сичевський В. Чорний лабіринт / Василь Сичевський. – К. : Молодь, 1991. – 288 с.

15. Austen J. Emma / Jane Austen. – Girlebooks, 2002. – 661 p. – Режим доступу до книги : <http://girlebooks.com/ebook-catalog/jane-austen/emma>.

16. Bronte Ch. Jane Eyre / Charlotte Bronte. – Girlebooks, 2001. – 778 p. – Режим доступу до книги : <http://girlebooks.com/ebook-catalog/charlotte-bronte/jane-eyre>.

17. Burgess A. The Malayan Trilogy / Antony Burgess. – Girlebooks, 2003. – 160 p. – Режим доступу до книги : <http://girlebooks.com>.

18. Burney F. Evelina / Fanny Burney. – Girlebooks, 2001. – 713 p. – 160 p. – Режим доступу до книги : <http://girlebooks.com/ebook-catalog/fanny-burney/evelina>.

19. Carré Le J. The constant gardener / John Le Carre. – The Project Gutenberg Ebook, 2002. – 393 p. – Режим доступу до книги : www.gutenberg.org.

20. Defoe D. Memoirs of a cavalier / Daniel Defoe. – The Project Gutenberg Ebook, 2004. – 105 p. – Режим доступу до книги : www.gutenberg.org.

21. Dickens Ch. Hard times / Charles Dickens. – London : Penguin Popular Classics, 1994. – 275 p.

22. Galsworthy J. The man of property / John Galsworthy. – London : Wordsworth Classics, 2001. – 724 p.

23. Lennox Ch. The female Quixote / Lennox Charlotte. – Girlebooks, 2001. – 649 p. – Режим доступу до книги : <http://girlebooks.com/ebook-catalog/charlotte-lennox/the-female-quixote>.

24. McEwan I. On Chesil Beach / Ian McEwan. – The Project Gutenberg Ebook, 2007. – 358 p. – Режим доступу до книги : www.gutenberg.org.

25. Rohmer S. Fire Tongue / Sax Rohmer. – The Project Gutenberg Ebook, 2005. – 132 p. – Режим доступу до книги : www.gutenberg.org.